

Treball de Fi de Grau

Títol

La premsa LGBTIQ+ a Catalunya durant
la dècada dels 70

Autoria

Abel Lacruz Cruz

Professorat tutor

José María Perceval Verde

Grau

Comunicació Audiovisual	
Periodisme	X
Publicitat i Relacions Públiques	

Tipus de TFG

Projecte	
Recerca	X

Data

19/06/2020

Full resum del TFG

Títol del Treball Fi de Grau:

Català:	La premsa LGBTIQ+ a Catalunya durant la dècada dels 70		
Castellà:	La prensa LGBTIQ+ en Cataluña durante la década de los 70		
Anglès:	LGBTIQ+ press in Catalonia during the 70's decade		
Autoria:	Abel Lacruz Cruz		
Professorat tutor:	José María Perceval Verde		
Curs:	2019/20	Grau:	Comunicació Audiovisual
			Periodisme
			Publicitat i Relacions Públiques
			x

Paraules clau (mínim 3)

Català:	LGBTIQ+, premsa, revistes, franquisme, democràcia, activisme
Castellà:	LGBTIQ+, prensa, revistas, franquismo, democracia, activismo
Anglès:	LGBTIQ+, press, magazines, Franco's dictatorship, democracy, activism

Resum del Treball Fi de Grau (extensió màxima 100 paraules)

Català:	A principis dels 70 va sorgir, a la clandestinitat, el primer mitjà de comunicació LGBTIQ+ a Catalunya i Espanya. Durant els següents anys, i especialment a partir de la mort del dictador, Francisco Franco, un seguit de revistes (activistes i comercials) van proliferar a Catalunya, subtilment al principi i després de manera evident i reivindicativa. Aquests mitjans van ajudar a informar i visibilitzar la comunitat LGBTIQ+ i van fomentar la seva socialització. Aquest treball investiga quines publicacions van aparèixer, en quines condicions ho van fer i de quina manera van contribuir a l'avenç dels drets i benestar de la comunitat LGBTIQ+.
----------------	---

Castellà:	<p>A principios de los 70 surgió, en la clandestinidad, el primer medio de comunicación LGBTIQ+ en Cataluña y España. Durante los siguientes años, y especialmente a partir de la muerte del dictador, Francisco Franco, una serie de revistas (activistas y comerciales) proliferaron en Cataluña, sutilmente al principio y después de manera evidente y reivindicativa. Estos medios ayudaron a informar y visibilizar a la comunidad LGBTIQ+ y fomentaron su socialización. Este trabajo investiga qué publicaciones aparecieron, en qué condiciones lo hicieron y de qué manera contribuyeron al avance de los derechos y bienestar de la comunidad LGBTIQ+.</p>
Anglès:	<p>In the early 70's, the first LGBTIQ+ Catalan and Spanish media made its appearance clandestinely. During subsequent years, especially after the death of the dictator Francisco Franco, a series of magazines (both mainstream and activist) spread in Catalonia, in a subtle way at the beginning and afterwards, in a more evident way, and leaning towards activism. Those media helped the LGBTIQ+ community to be informed and visible and encouraged social interaction between its members. This research analyses which magazines were published, the characteristics of its production and in what way they contributed to the progress and welfare of LGBTIQ+ rights.</p>

La premsa LGBTIQ+ a Catalunya durant la dècada dels 70

Autor: Abel Lacruz Cruz
Tutor: José María Perceval Verde
Universitat Autònoma de Barcelona
Periodisme, 2019-2020

La vida s'ha de viure cap endavant,
però només es pot comprendre mirant cap enrere.
KIERKEGAARD

Índex

1.Introducció.....	5 a 7
1.1 Delimitació de l'objecte d'estudi	6
1.2 Objectius del treball	6
1.3 Preguntes d'investigació	6
1.4 Justificació del tema	7
1.4.1 Justificació del corpus	7
1.4.2 Justificació temporal	7
2. Metodologia	8 a 10
2.1 Procediment	8 a 9
2.2 Fonts documentals	9
2.3 Fonts personals	9 a 10
3. Marc teòric	11 a 27
3.1 Diversitat sexoafectiva i acrònims LGBTIQ+	11 a 12
3.2 La diversitat sexoafectiva des del punt de vista de la psicologia	12 a 14
3.2.1 Homofòbia: social, institucional i interioritzada	12 a 13
3.2.2 Patologització i despatologització de l'homosexualitat i la transsexualitat	13 a 14
3.3 Concepte de premsa LGBTIQ+ i subtipus	14 a 17
3.3.1 Premsa LGBTIQ+ activista durant la dècada dels 70 a Catalunya	16
3.3.2 Premsa LGBTIQ+ comercial durant la dècada dels 70 a Catalunya	16 a 17
3.4 Context històric: situació sociopolítica i diversitat sexoafectiva als països occidentals durant el darrer segle	17 a 26
3.4.1 La diversitat sexoafectiva a Europa, Argentina i EUA	17 a 22
3.4.2 La diversitat sexoafectiva a Catalunya i Espanya	23 a 26
3.5 La teoria Queer	26 a 27
4. Investigació de camp	27 a 70
4.1 «Te n'adones que a partir d'ara som uns delinqüents?»: La premsa LGBTIQ+ a Catalunya de 1970 a 1975	28 a 39
4.1.1 AGHOIS	32 a 39
4.2 «Nosaltres no tenim por. Nosaltres som»: Publicacions LGBTIQ+ editades a Catalunya de 1975 a 1979	40 a 70
4.2.1 Revistes activistes 1975-1979	45 a 53
4.2.1.1 <i>Debat Gai</i>	46 a 47
4.2.1.2 <i>Infogai</i>	47
4.2.1.3 <i>Lambda</i>	47 a 49
4.2.1.4 <i>La Pluma</i>	50 a 51
4.2.1.5 <i>Dones en lluita</i>	51 a 53

4.2.2 Revistes comercials 1975-79	53 a 70
4.2.2.1 <i>Papillón</i>	55 a 57
4.2.2.2 <i>Party</i>	57 a 63
4.2.2.3 <i>Ajoblanco</i>	63 a 65
4.2.2.4 <i>Lib, Yes y Club Privado</i> , de Grupo Z	65 a 67
4.2.2.5 <i>El víbora</i> 1979 (el còmic gay y trans de Nazario)	68 a 69
4.2.2.6 <i>Vudú i Pierrot</i>	69
4.2.2.7 <i>Hombre Erótico</i>	70
5. I després dels 70?	70
6. Conclusions	70 a 76
6.1 Quines publicacions de contingut LGBTIQ+ hi va haver a Catalunya entre 1970 i 1979?	72 a 73
6.2 En quines condicions socials i econòmiques van sorgir i desenvolupar-se?	73 a 74
6.3 De quina manera van col·laborar en l'avenç dels drets i el benestar del col·lectiu LGBTIQ+?	74 a 76
6.3.1 Experts/es que han contestat l'enquesta	75
6.3.2 Conclusions a partir dels resultats de l'enquesta contestada pels experts	75 a 76
7. Bibliografia	77 a 78
8. Webgrafia	79 a 81
9. Vídeo y cinematografía	82
10. Annexos	83 a 92
I Enquesta sobre la premsa LGBTIQ+ a Catalunya als anys 70	83 a 87
II Entrevista a Armand de Fluvià	88 a 92

1.Introducció

Des dels anys 70 fins a l'actualitat, l'estatus de la comunitat LGBTIQ+ a Catalunya i al conjunt de l'estat espanyol ha experimentat una enorme evolució. És molt significativa la presència –o absència– de mitjans de comunicació creats per i per a gais, lesbianes, bisexuals, transsexuals i la resta de persones que formen part de les sigles LGBTIQ+ al llarg d'aquestes cinc dècades.

És significativa perquè els butlletins, fanzins o revistes amb continguts d'interès per a les persones LGBTIQ+ no només són la conseqüència d'un avenç social; probablement també formen part de la seva causa. La premsa és un mirall de la societat, però a vegades també és un esperó del canvi social. Analitzar aquests aspectes en cinc dècades de premsa és de gran interès per a la història del periodisme, del moviment LGBTIQ+ i de la societat en general, però inabastable en un treball de final de grau. Calia centrar-se en una franja temporal més acotada.

l'escollida ha estat la dels anys 70. A Catalunya, i al conjunt de l'estat espanyol, les condicions de vida de la comunitat LGBTIQ+ van experimentar una considerable evolució en aquells deu anys gràcies a dos aspectes: la transició política de la dictadura a la democràcia, i l'eclosió dels moviments socials de defensa dels drets fonamentals de les persones homosexuals i bisexuals, i també –encara que en menor mesura– els de les persones transsexuals.

En aquest històric context de canvi polític, legal i social dels 70, la premsa LGBTIQ+ va sorgir per a compensar tant el silenciament com l'homofòbia existents a la premsa generalista. Va servir per a canalitzar –al principi de manera clandestina, després de manera subtil i finalment de manera explícita– la informació d'interès per a lesbianes, gais i transsexuals d'aquell moment.

En un món que no comptava amb la multitud d'eines de comunicació digitals de què disposem avui dia, els butlletins, fanzins i revistes LGBTIQ+ (o publicacions aliades) dels 70 van possibilitar que, progressivament, s'anés parlant dels temes tocants a la sexualitat i l'afectivitat no heteronormatives de manera cada cop més distesa.

A les properes pàgines d'aquest TFG analitzarem la presència i la rellevància que la premsa LGBTIQ+ –clandestina inicialment, parcialment encoberta després i finalment explícita– va tenir durant els anys 70 a Catalunya. Explicarem quins mitjans van sorgir, en quines condicions ho van fer i de quina manera van informar, cohesionar, visibilitzar i col·laborar en la lluita pels drets de les persones LGBTIQ+.

1.1 Delimitació de l'objecte d'estudi

Aquest TFG analitza la premsa LGBTIQ+ que va existir a Catalunya de 1970 a 1979.

1.2 Objectius del treball

- Conèixer les publicacions de contingut LGBTIQ+ que es van editar a Catalunya entre 1970 i 1979.
- Saber en quines condicions es van crear i desenvolupar.
- Entendre de quina manera van col·laborar en l'avenç dels drets i el benestar del col·lectiu LGBTIQ+.

1.3 Preguntes d'investigació

- Quines publicacions de contingut LGBTIQ+ hi va haver a Catalunya entre 1970 i 1979?
- En quines condicions socials i econòmiques van sorgir i desenvolupar-se?
- De quina manera van col·laborar en l'avenç dels drets i el benestar del col·lectiu LGBTIQ+?

1.4 Justificació del tema

Existeixen centenars d'estudis sobre els mitjans de comunicació a Catalunya i al conjunt de l'estat espanyol als anys 70, hi ha algunes desenes d'estudis sobre el moviment LGBTIQ+ a Catalunya durant aquesta mateixa dècada; però no s'ha realitzat cap estudi monogràfic –només mencions parcials a diferents llibres i articles– sobre la premsa LGBTIQ+ a Catalunya als anys 70.

La dels 70 va ser una dècada històrica per l'auge del diferents moviments reivindicatius de les llibertats civils –especialment per a gais i lesbianes, com explicarem més endavant– i que, incomprensiblement, encara no compta amb cap anàlisi específica sobre les publicacions de temàtica LGBTIQ+. Uns butlletins, fanzins i revistes que van sorgir en aquest període d'enormes canvis socials i polítics i que, com veurem, van ajudar a articular el col·lectiu de persones LGBTIQ+.

Era necessari, per tant, fer l'esforç d'enumerar-les, explicar les seves condicions de producció i, finalment, valorar la seva transcendència per al col·lectiu LGBTIQ+, i en consquència, per a la societat catalana i espanyola en general.

1.4.1 Justificació del corpus

La població d'aquest TFG és el conjunt de la premsa LGBTIQ+¹ publicada a Catalunya entre 1970 i 1979. La mostra amb què hem pogut treballar especialment la formen tots els números d'AGHOIS i *Ajoblanco*, i alguns números de *Lambda*, *Dones en lluita*, *Infogai*, *Debat Gai*, *La Pluma*, *Party*, *Lib*, *Papillón*, *Yes*, *Vudú*, *Pierrot* i *Hombre erótico* a què hem pogut tenir accés digitalment durant el confinament per la pandèmia de Covid19.

1.4.2 Justificació temporal

La dècada dels 70 és una de les més interessants a l'estat espanyol i a Catalunya quant a l'evolució de les reivindicacions dels col·lectius LGBTIQ+ i el sorgiment de premsa LGBTIQ+. Queda emmarcada per l'aprovació de la Ley 16/1970, de 4 de agosto, sobre peligrosidad y rehabilitación social l'agost de 1970 i l'efectiva despenalització dels actes homosexuals en aquesta llei al 1979.

Dintre del període 70-79 establim dues etapes: la primera, del 4 d'agost de 1970 (amb l'aprovació de la Ley 16/1970) fins al 20 de novembre de 1975 (mort de Francisco Franco), període de clandestinitat en el qual encara estava viu el dictador, i caracteritzat per un alt control social i de premsa.

La segona etapa transcorre des del 21 de novembre de 1975 fins a 1979, període en què, després de la mort de Franco, la creixent evolució dels drets i les llibertats socials van possibilitar que els moviments reivindicatius LGBTIQ+ sortissin de la clandestinitat. En paraules d'Armand de Fluvià: «A la segona dècada dels 70, el moviment gai surt de l'armari»². També va suposar una major –encara que no total, com veurem– llibertat d'expressió en els mitjans de comunicació. Un augment en la llibertat d'expressió que va permetre abordar de manera cada cop més explícita els continguts d'interès per a la comunitat LGBTIQ+.

¹ Concepte de premsa LGBTIQ+ i subtipus explicats a l'apartat 3.2 d'aquest TFG.

² Entrevista a Armand de Fluvià. 11 de març de 2020.

2. Metodologia

Aquest treball s'ha vist condicionat pel confinament derivat de l'estat d'alarma decretat pel govern espanyol a causa de la pandèmia de Covid19. Això ha ocasionat que, davant la impossibilitat de recórrer a les hemeroteques durant tot el temps que hagués desitjat, el treball de camp d'anàlisi dels continguts de les publicacions LGBTIQ+ ha hagut de ser reorientat cap a una investigació historicista, també molt interessant al meu parer, sobre les condicions en què la premsa LGBTIQ+ va sorgir a Catalunya durant la dècada dels 70. Aquesta investigació es fonamenta en revistes consultades –a hemeroteques físiques o virtuals–, llibres i articles llegits, i també en entrevistes realitzades personalment o virtual a activistes i periodistes que, de primera mà, van crear mitjans de comunicació LGBTIQ+ o que hi van contribuir.

Des del punt de vista tècnic, he utilitzat Formularis de Google per crear l'enquesta per a obtenir les conclusions. Google Drive per a emmagatzemar els enregistraments i les transcripcions de les entrevistes realitzades, les fotografies i els escanejats dels documents. Finalment, per a gestionar les citacions i la bibliografia, he utilitzat el programa Mendeley configurat amb el format APA.

2.1 Procediment

Abans de començar, he considerat indispensable plantejar una definició del concepte de premsa LGBTIQ+ entrevistant John D'Emilio, especialista en la matèria, i prologuista del llibre *Gay press, gay power*³, el treball que més a fons ha analitzat l'origen i l'evolució de la premsa LGBTIQ+ als EEUU. Un cop establerta aquesta definició, he pogut començar la meua recerca.

Per a realitzar la investigació d'aquest TFG he hagut de fer una doble tasca, sovint circular. En primer lloc, entre els mesos de febrer i març, vaig llegir alguns dels llibres que considerava bàsics per a entendre la premsa LGBTIQ+ a Catalunya als anys 70, en especial el de l'activista Armand de Fluvià⁴, i per a tenir present el context històric dels anys 70, el llibre de Casanova i Gil Andrés⁵. A partir d'aquí, anava llegint els altres llibres que menciono en aquestes pàgines, i que es troben referenciats a la bibliografia, mentre consultava la mostra de publicacions LGBTIQ+ en sí disponible al Centre de Documentació Armand de Fluvià.

³ Baim, T. (ed.) and D'Emilio, J. (Foreword) (2012). *Gay press, gay power*. Chicago: Prairie Avenue productions and Windy City media group

⁴ Fluvià, A. (2003). *El moviment gai a la clandestinitat (1970-1975)*. Barcelona: Laertes.

⁵ Casanova, J. y Gil Andrés, C. (2009) *Historia de España en el siglo XX*. Barcelona: Ariel.

La primera entrevista que vaig realitzar va ser la de, precisament, l'històric activista pels drets LGBTIQ+ Armand de Fluvià. Conversar amb ell em va ajudar a traçar una cronologia dels fets històrics des de la seva vivència personal i de grup, i em va permetre fer un llistat de les publicacions LGBTIQ+ que serien objecte del meu estudi. Un cop perfilat aquest llistat, vaig començar a entrevistar persones que em donarien informació sobre aquestes publicacions: activistes de moviments LGBTIQ+, i periodistes de mitjans LGBTIQ+, o de mitjans aliats. Parlem de mitjans aliats quan ens referim a aquells que, to i no centrar-se en temes gais, lesbianes, bisexuals o transsexuals, en parlaven de manera oberta i progressista.

Quantes més fonts documentals consultava, més revistes apuntava a la llista i més fonts personals procurava cercar. En definitiva, una sèrie de fonts documentals i personals consultats que –tot i els impediments portats per la pandèmia del Coronavirus– m'han permès donar resposta a les preguntes d'investigació i, per tant, arribar a les conclusions de l'apartat 6.

2.2 Fonts documentals

Entre la bibliografia consultada, referenciada al final d'aquest TFG, destaquen el llibre d'Armand de Fluvià. I com a fonts documentals més importants, les revistes *AGHOIS*, *Lambda* i *Party* publicades entre 1972 i 1979, que he pogut consultar al Centre de Documentació Armand de Fluvià, al Centre LGTBI de Barcelona⁶ i, gràcies a la col·laboració d'alguns professionals de la biblioteconomia, en versions digitals des de casa durant el confinament per Covid19.

2.3 Fonts personals

Ha estat imprescindible poder entrevistar el mateix Armand de Fluvià, un activista històric del moviment LGBTIQ+ a Catalunya i al conjunt de l'estat espanyol perquè no només ha ampliat la informació del seu llibre sinó que ha aportat noves dades i m'ha fet més viva la seva experiència. A més, he entrevistat altres activistes catalans com Jordi Petit, Maria Giralt i Eliseo Picó. Héctor Anabitarte, un altre històric del moviment LGBTIQ+ a l'Argentina, que va fundar *Nuestro mundo*, la primera revista en llengua castellana al món.

També he pogut comptar amb els coneixements dels historiadors Fernando Bruquetas de Castro i Ramón Martínez, que m'ha donat la seva perspectiva sobre el panorama de la premsa i l'activisme LGBTIQ+ als 70; John D'Emilio, que m'ha

⁶ Centre LGTBI de Barcelona, Comte Borrell, 22, 08015 Barcelona.

ajudat a fixar una definició general del concepte de premsa LGBTIQ+; Juan Tortosa, director de les revistes *Lib*, *Yes* i *Club Privado*, que m'ha parlat sobre la seva experiència a la redacció d'aquestes revistes i sobre el panorama de mitjans de les revistes eròtiques a la Barcelona dels 70; Juan Sánchez i Valeria Vegas, prologuistes i autors de l'antologia sobre *Party*; José Antonio Martín Berigüete, periodista que va treballar a *Party*; i Eduardo Gión, guionista i realitzador audiovisual que m'ha descobert el personatge de Pierrot i la seva tasca periodística.

3. Marc teòric

3.1 Diversitat sexoafectiva i acrònims LGBTIQ+

L'homosexualitat o la bisexualitat s'han definit històricament des de la pràctica sexual i molt poc des de l'afectivitat. És per això que resulta més complet, i més just, parlar de la sexoafectivitat. Dintre de la diversitat sexoafectiva existeix el concepte d'orientació sexual: heterosexual, homosexual, bisexual i d'altres que explicarem tot seguit; però també el concepte de la identitat de gènere: la identificació de cada persona (o no) amb el gènere masculí o femení.

Gabriel J. Martín, un dels psicòlegs especialistes en psicologia afirmativa gai més reputats a l'estat espanyol pels seus coneixements específics sobre pacients homosexuals, explica que l'APA defineix la diversitat sexoafectiva com a un «patrón permanente de atracción emocional, romántica y/o sexual hacia hombres, mujeres o ambos sexos. La orientación sexual también se refiere al sentido de identidad de una persona basada en esos elementos o conductas», i quan parla sobre l'orientació sexoafectiva, aclareix⁷:

Ningún hombre es homosexual porque tenga sexo con otros hombres, no cometes el error tan habitual (incluso dentro del mundo de los estudios de género) de confundir prácticas sexuales con orientación sexoafectiva. [...]. Yo, por eso, insisto mucho en hablar de orientación sexoafectiva, para remarcar algo que aún algunos obvian: lo que importa no es con quién folla una persona sino de quién se enamora esa persona. Y hay quien solo se enamora de personas del otro sexo, quien se enamora de personas de ambos sexos y quien solo se enamora de personas de su mismo sexo.

En el marc de la diversitat sexoafectiva, per tant, conviuen una sèrie de realitats que s'allunyen de l'heteronormativitat. El significat de les lletres LGBTIQ+ ho fa palès: L (lesbiana), G (gai), B (bisexual), T (transsexual), I (intersexual), Q (*queer*, tot allò oposat al binarisme i l'heteronormativitat) i + (altres possibles realitats diferents a l'heteronormativitat, com ara l'asexualitat, la pansexualitat, el gènere fluid, etc.).

En aquest TFG, sempre que no ens referim a un col·lectiu en concret com ara el gai, utilitzem les sigles LGBTIQ+, que identifiquen la diversitat sexoafectiva i són les més utilitzades avui dia, però tenim clar que no ho eren en absolut en aquell moment. Durant la dècada que ens ocupa, la dels anys 70, l'encara forta pressió social heteronormativa sumada a una falta d'informació neutral, feia que la major part de la societat desconegués tots aquests conceptes i tendís a invisibilitzar realitats com la de les dones lesbianes i a unificar realitats com l'homosexualitat, el transvestisme i

⁷ Martín, G.J. (2016). *Quiérete mucho, maricón: manual de éxito psicoemocional para hombres homosexuales*. Barcelona: Roca.

la transsexualitat. Especialment les dues darreres. Valeria Vegas, la prologuista del llibre antologia *Party*⁸, explica sobre aquesta confusió:

La palabra gay, aunque era un término que comenzaba a instaurarse, no dejaba de ser un anglicismo que aún quedaba muy lejos del conocimiento de cualquier viandante dispuesto a comprar la revista [*Party*] o de cualquier folclórica que posase para ella. Y del concepto de transexualidad olvídate. Los debates televisivos que concienciasen sobre dicho tema estaban aún años luz y travesti era el término de a pie que abarcaba todo. Bueno mejor dicho travestí, con su tilde, ya que nos remontamos cuatro décadas atrás.

3.2 La diversitat sexoafectiva des del punt de vista de la psicologia

Si durant segles la societat ha estat homòfoba, la psicologia també ha deixat que aquest prejudici es filtrés en la seva manera d'estudiar les característiques de les persones homosexuals, bisexuals, transgènere... Partir de la base que l'homosexualitat és una malaltia és, d'entrada, una visió esbiaixada que no es va corregir fins fa unes quantes dècades. Desenvolupem aquest aspecte a l'apartat 3.2.2.

3.2.1 Homofòbia: social, institucional i interioritzada

L'homofòbia social és tota discriminació (agressió física o verbal, menyspreu, negació de drets) que les persones LGBTIQ+, pel fet de ser-ho, poden patir per part dels altres ciutadans a l'espai públic (carrers, establiments d'oci), al lloc de treball, al centre a on estudia, en l'àmbit esportiu, etc. A Catalunya no va ser fins el 2014 que es va aprovar la Llei 11/2014 per a garantir els drets LGBTI i per eradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia. Arran d'aquesta llei van sorgir, per exemple, protocols per a atendre les víctimes de maltractament per odi homòfob que cossos de seguretat com els Mossos d'Esquadra segueixen.

L'homofòbia institucional és tota aquella discriminació feta pels poders públics, o per les empreses o entitats privades, i que mitjançant accions, instruccions, normatives o lleis, erosionen els drets de les persones LGBTIQ+. Per exemple, la Ley 16/1970, de 4 de agosto, sobre peligrosidad y rehabilitación social aprovada a Espanya l'agost de 1970, que no permetia les relacions homosexuals i en plantejava la seva rehabilitació. A l'estat espanyol es calcula que entre 3.000 i 5.000 persones van passar per la presó acusades d'actes homosexuals i que cadascuna s'hi podia passar entre 3 mesos i 3 anys. Per exemple, les lleis que als EUA han existit durant dècades i que impediien les persones homosexuals formar part de l'exèrcit o bé

⁸ Sánchez, J., Vegas, V. (2017). *Party*. Madrid: Los Doscientos.

treballar com a docents. O, per exemple, la negació del matrimoni civil a parelles del mateix sexe que encara avui continua a 170 dels 200 estats al món, segons ILGA⁹. Sobre aquest tipus d'homofòbia, ILGA va publicar un informe al 2019, el *Informe de Homofobia de Estado*, con autoría de Lucas Ramón Mendos, que resumeix algunes de les leves conclusions així¹⁰:

70 Estados continúan criminalizando las actividades consensuales entre personas del mismo sexo. En 44 de estos estados la ley se aplica a las personas independientemente de su género", señala Mendos. "En los últimos dos años se han producido avances importantes: la India, Trinidad y Tobago y Angola fueron los últimos en derogar esas leyes. Esperamos que esto contribuya a un mayor cambio en sus regiones. Sin embargo, este avance global, también viene acompañado de reveses: en 2017, Chad criminalizó los actos sexuales consensuales entre personas del mismo sexo, un ejemplo preocupante de retroceso legal."

I, finalment, l'homofòbia interioritzada (Martín, 2016):

Es la interiorización, en un homosexual, de la violencia simbólica contra los homosexuales. En palabras de Herek, Cogan, Gillis y Glunt (1997), es «la aversión hacia los propios sentimientos y comportamientos homosexuales», pero también «la actitud hostil y de rechazo hacia otras personas homosexuales, la denigración de la propia homosexualidad como estilo de vida aceptable, la falta de voluntad para revelar a los demás la propia homosexualidad, la percepción del (y miedo al) estigma asociado con ser homosexual y la aceptación de los estereotipos sociales sobre la homosexualidad». En un lenguaje sencillo, sería la presencia de homofobia dentro de una persona homosexual [...]

Feta aquesta distinció, entendrem que en èpoques i territoris en què hi ha una forta pressió social contra les persones LGBTIQ+, els tres tipus d'homofòbia coexisteixen en una sinèrgia perversa: si l'estat legisla contra la persona homosexual, està tolerant i fins i tot incitant, per exemple, la violència policial contra els gais i les lesbianes, o que la premsa parli de les persones LGBTIQ+ de manera vexatòria, o que les famílies facin fora els seus fills o filles homosexuals, o que una persona homosexual es consideri ignominiosa a sí mateixa o als altres gais o lesbianes. I aquest és el caldo de cultiu ideal per a promulgar noves lleis homòfobes.

3.2.2 Patologització i despatologització de l'homosexualitat i la transsexualitat

L'homosexualitat va ser considerada una patologia ja des del segle XIX amb l'auge de la psicologia i la psiquiatria. Al segle XX, va continuar sent patologitzada pels organismes internacionals de psiquiatria i salut com l'APA i l'OMS, i això va

⁹ International Lesbian and Gay Association. Recuperat de <https://ilga.org/es/mapas-legislacion-sobre-orientacion-sexual> [consultat el 26/03/2013].

¹⁰ Mendos, L.R. (2019). *Informe de homofobia de estado 2019 ILGA*. Recuperat de <https://ilga.org/es/ilga-lanza-informe-homofobia-estado-2019> [consultat el 15/05/2020]

continuar fins fa no gaires dècades. El 1973, l'Associació Americana de Psiquiatria (APA) va votar de manera unànime eliminar l'homosexualitat de la secció "desviacions sexuals" de la segona edició del "Manual diagnòstic i estadístic dels trastorns mentals". L'Organització Mundial de la Salut (OMS), en canvi, es va prendre el seu temps. No seria fins el 17 de maig de 1990 que suprimiria l'homosexualitat de la International Classification of Diseases (ICD-10)¹¹. En català, segons explica Catsalut: «La Classificació estadística internacional de malalties i problemes relacionats amb la salut, 10ª revisió (CIM-10), és la traducció al català de la International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems, Tenth Revision (ICD-10), de l'Organització Mundial de la Salut (OMS)»¹².

I sobre la transsexualitat, la patologització encara ha estat més intensa. Fins al juny de 2018, l'OMS no la va excloure de la llista de trastorns mentals de CIM, que data de 1990. Tal i com van informar mitjans com Eldiario.es¹³:

La transexualidad pasa a formar parte de un epígrafe nuevo denominado "condiciones relativas a la salud sexual" y a denominarse "incongruencia de género". Hasta ahora formaba parte del capítulo dedicado a "trastornos de la personalidad y el comportamiento" —en el subcapítulo "trastornos de la identidad de género" Esta actualización (CIE-11) sustituye a la CIE-10, vigente desde mayo de 1990, año en el que la homosexualidad salió de la lista.

Desde entonces se han ido autorizando versiones de esta clasificación cada cierto tiempo, pero la transexualidad siempre ha sido considerada un trastorno en contra de las demandas del colectivo trans, que pide la despatologización de su condición.

3.3 Concepte de premsa LGBTIQ+ i subtipus

En aquest TFG seguirem el concepte "premsa LGBTIQ+" tal i com ha estat definida als EEUU perquè és un dels pocs països al món en què se n'han fet estudis monogràfics i profunds.

Segons ens explica en entrevista especial per a aquest TFG a través de correu electrònic el Dr. John D'Emilio¹⁴, professor emèrit d'història a la Universitat d'Illinois,

¹¹ Martínez, R. (2017). *Lo nuestro sí que es mundial. Una introducción a la historia del movimiento LGTB en España*. Madrid: Gales.

¹² Catsalut. Recuperat de <https://catsalut.gencat.cat/ca/proveidors-professionals/registres-catalegs/catalegs/diagnostics-procediments/cim-10/> [consultat el 15/05/2020]

¹³ Borraz, M. (18/06/2018). *La OMS deja de considerar la transexualidad un trastorno mental*. Recuperat de https://www.eldiario.es/sociedad/OMS-considerar-transexualidad-enfermedad-incongruencia_0_783572396.html [consultat el 15/05/2020]

¹⁴ John D'Emilio és professor emèrit d'història i d'estudis sobre dones i gènere a la Universitat d'Illinois de Chicago. Entre d'altres premis, al 2005 li va ser concedit el Brudner Prize, Yale University,

Chicago, prologuista del llibre *Gay press, gay power*, expert en història LGBTIQ+ i autor de *The World Turned: Essays on Gay History, Politics, and Culture*¹⁵:

At least in the U.S., the term "gay press" in the 1970s was used broadly to include the range of media outlets that were produced by and for the [LGBTIQ+] community. Some were admittedly more activist and radical than others; some were more commercial. But the label of "gay press" was an inclusive one.

Una definició que, certament, és molt àmplia. Però és impossible d'explicar fenòmens tan complexos com el de la premsa LGBTIQ+ a qualsevol territori, i menys encara a l'estat espanyol i a la Catalunya dels 70, amb definicions encorsetades. La premsa de temàtica LGBTIQ+ a Catalunya va sorgir en els seus inicis de manera clandestina amb un objectiu bàsicament activista. Posteriorment va experimentar un favorable context d'evolució política i social més obert i progressista, i també van anar obrint-se nous horitzons comercials.

És en aquest context de major llibertat de la Transició¹⁶ espanyola respecte del període de dictadura franquista, quan sorgirien altres publicacions amb una temàtica íntegrament o parcial LGBTIQ+. Durant la segona meitat de la dècada dels 70, la premsa compromesa creada per les diferents associacions LGBTIQ+, amb escassos mitjans de producció i tirades molt modestes, conviuria amb altres publicacions amb un objectiu bàsicament comercial. Una finalitat, la monetària, que no exclouria necessàriament, com veurem, una possible utilitat social per a gais, lesbianes, transsexuals o bisexuals.

Tot i acceptar aquesta àmplia definició del terme "premsa gai" proposada pel Professor John D'Emilio cal, però, fer certes distincions que ens ajudaran a comprendre el panorama mediàtic LGBTIQ+ català dels anys 70. Com que ni a l'estat espanyol ni a Catalunya s'ha realitzat abans un estudi monogràfic sobre la premsa LGBTIQ+, he considerat oportú, després de mesos d'investigació i per tal d'explicar millor la realitat d'aquest tipus de publicacions, realitzar la subdivisió que proposo a continuació.

for lifetime contribution to the development of lesbian and gay studies. Entrevistat via correu electrònic per l'autor d'aquest TFG, el 27 d'abril de 2020.

¹⁵ D'Emilio, J. (2002) *The World Turned: Essays on Gay History, Politics, and Culture*. Durham, USA: Duke University Press.

¹⁶ Cronologia de la Transició (Casanova i Gil Andrés 2009): del 20 de novembre de 1975 al 28 d'octubre de 1982.

3.3.1 Premsa LGBTIQ+ activista durant la dècada dels 70 a Catalunya

Publicacions (butlletins, fanzins, revistes) específicament creades per col·lectius activistes pro drets LGBTIQ+, amb recursos humans i de producció no professionals –sovint artesanals–, amb una tirada molt modesta (desenes o alguns centenars a tot estirar), i destinades bàsicament a persones LGBTIQ+: *AGHOIS*, *Lambda*, *Debat gai*... Una part de la tirada d'aquestes publicacions també podia anar destinada – especialment durant la clandestinitat– a persones heterosexuales, amb influència cultural o política, a qui es volgués informar i conscienciar per a comptar-hi com a possibles aliades.

3.3.2 Premsa LGBTIQ+ comercial durant la dècada dels 70 a Catalunya

Publicacions (generalment revistes) creades amb recursos humans i de producció professionals, amb tirades àmplies (centenars de milers) i per a un públic general però que, per la seva quantitat i especificitat de continguts LGBTIQ+, van servir per a informar, socialitzar i entretenir aquest col·lectiu en un moment en què la informació sobre gais, lesbianes, transsexuals o bisexuals era molt escassa: *Party*, *Lib*, *Ajoblanco*, entre d'altres, eren publicacions que, sense definir-se com a gais, incloïen una considerable quota –major o menor segons el cas– de temes d'interès per al col·lectiu LGBTIQ+. La classificació d'aquestes revistes com a “premsa LGBTIQ+” per tant, no és de sí o no, de blanc o negre, sinó gradual.

Figura 1: Premsa LGBTIQ+ activista versus premsa comercial als anys 70

Premsa LGBTIQ+ anys 70	
Activista Exemple: <i>AGHOIS</i>	Comercial Exemple: <i>Party</i>
<ul style="list-style-type: none">A. Format: butlletí, fanzín o revista.B. Creada per col·lectius activistes pro-drets LGBTIQ+.C. S'autodefineix com a LGBTIQ+ de manera bastant o molt explícita.D. La majoria dels seus continguts tracten realitats LGBTIQ+.E. Recursos humans i de producció no professionals (personal voluntari i maquinària artesana).F. Adquisició: per subscripció o gratuïta, per correu o entitats LGBTIQ+.G. Tirada modesta.	<ul style="list-style-type: none">A. Format: revista.B. Creada per empreses editores.C. No s'autodefineix com a LGBTIQ+ de manera bastant o molt explícita.D. Una part dels seus continguts tracta realitats LGBTIQ+, però no tots.E. Recursos humans i de producció professionals (periodistes, fotògrafs, dissenyadors gràfics; maquinària industrial).F. Adquisició: de pagament, al quiosc.G. Tirada àmplia.

<p>H. Target: membres de la comunitat LGBTIQ+.</p> <p>I. També podia anar destinada a persones influents del món de la cultura o la política.</p>	<p>H. Target: públic general.</p> <p>I. Per la seva quantitat i especificitat de continguts LGBTIQ+, podien interessar, informar, socialitzar i entretenir especialment la comunitat LGBTIQ+.</p>
---	---

3.4 Context històric: situació sociopolítica i diversitat sexoaffectiva als països occidentals durant el darrer segle

No és l'objectiu d'aquest TFG fer una revisió exhaustiva de la situació de la comunitat LGBTIQ+ arreu del món. Però sí val la pena apuntar, a manera de breu pinzellada a partir d'alguns testimonis, informacions que facin comprendre el context de pressió social i discriminació a occident durant els anys 70 i les dècades anteriors o posteriors. Sempre que ha estat possible, ho relacionem amb les primeres publicacions periòdiques que varen anar sorgint.

3.4.1 La diversitat sexoaffectiva a Europa, Argentina i EUA

Al context internacional del segle XX, la pressió contra la comunitat LGBTIQ+ va anar *in crescendo* especialment a partir de l'arribada del Partit Nazi al poder. Precisament Alemanya va ser, des de finals del segle XIX, un dels pocs llocs al món a on s'estava reivindicant l'homosexualitat de manera força explícita i combativa. Al 1896 va néixer *Der Eigene*, la considerada com a primera revista gay de la història, fundada per Adolf Brand. Hi van col·laborar intel·lectuals com l'escriptor Thomas Mann o el sociòleg Franz Oppenheimer¹⁷:

El contenido de la revista fue eminentemente cultural y estéticamente una aproximación a la belleza clásica griega. El cintillo que acompañaba la cabecera evolucionó con el tiempo, siempre siendo una reivindicación de la homosexualidad. "Una publicación para la cultura masculina" o "Revista para la libertad y la amistad" eran dos de sus mensajes fijos de portada durante los años veinte. [...] Brand concebía la sociedad como un enemigo de la homosexualidad, según escribió en 1898: "Cada normativa nos quiere muertos, atenta contra nuestra manera sagrada de pensar y sentir, contra nuestra naturaleza".

Brand va lluitar per la igualtat legal però l'ascens del partit Nazi hi va posar fi:

Brand fue azote de la abolición del tristemente famoso Párrafo 175 del Código Penal alemán que castigaba las relaciones homosexuales. Su tesón llegó al extremo de publicar que el canciller Bernhard von Bülow era homosexual. En 1907 fue condenado por difamación a 18

¹⁷ Segura, C. 120 años de 'Der Eigene', la primera revista gay de la historia. Recuperat de https://elpais.com/cultura/2016/06/30/actualidad/1467301614_031970.html [consultat el 01/06/2016]

meses de prisió. *Der Eigene* dejó de publicarse en 1907 y Brand no reemprendió su tarea hasta 1919, acabada la Primera Guerra Mundial.[...] Brand prosiguió su causa contra el Párrafo 175 durante la República de Weimar solicitando el apoyo político de todos, incluyendo al Partido Nazi. Cuando Adolf Hitler llegó al poder en 1933, la residencia de Brand fue saqueada en cinco ocasiones. *Der Eigene* hacía un año que había dejado de imprimirse y los nuevos proyectos de Brand toparon con el nacionalsocialismo.

Després de la Segona Guerra Mundial, ja no hi havia la permissivitat que durant les primeres dècades del segle XX havia possibilitat l'existència de l'alemanya *Der Eigene* i el sorgiment d'altres publicacions de contingut LGBTIQ+¹⁸ com la revista *Akados* a París el 1909, la revista *Fire!!*¹⁹ a Nova York el 1926, o el 1932 *Friendship and freedom* a Chicago i *Wij* a Amsterdam. Tot i la derrota nazi, es va instaurar un clima conservador que va fer que l'activisme i el ressorgiment de la premsa LGBTIQ+ trigués anys a reactivar-se.

No seria fins a 1950 quan, als Estats Units, apareixeria la Mattachine Society²⁰, una agrupació activista LGBTQ+ sorgida a Los Angeles i que, fundada per Harry Hay, pretenia defensar els drets dels homes gais. Durant els següents anys es fundarien branques (o també anomenats capítols) de la Mattachine a diferents ciutats dels Estats Units com ara San Francisco, Nova York, Chicago, Washington o Buffalo. Posteriorment alguns dels seus membres se'n van distanciar per considerar-la massa assimilacionista²¹ i van crear les seves pròpies agrupacions i publicacions²²:

In the 1950's, three important gay and lesbian publications began, each of them lasting longer than the previous short-term periodicals: *ONE*, *Mattachine Review* and *The Ladder*. [...] The Mattachine Society was founded in 1950. Mattachine was inspired by Henry Gerber's work in Chicago. A Californian named Harry Hay learned of Gerber's earlier society from the lover of a former member. According to historian John Poling: "The notion of a gay political organization appealed to Hay, who was struggling with the discrimination and danger of being a gay man. With the help of four friends, Hay built on Gerber's idea of an organized society. The Mattachine Society, as Hay dubbed it, began in Los Angeles in 1951. Hay took the name Mattachine from Société Mattachine, said to be a secret medieval fraternity of unmarried townsmen whos masked appearance gave them the freedom to speak the truth". [...]

¹⁸ Segura, C. op.cit.

¹⁹ Segons que explica Tracy Baim a *Gay press, gay power* (op.cit., p. 20), a més de parlar de l'homosexualitat i la bisexualitat, a *Fire!!* es parlava de les relacions interracials i els seus editors eren afroamericans. Només en va sortir un número perquè van cremar la redacció, però va tenir un gran impacte cultural. Avui dia, el festival de cinema gai i lèsbic de Barcelona es diu *Fire!!*, en honor a aquesta mítica publicació.

²⁰ (Baim, 2012, p.26).

²¹ Dintre de molts moviments de defensa dels drets LGBTIQ+ d'arreu, ha existit una històrica polèmica entre els corrents reformistes (també anomenats assimilacionistes) i els revolucionaris que, freqüentment, ha portat a escissions. Això també va succeir a Catalunya als anys 70. En parlarem als apartats següents.

²² (Baim, 2012, p.83).

The first of the tree sister publications of the homophile era was a small-format magazine called *ONE*²³. The idea for the magazine was first discussed in late fall of 1952 by a few renegade members of the Mattachine society. [...] *ONE*, however, had a style and temperament all its own. Its purpose was to challenge “conventional norms” [...] encouraging homosexuals everywhere to “revolt against the public taste and the guardians of that taste”.

The *Mattachine Review* was effectively born in November 1953²⁴. [...] One of the key figures in this coup was Hal Call, a San Francisco activist who was elected to head the Publication Committee for the new society. [...] Call wanted the *Review* to be differentiated from *ONE* in order to better compete against it. His magazine would have a more serious tone.

Tant la *Mattachine Review* com *ONE* se centraven especialment en els homes homosexuals. Al 1955, un grup de dones lesbianes de San Francisco va crear l'associació Daughters of Bilitis i la seva pròpia publicació, *The Ladder*²⁵:

Two years after the launch of *ONE*, in the fall of 1955, four lesbian couples in San Francisco gathered to form a secret society for resident elsbians. Like their Los Angeles-based precursor, the newborn Daughters of Bilitis began as a clandestine organization to provide fellowship for homophiles. [...] The DOB's stated mission and purpose were arguably more politically minded than *ONE*'s, and the actuality of publishing a newsletter came a full year after the organization's founding.

La clandestinitat inicial dels grups activistes eren comuns a gais i lesbianes als anys 50. Tot i que l'Informe Kinsey de 1948, posava de manifest que l'homosexualitat era un fet molt més comú del que la societat volia reconèixer, la pressió continuaria sent molt intensa durant les dècades següents. Precisament al 1952, l'escriptora Patricia Highsmith, va haver de publicar la novel·la de temàtica lèsbica *The Price of Salt*—posteriorment titulada *Carol*— sota el pseudònim de Claire Morgan i en una petita editorial. No seria fins als anys 90 que en reconeixeria l'autoria i, al pròleg d'una de les darreres reedicions, explicaria l'opressió que les persones homosexuals vivien als Estats Units dels 50:

Mi joven protagonista, Therese, puede parecer ahora demasiado timorata, pero en aquellos tiempos los bares gays eran sitios secretos y recónditos de alguna parte de Manhattan, y la gente que quería ir cogía el metro y bajaba en una estación antes o una después, para no aparecer como sospechosa de homosexualidad. El atractivo de *The Price of Salt* era que tenía un final feliz para sus dos personajes principales, o al menos que al final las dos intentaban compartir un futuro juntas. Antes de este libro, en las novelas estadounidenses, los hombres y las mujeres homosexuales tenían que pagar por su desviación cortándose las venas, ahogándose en una piscina, abandonando su homosexualidad (al menos, así lo afirmaban), o cayendo en una depresión infernal. Muchas de las cartas que me llegaron

²³ (Baim, 2012, p.142).

²⁴ (Baim, 2012, p.143).

²⁵ (Baim, 2012, p.144).

incluïan missatges com «¡El suyo es el primer libro de esta especie con un final feliz! No todos nosotros nos suicidamos y a muchos nos va muy bien». Otr@s decían: «Gracias por escribir una historia así. Es un poco como mi propia historia...» Y: «Tengo dieciocho años y vivo en una ciudad pequeña. Me siento solo porque no puedo hablar con nadie».

Uns anys després, concretament al 1969, es produïren les revoltes de Stonewall a Nova York. Es tracta de la gran fita en la lluita pels drets LGBTIQ+ que alguns intel·lectuals, com l'escriptor nord americà Edmund White²⁶, comparen amb la presa de la Bastilla durant la Revolució Francesa:

When the French revolutionaries destroyed the Bastille, there were only seven prisoners in it, most of them aristocrats who came with pets, their own furniture, and hundreds of books. The Stonewall uprising protested a police raid on a Mafia-owned gay bar and dance spot that had no running water, where glasses were "washed" in filthy suds and reused, and which was "protected" by straight, extortionate Mafia goons.

But each of these uprisings came along at the right historical moment. Americans were fed up with taxation without representation. The French were protesting rising national debt, extremes in wealth and poverty, expensive foreign wars, and an autocratic government. And gays, who'd almost never resisted arrest, stood up for themselves at last.

There were many causes of this historic resistance. Throughout the early 1960s the city had shut down gay bars out of deference to tourists visiting the World's Fair, which was mainly designed to showcase American business; the power behind it was the Tammany Hall mayor Robert Wagner. But at the time of Stonewall, in that pre-internet age that was the main place for queers to meet, it seemed gay and lesbian bars were being left in peace. Everyone assumed Mayor John Lindsay was a nice guy because he looked like Kennedy.

The clientele of the Stonewall had gradually changed from white to black and Hispanic, kids who were used to fighting the cops. And then it was very hot outside. And Judy Garland, the Pasionara of gay men, had died on June 22, 1969, from a Seconal overdose at age forty-seven and lay in state in Manhattan's Frank E. Campbell funeral home. The Stonewall riots began June 28 at three in the morning. They went on for three days and at times the whole of Sheridan Square was cordoned off. Most important, the sexual revolution, Black Power, and anti-Vietnam War demonstrations had shown the efficacy of protest.

Al Regne Unit, tot i tractar-se d'una consolidada democràcia basada en la monarquia parlamentària, fins al 1966 no es despenalitzaria l'homosexualitat. La situació de les persones LGBTIQ+ era també molt difícil. El neuròleg i escriptor britànic Oliver Sacks²⁷ la defineix així a la seva autobiografia:

²⁶ White, E. Edmund White on Stonewall, the 'Decisive Uprising' of Gay Liberation. Recuperat de <https://lithub.com/edmund-white-on-stonewall-the-decisive-uprising-of-gay-liberation/> [consultat el 16/05/2020]

²⁷ Sacks, O. (2015). *En movimiento. Una vida*. Barcelona: Anagrama.

En el Londres de la década de 1950 no era fácil, ni seguro, admitir la propia homosexualidad ni practicarla. Las actividades homosexuales, si se detectaban, podían conducir a penas severas, a la cárcel, o, como en el caso de Alan Turing, a la castración química mediante la administración obligatoria de estrógenos. La actitud de la gente era, por lo general, tan condenatoria como la ley. A los homosexuales no les resultaba fácil encontrarse; había algunos clubs y pubs gays, pero eran constantemente vigilados por la policía, que llevaba a cabo continuas redadas. Por todas partes había agentes provocadores, sobre todo en los parques y retretes públicos, entrenados para seducir a los incautos y cándidos y llevarlos a la destrucción.

A l'Argentina, la repressió també era molt gran. Héctor Anabitarte i Luis Troitiño van fundar el 1967 el primer grup activista homosexual i la primera publicació LGBTIQ+ en llengua castellana, *Nuestro mundo*. Anabitarte, que als anys 70 va venir a Espanya i actualment viu a Madrid, ens explica, en entrevista especial per a aquest TFG, la difícil situació a l'Argentina dels anys 50 i 60 per als gais:

En esos años, la homosexualidad "no existía". Eso sí, la policía era muy activa en la calle, en los baños públicos, no tanto en los bares, pues no existían, solo algunos muy discretos. Apoyándose en edictos policiales de los años treinta, ante cualquier sospecha, detenía a los sospechosos, 21 días en la Cárcel de Villa Devoto, y 28 si se andaba por la calle vestido de mujer. En algunas provincias la represión podía ser peor y también el rechazo social; de allí que estas personas tenían que emigrar a Buenos Aires. En la gran ciudad era más fácil sobrevivir.

En una entrevista per al blog Moléculas malucas²⁸, realitzada cinquanta anys més tard, Luis Troitiño explica la seva experiència:

«En una ocasión, allá por 1954, el jefe de la policía del gobierno de Perón, Miguel Gamboa, realizó una terrible cacería de homosexuales en avenidas, cafés, cines, salidas de teatros, lugares de encuentro. Detuvieron a una enorme cantidad y para ficharlos los pusieron en el patio del Departamento Central en una fila tan larga que salía del edificio y ocupaba la cuadra entera sobre la avenida Belgrano.[...] La prensa era cómplice, fomentaba con alarma la gran cantidad de "amorales e invertidos" que invadían las calles. Publicaban las muertes de las maricas en tono de broma y esto causaba una gracia perversa en la sociedad.[...]

Aquest clima d'opressió va ser el detonant per al sorgiment d'una revista mitjançant la qual els gais argentins poguessin expressar-se:

En 1967, [Héctor Anabitarte] me sugiere armar una agrupación, algo que jamás se me hubiera ocurrido. Yo nunca renuncié a ser homosexual porque necesitaba vivir plenamente,

²⁸ Queiroz, J. (25/04/2020). La historia de nuestra historia. *Entrevista a Luis Troitiño. Moléculasmalucas*. Recuperat de <https://www.moleculasmalucas.com/post/luis-troiti%C3%B1o> [consultat el 16/05/2020]

pero no lo hacía desde una postura política. En cambio Héctor insistía en que teníamos que empezar a organizarnos, a armar algo para reivindicar nuestros derechos. [...] Nuestro grupo no tenía nombre, éramos simplemente “homosexuales de Buenos Aires”, y Héctor era el alma mater. Las primeras reuniones y casi todas las siguientes se hicieron en mi casa de Lomas de Zamora, en la habitación del inquilinato de la calle Garibaldi 252, donde también ese año comenzamos a editar un boletín clandestino al que llamamos “Nuestro Mundo” [...].

Pensábamos desde nuestra realidad cotidiana. Reproducíamos artículos de diarios sobre detenciones de homosexuales o sobre homosexualidad, y los incluíamos en el boletín. Luego yo tipeaba e imprimía en el mimeógrafo y abrochábamos las hojas. Yo traía la experiencia de los boletines de las mutuales y del sindicato. El mimeógrafo lo sacábamos secretamente de la sucursal de Lomas de Zamora, donde yo trabajaba, y lo cargábamos en un Jeep Willys que nos prestaban dos muchachos del correo para poder llevarlo a casa. Imprimíamos unas pocas cantidades los sábados y al día siguiente llevábamos el mimeógrafo nuevamente. Se repartía de marica en marica, yo lo hacía en el correo que era donde estaba el gran nido (se ríe). Héctor se encargaba de que algunos lleguen a los medios de prensa. No recuerdo bien cuántos números publicamos, pero fueron varios y por varios años.[...]

Una noche bien tarde, una vecina brasileña que vivía en el inquilinato ve a unas locas entrando a mi habitación y empieza gritar ¡putos me tienen harta! Llamó a la policía y nos llevaron a todos presos hasta el día siguiente, incluido a Héctor. En el acta nos pusieron “por infracción de juegos”. No sé cómo pero no se percataron de otra cosa (risas)».

Ja al 1909 existia a França *Akademós*, una revista que, tot i no estar explícitament dedicada a la temàtica homosexual, incloïa continguts d'interès per als lectors gais i es considera la primera publicació gai francesa. Va ser finançada i editada per Jacques d'Adelswärd Fersen i hi contribuïen diferents escriptors de l'època. L'homosexualitat a la França dels anys 50 i 60 no era gaire més acceptada que al Regne Unit o als Estats Units. A més dels bars de prostitució masculina, un dels pocs llocs a on es podia ballar entre homes era un local de la rue du Château d'eau de París, al 10è arrondissement, la seu del Club Littéraire et Scientifique des Pays Latins (CLESPALA), un discret i científista nom que aixoplugava l'associació homòfila Arcadie i que es mantenia econòmicament gràcies a la quota que unes poques desenes d'abonats pagaven (Fluvià, 2003, p.49). L'abonament donava dret a l'accés al club social i a rebre la revista *Arcadie*.

Creada per André Baudry amb el suport de Roger Peyrefitte i les col·laboracions d'autors com Jean Cocteau, la revista *Arcadie* es va editar de 1954 a 1982. Publicava 11 números per any (un d'ells, el d'estiu, doble) i va aconseguir tenir una tirada de 10.000 exemplars per número, alguns dels quals arribaven a l'Espanya franquista. Va ser precisament a l'interior d'*Arcadie* que, com veurem més endavant en aquest TFG, l'activista Armand de Fluvià aconseguiria distribuir, als anys 70, la primera publicació LGBTIQ+ de Catalunya i de tot l'estat espanyol: *AGHOIS*.

3.4.2 La diversitat sexoaffectiva a Catalunya i Espanya

Si l'opressió de les persones LGBTIQ+ a països molt més progressistes que l'estat espanyol era, com hem vist fins ara, molt gran, la de l'Espanya franquista i catòlica dels anys 40, 50 i 60 encara ho va ser més. Una discriminació i una persecució que no van sorgir del no res sinó que provenia de segles anteriors. Ja al XIII, per exemple, se'n troben rastres a les *Siete partidas* de Alfonso X o a diferents textos legals com el Fuero de Béjar (Martínez, 2017). Però no és la missió d'aquest TFG aprofundir en els orígens de l'homofòbia a la Península Ibèrica sinó contextualitzar breument els anys previs al sorgiment de la primera publicació LGBTIQ+.

A l'Espanya i la Catalunya dels anys 50, 60 i 70, la pressió social contra les persones homosexuals era molt intensa. La llei, la ciència i la religió estaven amalgamades en un discurs que justificava l'homofòbia. Eldiario.es, al seu article «Los homosexuales durante el franquismo: vagos, maleantes y peligrosos»²⁹, així ho explica:

La represión de las disidencias sexuales durante el franquismo se fraguó mediante la conjunción de normas penales, discursos pseudo-científicos patologizantes, castradores sermones nacional-católicos y la propaganda estigmatizadora de los medios de comunicación, controlados por el régimen.

L'activista pels drets LGBTIQ+ Armand de Fluvià³⁰ ho resumeix de la següent manera:

En aquell moment, per a l'Estat els gais érem uns perillosos socials i uns corruptors de menors que anàvem al darrere de nens per donar-los pel cul. Per a la medicina, érem uns malalts mentals; per a l'Església, els pitjors dels pecadors: "Peccatum illud horribile, inter Christianos non nominandum" Pius V, un pecat tan gran que entre els cristians no es pot ni esmentar. I per a la societat, el pitjor del pitjor, homes que havíem deixat la nostra virilitat per convertir-nos en mitges donetes. No m'ho invento, hi havia mares que deien "Prefereixo un fill mongòlic a un fill maricón". Molts gais es casaven, alguns se suïcidaven. Els que tenien pel·les, se n'anaven. Ser homosexual en aquella època era així.

Tot i que Fluvià mai va ser detingut per ser homosexual (sí per qüestions polítiques, ja que durant la seva joventut era monàrquic, partidari de Joan de Borbó), moltes persones van patir pallisses i passar nits al calabós i, es calcula que entre 4.000 i 5.000³¹, segons l'Asociación de ex-presos sociales, van ser tancades a presons

²⁹ Ramírez, V. (17/05/2016). Los homosexuales durante el franquismo: vagos, maleantes y peligrosos. Eldiario.es. Recuperat de https://www.eldiario.es/canariasahora/premium_en_abierto/Homosexuales-vagos-maleantes-peligrosos_0_516549100.html

³⁰ Entrevista a Armand de Fluvià, per Abel Lacruz. 11 de març de 2020.

³¹ Asociación de ex-presos sociales, <http://expresos-sociales.blogspot.com/>

específiques per a homosexuals com les de Fuerteventura (Penitenciaría de Tefía), Huelva o Badajoz. Així, el 2019, el Diario de Huelva publica una notícia amb el títol «La antigua cárcel: icono de represión de homosexuales y trans»³² i explica:

Desde finales de los años 60 del siglo XX y hasta 1978, la dictadura convirtió la antigua prisión provincial de Huelva en un centro de internamiento de homosexuales y transexuales, que eran castigados al amparo de la Ley de Vagos y Maleantes.

El régimen franquista ordenó por un decreto del 25 de enero de 1968 el internamiento de este tipo de presos, calificados como “perversos sexuales de hábito”. Los condenados eran internados durante un periodo de entre tres meses y tres años para su “reeducación”. La privación de libertad estaba regulada por el Tribunal de Calificación, con presencia eclesiástica y encargado de determinar la duración del proceso de curación.

I El Plural explica que la repressió, la presó, els manicomis, els destarraments i els electroshocks eren la fórmula amb la qual el franquisme va portar a la pràctica les lleis de 1954 i 1970:

Hay cálculos que nos indican que fueron entre 4.000 y 5.000 las personas homosexuales encarceladas simplemente por su orientación. También cabe destacar que el régimen franquista habilitó centros de internamiento para “curar” y “corregir esta supuesta desviación”. Los encarcelados lo eran acusados de escándalo público y por ser un peligro social. En estos centros “especiales” fueron objeto de maltratados, vejaciones. También hubo numerosos casos de violaciones por parte de otros presos. En ocasiones fueron obligados a prostituirse por los propios funcionarios.

Asimismo sufrieron destierros y alejamientos de sus entornos. Como ejemplo notorio tenemos el caso de la Penitenciaría de Tefía, en la canaria isla de Fuerteventura, En realidad era un desierto invivible en el que los homosexuales sufrían destierro y se les sometía a trabajos forzosos en condiciones infrahumanas.

No és estrany que el documentalista i prologuista del llibre antologia *Party*, Juan Sánchez³³, afirmi, referint-se a l'aire fresc que va aportar la revista, de la qual parlarem als següents apartats d'aquest TFG:

[En la revista *Party*] había gente que salía y contaba su historia, había toda esa información de un mundo que había estado oculto, porque además había sido perseguido y prohibido por la ley.

Fins i tot arribada la democràcia, eliminada l'homosexualitat de la Ley 16/1970 de peligrosidad y rehabilitación social –l'anomenada Ley de vagos y maleantes

³²Redacción. (30/10/2019). La antigua cárcel: icono de represión de homosexuales y trans. *Diariodehuelva.es*. <https://www.diariodehuelva.es/2019/10/30/antigua-prision-huelva/> [consultat el 01/06/2016]

³³ Entrevista a Juan Sánchez, 9 de maig de 2020, per Abel Lacruz.

provinent dels seus antecedents legals de 1933 i 1954—, l'homofòbia institucionalitzada pervivia. Durant els mesos previs al mundial de futbol de 1982, les autoritats volien mostrar una imatge al seu parer respectable. Sobre aquest fet, l'històric activista Jordi Petit³⁴ explica:

La noche del 9 al 10 de diciembre de 1981 cerraron unos treinta bares de ambiente homosexual en Barcelona. La mayoría de la prensa se hizo eco de la acción, la mejor medida de presión [...] y poco a poco los bares fueron reabriéndose. Si preocupaba a las autoridades del Estado dar «buena imagen» antes de los mundiales de fútbol, se quedarían frustrados. Los bares siguieron abiertos y los grupos sacaron un divertido cartel que pegaron en los pirulís con la mascota del evento, El Naranjito, llevando abanico, vestido de loca y con el eslogan: «Lo nuestro sí que es mundial».

De fet, l'homofòbia institucionalitzada es va perpetuar durant anys. Tot i l'aconseguint de grans fites com la primera manifestació LGBTIQ+ a Barcelona –i a l'estat espanyol– el 1977 i el progressiu sorgiment de diferents associacions d'activisme LGBTIQ+ i la seva legalització, la Policía Nacional, informava TV3³⁵ en un informatiu de l'any 1987, mantenia als seus arxius les fitxes per homosexualitat que s'havien obert durant la vigència de la Ley de peligrosidad. Els col·lectius LGBTI en demanaven la seva destrucció des de 1979 però al 87 encara estaven en poder de la Policía Nacional. El Ministerio del Interior argumentava que les guardaven com a “informació”, no com a registre delictiu. Aquelles fitxes es van acabar donant a les persones que hi apereixien i al 2009, en virtut de la Ley de memoria histórica, els homes i dones que havien estat empresonades per ser homosexuals o transsexuals i ho podien demostrar, van rebre indemnitzacions. Tot i que els homosexuals i els actes homosexuals van ser despenalitzats el 26 de desembre del 1978, va continuar una certa persecució (no tan brutal com fins a la data de la derogació) fins al 1988, amb la Ley del código de honor a l'exèrcit (fins al 1986) i també amb la figura legal de l'“escándalo público”, en virtut de la qual es podia continuar detenint les persones que mostressin algun tipus de conducta que les autoritats consideressin “inapropiada”³⁶, com per exemple l'afectivitat. Aquesta llei era per a heterossexuals i no heterossexuals, però s'utilitzava especialment per a reprimir persones del col·lectiu LGBTIQ+.

A la Barcelona de la primera meitat dels 70, ser una persona LGBTIQ+ era molt complicat. El més habitual, per a qui era conscient de la seva orientació sexual, era aspirar únicament a una trobada sexual anònima i furtiva. L'amistat o la consolidació

³⁴ Petit, J. (2004). *Vidas del Arco Iris: historias del ambiente*. Barcelona: Random House Mondadori.

³⁵ VVAA. <https://twitter.com/ArxiuTV3CR/status/1248982888432967680> Twitter. @ArxiuTV3CR. [consultat el 21/05/2020]

³⁶ Vallejo, C. Nosotrxs somos. (2018) Recuperat de <https://www.rtve.es/playz/videos/nosotrxs-somos/nosotrxs-somos-capitulo-1-amarillo-enfermos-peligrosos/4654077/> RTVE Playz. [consultat el 02/06/2020]

d'una relació de parella era molt difícil per la pressió social que existia. Sitges, però, era una mena d'oasi dintre de tanta clandestinitat. L'activista Jordi Petit³⁷, ho explica així:

Als 70 es lligava a llocs molt insospitats com els urinaris de les estacions d'autobusos, de trens... al Drugstore, a les casetes de bany dels Banys de Sant Sebastià, als jardinetes de l'Arc de Triomf, als jardinetes de Sagrada Família i, sobretot, a Montjuïc. Era un món molt incomunicat que va començar a desenvolupar un cert argot per a poder reconèixer-se: “¿Eres librera?” per a les lesbianes o “¿Entiendes?” per als gais. Una sèrie d'expressions, no sé per què, sempre en castellà. Era una subcultura amb poques relacions interpersonals. Fotre el polvo i poca gent que s'atrevis a anar més enllà, a fer amistat o tenir parella. Amb l'excepció de Sitges.

Sitges era com un oasi a on sí que abans de la mort de Franco ja hi havia alguns locals oberts i gent que es coneixia d'un estiu a l'altre, moment en què hi havia una comunitat de pas, de turisme tant d'aquí com de l'estranger, amb un grau d'apertura incomparable respecte de la resta de l'estat. D'aquella època recordo El horno (sobretot hi anava a dalt, a la parrilla), la disco Trailer, el Bourbons, Mediterráneo, El comodín, El candil, El 7... La manera de lligar era molt semblant a la d'ara amb el Coronavirus: seies en taules separades i si t'agradava un tio, escrivies una noteta i li donaves a la cambrera perquè l'hi portés. També es lligava a l'espigó, aquell era... un tipus de sexe molt anònim, molt ràpid, amb la tensió de si venia o no venia algú, això també podia donar un cert morbo. També hi havia la zona de la platja del Mort, que era nudista, i en el bosque pasaba de todo. Era el millor lloc per socialitzar-se. Però alguna vegada, per Carnaval, hi havia alguna redada.

Després de la mort de Franco comencem un període de transició a on tot el què havia estat prohibit es va posar de moda. Molta gent gai va començar a anar a la zona del barri Xino, carrer Còdols, el Arcoiris, el Topkapi, el Bambú, el Elefante Blanco... una sèrie de locals a on no hi havia “quarto fosc” però sí zones més fosques i a on sí es començava a socialitzar bé.

3.5 La teoria Queer

Durant les darreres dècades, multitud d'universitats han desenvolupat àrees de Queer theory, generalment dintre dels departaments d'estudis culturals, i que es va desenvolupar molt a partir dels 90. La teoria Queer és un camp d'estudis que analitza la realitat social i cultural des del punt de vista LGBTIQ+. Van ajudar molt a aclarir, entre d'altres coses, diferències entre sexe, gènere i orientació sexual. Segons Nancy W. Comstock³⁸:

³⁷ Jordi Lozano i González, conegut com a Jordi Petit, va participar activament a diferents associacions del moviment d'alliberament gai com FAGC i CCAG. Ha estat president d'ILGA i va fundar la Coordinadora Gai Lesbiana de Barcelona. Ha escrit diferents llibres (veure bibliografia) i ha col·laborat en molts mitjans de comunicació.

³⁸ Comstock, Nancy W. (2020). Queer theory. *Salem Press Encyclopedia*. De <http://search.ebscohost.com/are.uab.cat/login.aspx?direct=true&db=ers&AN=100259292&site=eds-live> [Recuperat el 22/04/2020].

Queer theory is an academic field of study that challenges cultural acceptance of heterosexuality as the only natural and normal sexual identity. It promotes the ideas that an individual's identity comprises numerous elements, most of which are not dependent on gender or sexual behavior, and that the range of sexual identities people experience is based on a variety of social, physical, and psychological influences.

La teoria Queer és, per tant, interdisciplinària i aporta una interessant mirada a la societat i als seus productes culturals des d'una perspectiva no heterocèntrica. Per posar un exemple, la poesia de Luis Cernuda es pot analitzar únicament des de l'historicisme de l'exili republicà o, també, des de la perspectiva de la complexa vivència de l'homosexualitat d'un home de la primera meitat del segle XX. Els acadèmics, sovint homes blancs, heterossexuals i de classe mitjana, no han volgut entrar a analitzar si les experiències com a persones LGBTIQ+ de, per exemple, escriptors/es, han estat clau a l'hora de crear la seva obra. La teoria Queer sí ho fa i en les últimes dècades està presentant altres maneres d'entendre el món.

Per a l'activista LGBTIQ+ Jordi Petit, la teoria Queer «Pot ser interessant per a analitzar aspectes del món com esdeveniments o productes culturals, o per a fer *performances*, però no té programa polític ni reivindicatiu. A la gent la pots impactar posant-te en boles en una *performance*, però no es posaran tots en boles. Parteixes d'un nivell de consciència i de conviccions que no tenen res a veure amb el comú de la societat. Has de fer molta pedagogia perquè la gent entengui una sèrie de qüestions de drets i de dignitat. La gent en general, el pensament Queer el coneix però no li serveix per al dia a dia. Stonewall apareix perquè la gent defensa el dret de reunió, i què aporta? que no ens hem de quedar als locals d'ambient i que hem de ser visibles»³⁹.

El tardofranquisme i la transició han estat analitzats, des de la història del periodisme, en múltiples ocasions. Mai, però, s'ha parlat de manera monogràfica sobre les publicacions per i per a persones gais, lesbianes, transsexuals... Aquest TFG comparteix la perspectiva de la teoria Queer ja que analitza un producte cultural que tradicionalment no ha estat considerat digne d'interès: la premsa LGBTIQ+. En les properes pàgines desenvoluparem aquesta anàlisi.

³⁹ Entrevista a Jordi Petit, per Abel Lacruz. 29/06/2020.

4. Investigació de camp

Entre 1970 i 1979 van sorgir i/o desenvolupar-se a Catalunya i al conjunt de l'estat espanyol un gran nombre de moviments contraculturals que van lluitar per la igualtat de diferents sectors socials històricament ignorats, minoritzats i oprimits. A més d'un enfortiment dels moviments feministes, pacifistes i ecologistes, van sorgir i proliferar els moviments de reivindicació dels drets de les persones homosexuals, bisexuals i transsexuals. Moviments reivindicatius que, a d'altres països com Alemanya, França, el Regne Unit o, sobretot, els Estats Units, feia anys que lluitaven pels seus drets civils. Una reivindicació que es portava a terme manifestant-se i també –això ens interessa especialment en aquest treball de final del grau de periodisme– descobrint referents, trobant respostes a preguntes que anteriorment no podien formular-se fàcilment i, en definitiva, mantenint-se informats i informades mitjançant la premsa escrita. Els mitjans audiovisuals trigarien més a arribar.

Freqüentment, entre aquests moviments de diferents sectors socials minoritzats i oprimits hi havia una relació sinèrgica: l'anomenada interseccionalitat⁴⁰. Es tracta d'un fenomen social pel qual l'opressió i la discriminació a causa de la raça, el sexe o l'orientació sexual no actuen de manera independent sinó que formen part d'un sistema interrelacionat de diferents formes de discriminació. Les lluites d'alliberament que se'n deriven també poden operar de manera col·laborativa i solidària, interseccional. Aquest és el cas, com explica Armand de Fluvià, de moviments com el feminista i el LGBTIQ+, que es van ajudar i enfortir mútuament:

Els gais vàrem començar a anar junts a coses importants, com a la manifestació del 28 de juny, a la que venien sindicats, gent progre, feministes, ecologistes. [...] Amb les feministes i amb els joves donàvem conferències. Vàrem elaborar un póster, que encara deu ser al Casal *Lambda*, fet amb figures humanes entre joves, dones i gais⁴¹.

La mort de Francisco Franco el 1975 serà una clara frontera entre l'activisme clandestí de la primera meitat dels 70 i l'eclosió dels moviments de defensa LGBTIQ+ de la segona meitat. La premsa LGBTIQ+ d'aquests dos períodes així ho evidencia.

⁴⁰ VVAA. Raquel (Lucas) Platero editora (2013). *Intersecciones. Cuerpos y sexualidades en la encrucijada*. Barcelona: Ed. Bellaterra.

⁴¹ Entrevista a Armand de Fluvià, per Abel Lacruz. 11/03/2020.

4.1 «Te n'adones que a partir d'ara som uns delinqüents?»⁴²: La premsa LGBTIQ+ a Catalunya de 1970 a 1975

La dècada dels 70 suposa una claríssima evolució des d'una homofòbia encara fortament institucionalitzada al 1970 amb la promulgació de la Ley 16/1970, de 4 de agosto, sobre peligrosidad y rehabilitación social⁴³ –que refonia lleis anteriors de 1954 i 1933–, fins a la modificació de la mateixa amb la Ley 77/1978, de 26 de diciembre, que a efectes pràctics es va començar a aplicar a partir de 1979⁴⁴ i eliminava els actes homosexuals –i, per tant, les persones del col·lectiu LGBTIQ+– de les conductes delictives tipificades. Sobre aquesta dècada, Casanovas y Gil Andrés⁴⁵ expliquen:

El control absoluto que el poder intentaba ejercer sobre los ciudadanos ya no era suficiente para evitar la movilización social contra la falta de libertades. En esos años finales de la dictadura aparecieron además conflictos y movilizaciones que se parecían mucho a los nuevos movimientos sociales presentes entonces en las fuerzas industriales de Europa y Norteamérica. [...] y no habría que pasar por alto otras formas de acción colectiva vinculadas al pacifismo-antimilitarismo, al feminismo, a la ecología o a los movimientos vecinales.

L'activista Jordi Petit⁴⁶, nom de guerra de Jordi Lozano i González, i un dels grans lluitadors pels drets LGBTIQ+ de Catalunya i de l'estat espanyol, defineix, en entrevista especial per a aquest TFG, el clima social i polític del primer lustre dels 70 de la següent manera:

La primera meitat dels 70's fou un període dur, marcat per la por. Estava vigent la La Llei de Perillositat i Rehabilitació Social de 1970, i les persones homosexuals sabien que podien ser detingudes i enviades a les presons, bàsicament a les de Huelva i Badajoz. També podien passar per la Modelo de Barcelona (a on eren víctimes de violacions per part de la resta de presos). El lloc que ha estat més desconegut fou el camp de treball de Tefía, a Fuerteventura. La societat en general detestava els "maricons".

⁴² Frase que Armand de Fluvià li va dir a Francesc Francino quan van començar a utilitzar la màquina multicotista per a AGHOIS. Entrevista a Armand de Fluvià, per Abel Lacruz. (11/03/2020)

⁴³ VVAA. Ley 16/1970, de 4 de agosto, sobre peligrosidad y rehabilitación social. BOE. Recuperat de <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1970-854> [consultat el 19/03/2020]

⁴⁴ VVAA. Ley 77/1978, de 26 de diciembre, de modificación de la Ley de Peligrosidad y Rehabilitación Social y de su Reglamento. BOE. Recuperat de <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1979-700> [consultat el 19/03/2020]

⁴⁵ Casanova, J y Gil Andrés, C. Op.Cit. Cap.5

⁴⁶ Coordinador del Front d'Alliberament Gai de Catalunya (FAGC) de 1980 a 1986, fundador al 1986 de la Coordinadora Gai-Lesbiana de Catalunya. De 1995 a 1999, va ser secretari general de l'ONG consultiva del Consell d'Europa International Lesbian and Gay Association (ILGA), i al 2001 va treballar per al programa antidiscriminatori d'ONUSIDA.

Al 1970 es va estrenar *No desearás al vecino del 5º*⁴⁷, una pel·lícula molt masclista i homòfoba, en què un sastre heterosexual es feia passar per “mariquita” per poder tocar les dones. Fou una de les cintes més taquilleres de la història del cinema espanyol. Només eren visibles els homosexuals més afeminats.

Per als més adults la situació els va portar a la doble vida (casats i pares de família), a la depressió per a d'altres, i fins i tot al suïcidi. Tanmateix, per a casats o no, sempre van existir llocs discrets a on lligar, sempre amb la por de la detenció (els urinaris de les estacions de tren i d'autobusos, les casetes de bany dels Banys de Sant Sebastià a la Barceloneta, i llocs com els jardins de l'Arc de Triomf, Sagrada Família i Montjuïc, també a la ciutat comtal). El Café de la Ópera era un lloc de discreta trobada també.

En síntesi, fins ben entrats els 70's els joves homosexuals i lesbianes no tenien referents o només veien imatges estereotipades al cinema. Eren víctimes del *bullying* escolar si no complien els requisits del seu “gènere”, és a dir, homes durs i dones femenines. Això va crear personalitats turmentades amb molt baixa autoestima. Entre adults, qui no es casava i havia pogut viatjar per Europa, doncs tornava amb les idees més fermes, més clares, procurava portar una vida pública correcta i de nit s'escapava als llocs mencionats. En tot cas, el tret fonamental del període fou la baixa autoestima».

Si bé la història mostra que els moviments de defensa pels drets civils es van forjant arran de dècades d'opressió, les accions reivindicatives concretes s'acostumen a produir com a reacció a un detonant, a un fet d'opressió també concret. A finals del segle XIX el Moviment Gai va sorgir a Alemanya per a aconseguir la despenalització de la conducta homosexual a les lleis de l'Imperi alemany. Els disturbis iniciats al club Stonewall Inn al 1969 van ser el resultat d'anys de redades policials als locals d'EE.UU. i manipulació de les màfies que controlaven els locals gais, i van esclatar simbòlicament per la mort de Judy Garland –pocs dies abans, el 22 de juny– però, alhora i sobretot, pel saturament que una nova i violenta redada més, la nit del 28 de juny a Christopher Street, al West Village novaiorquès, suposava. I això ho tornem a viure aquests dies amb els conflictes racials als EE.UU. arran del detonant de la mort de George Floyd, un home negre de Minneapolis asfixiat sota el genoll d'un policia blanc.

Doncs bé, a l'estat espanyol, després de dècades de repressió franquista i forta pressió social en general, l'avantprojecte de la Ley de Peligrosidad y Rehabilitación Social de gener de 1970 en què es declaraven “perillosos socials” els homosexuals majors de 16 anys només pel fet de ser-ho, va fer que dos catalans, Armand de Fluvià (que havia estudiat dret tot i que mai exerciria com a advocat) i Francesc Francino, creguessin que ja n'hi havia prou, que calia fer alguna cosa (Fluvià, 2003). Per començar, van escriure una carta a tots els bisbes de la Conferència Episcopal, però com que no eren ingenus, la van signar com a “Un grupo de homófilos

⁴⁷ Fernández, R. (1970). *No desearás al vecino del 5º*. España: Atlántida Films, S.A.

españoles” i no amb els seus noms i cognoms. També van escriure una carta informant d'aquesta injustícia legal a la revista homòfila francesa *Arcadie*, dirigida per André Baudry. Aquest primer contacte seria clau, no només per a informar la resta d'Europa de la situació de repressió del col·lectiu LGBTIQ+ a l'estat espanyol, sinó per a fer contactes. Baudry va connectar Fluvià i Francino amb el corresponent d'*Arcadie* a Espanya, algú que escrivia amb el pseudònim de Juan o Juan García, y que resultaria ser Rafael Rosillo y Herrero, un membre de l'alta societat madrilenya molt ben relacionat amb les elits. Aquests contactes serien claus per al sorgiment de la futura primera publicació gai de Catalunya i Espanya.

A l'editorial “Espagne 1970” aparegut al número 194 d'*Arcadie*, Baudry explicava a tots els lectors de la revista la discriminatòria llei que s'estava preparant a Espanya, es queixava que cap diari francès se n'hagués fet ressò i anunciava que en farien un seguiment als següents números. L'ajuda de Baudry va ser molt important (Fluvià: 2003):

Arcadie havia escrit a totes les organitzacions homòfiles del món per tal que enviessin cartes de protesta al govern de Franco i als ambaixadors espanyols; també comunicava que s'havien produït manifestacions davant l'ambaixada de Washington. Tot això ja m'ho havia comunicat Baudry en una carta (Doc n.6 10/4/1970) després que jo li hagués enviat una relació de tots els procuradors a Corts i ell els va enviar, així com a l'ambaixada d'Espanya a París, uns fullets que tractaven dels aspectes jurídicolegals de l'homosexualitat.

Sembla que la pressió internacional va funcionar i, tot i que la discriminació continuava, al redactat final de la llei aquesta quedava atenuada perquè ja no castigava els homosexuals pel fet de ser-ho sinó a “los que realicen actos de homosexualidad” (Fluvià: 2003):

Finalment, la nova llei va ser aprovada el 4 d'agost (*BOE* del 6) i, en el redactat, pel que fa als homosexuals deia que, si t' enxampaven en un acte no eres un perill per a la societat, calia que en cometessis dos. Per a nosaltres això va ser el primer èxit que ens va animar a continuar la lluita.

Un èxit relatiu, òbviament, perquè tot i que ser homosexual no seria il·legal, sí castigava les conductes homosexuals reincidents (relacions afectivo-sexuals, transvestir-se del sexe contrari, ballar amb persones del mateix sexe...), i això, a la pràctica, era castigar les persones homosexuals. L'obsessió per perseguir homosexuals tenia com a principal objectiu enxampar els homes gais i portar-los a centres de “reeducació” o “rehabilitació”, que al cap i a la fi eren presons a on els feien treballar sense cobrar (per exemple cosint pilotes de futbol), i a les dones lesbianes –una realitat de la qual no se'n parlava gaire– se les esborrava internant-les a centres psiquiàtrics o convents⁴⁸:

⁴⁸ Gracia Trujillo, sociòloga y activista, a *Nosotrxs somos*, RTVE Playz, op.cit.

Mientras los hombres homosexuales eran llevados a las cárceles de Huelva y Badajoz para ser reeducados, las mujeres lesbianas eran recluídas en conventos y clínicas psiquiátricas. La ley de peligrosidad y rehabilitación social no recogía a las lesbianas como sujeto a perseguir. Pero es que eso, más que una “ventaja”, era una evidencia de hasta qué punto hasta los legisladores no las consideraban algo a perseguir. Directamente ni las pensaron.

4.1.1 AGHOIS

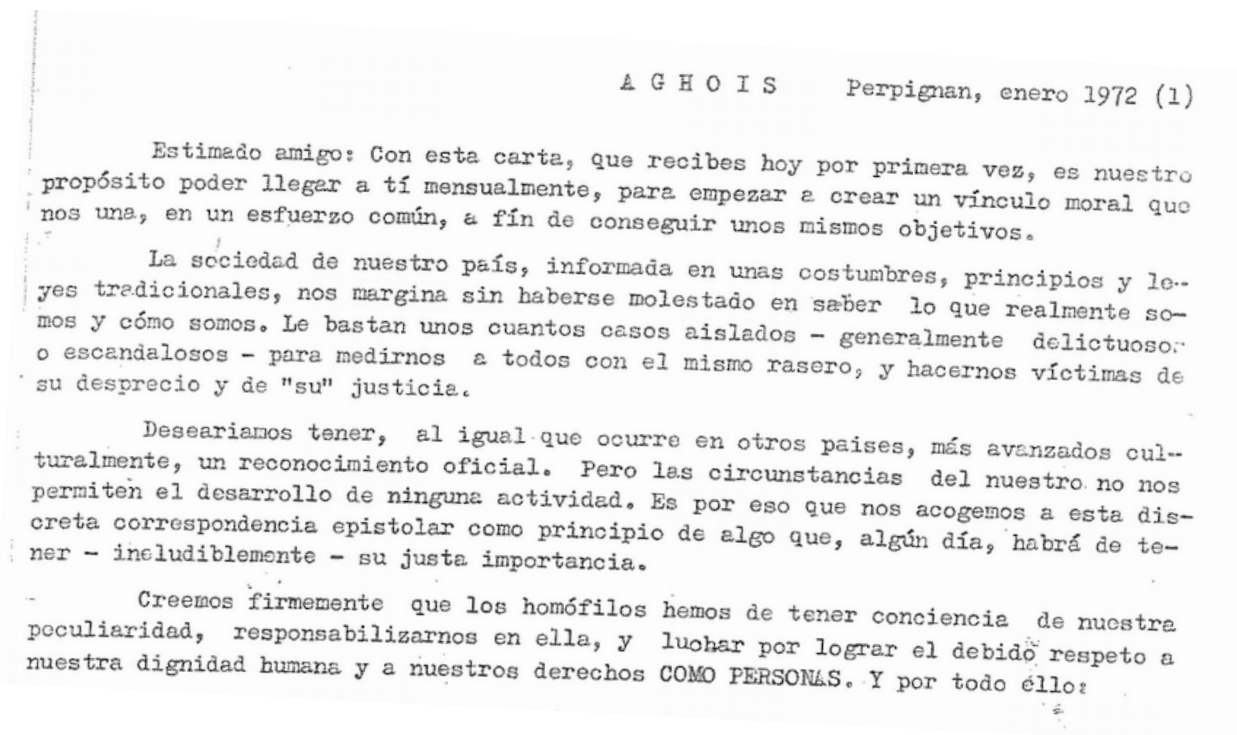
Imatge 1: capçalera del suplement AGHOIS, estiu de 1972. Arxiu Centre de Documentació Armand de Fluvià.

Calia continuar lluitant, i aquest primer i subtil triomf va animar Fluvià i Francino, més alguns coneguts i els seus nous contactes d’Arcadie, a perseverar. És en aquest context de puixança de la lluita per les llibertats civils del tardofranquisme, per tant, quan al 1970 apareix de manera clandestina a Barcelona la primera associació de defensa dels drets de les persones homosexuals a Catalunya i a l’estat espanyol: **AGHOIS**, l’**Agrupación Homófila para la Integración Social**. I aquest mateix acrònim donaria nom a la primera –i única– publicació LGBTIQ+ a l’estat espanyol durant el període 1970-75, creada també a iniciativa de Fluvià i Francino. En la línia dels moviments d’alliberament homosexual de països com els Estats Units, Argentina o França, al 1971 l’agrupació **AGHOIS** passaria a anomenar-se MEHL, Movimiento Español de Liberación Homosexual (Fluvià: 2003, p.51):

Com que havíem adoptat el nom de Movimiento Español de Liberación Homosexual (MEHL-1971), al butlletí li vam posar el nom d’**AGHOIS**, que era el primer nom que havíem escollit per denominar la nostra organització i que volia dir *Agrupación Homófila para la Integración Social*. Vam veure que aquesta paraula semblava grega, com que ens sentíem molt vinculats a la Grècia clàssica, vaig cercar al diccionari grec si n’hi havia alguna de semblant. En vaig trobar algunes que s’hi assemblaven i volien dir «sacrilegi», «pecat», «nafra» i també «portar endavant», «guia», «moviment».

Sobre la fundació de la revista, que mantindria el mateix nom durant tota la seva existència, Armand de Fluvià, en entrevista especial per a aquest TFG, explica que «**AGHOIS** era com un fanzín i el vàrem crear perquè la gent s’enterés de l’actualitat LGBTI, d’allò que passava». L’estratègia de Fluvià i Francino, amb l’ajut de Baudry, va consistir a contactar els subscriptors espanyols de la revista homòfila *Arcadie*

amb una carta inicial, una “discreta correspondència epistolar”, que serviria per a veure si volien rebre *AGHOIS*, i així començar a crear la seva xarxa de lectors:

Imatge 2. AGHOIS, núm. 1, 1972. Fragment de la carta als lectors. Arxiu Centre de Documentació Armand de Fluvià.

El butlletí *AGHOIS* era l'única publicació LGBTIQ+ durant el període 1979-75 a Catalunya i Espanya. El classifiquem com a premsa activista ja que compleix totes les característiques esmentades al punt 3.3.1 d'aquest TFG. *AGHOIS* es realitzava a la total clandestinitat perquè la policia perseguia qualsevol acció d'associació i comunicació d'activisme homosexual. Des del procés de la redacció dels textos, passant per la impressió dels mateixos i el seu trasllat a Perpinyà, fins a la distribució del butlletí des de França de nou cap a l'estat espanyol encartat dins de la revista *Arcadie*, tot s'havia de fer en el més absolut dels secrets:

Primer havíem de comprar una multicopista⁴⁹. El Francesc i jo vàrem anar a una botiga a on venien coses de segona mà, la vàrem comprar amb nom suposat. Pensa que era l'època franquista, tot això anava molt controlat: multicopistes, màquines d'escriure... tot s'havien d'on provenia. Aleshores vaig netejar la carbonera que tenia aquí a l'edifici de casa i la vàrem posar allà. Els textos anàvem amb el

⁴⁹ Sobre l'ús de la multicopista o ciclostil, Isabel Soler Garcés, directora del CFA La Llagosta, explica: «El ciclostil, que es feia servir a les escoles als 70 i 80, era com la fotocopiadora que més tard arribaria, però molt més artesanal. Un cop tenies l'original picat a màquina i amb un paper especial [anomenat estèncil, de l'anglès *stencil*], el posaves al ciclostil i calia anar girant la maneta per a obtenir les còpies. Jo l'havia fet servir quan treballava a l'escola de Mollet i anava a fer les còpies al ciclostil que tenien a l'ajuntament».

Francesc a la fàbrica del seu pare a Rubí i allà, amb una màquina d'escriure de carro alt i llarg, els escrivíem. Després veníem aquí i ho traspassàvem a la multcopista.

La primera vegada que vaig fer girar la maneta li vaig dir a en Francesc **“Te n’adones que a partir d’ara ja som uns delinqüents?”**. Va ser emocionant, aquell moment. I així va anar. Però després venia la segona part. Una vegada teníem els originals, havíem d’anar a Perpinyà, a Correus, i des d’allà enviar-los a l’André Baudry, que és el que ho enviava a tots els herois que havien volgut subscriure’s a *AGHOIS*, i a l’altra gent que ens interessava que la rebés. Clar, el cangueli que passàvem durant els divuit números que vàrem publicar per passar la frontera amb la Guàrdia Civil i la Policia no ho saps! Per passar la frontera ho portàvem amagat en el meu cotxe i a vegades en el d’en Francesc.

Una de les conseqüències de l’opressió dels homosexuals durant el franquisme era que les persones del col·lectiu LGBTIQ+ no tenien referents positius. Era molt difícil trobar productes culturals (cinema, teatre, novel·les, assajos...) que presentessin l’homosexualitat d’una manera neutra, no estereotipada ni demonitzada o ridiculitzada. *AGHOIS* es va proposar realitzar una tasca similar a la d’*Arcadie* a França:

Abel Lacruz Cruz: Qui col·laborava a la revista?

Armand de Fluvià: Hi col·laboraven persones com el Jaume Vidal Alcover, escriptor; El Biel Moll, actor de teatre; el Josep Maria Solsona, fundador també del MELH... La gent que volia col·laborar, hi col·laborava. Ho fèiem amb el Francesc Francino. Cada persona presentava el text que volia i també traduïem textos interessants com ara crítiques de teatre, de pel·lícules, de llibres, el que la Conferència Episcopal deia sobre els gais... Tot allò que formava part dels interessos dels gais i que en aquell moment no es trobava enlloc, res de res.

ALC: Com es finançava la revista?

AdF: El finançament venia de la pròpia butxaca. També vàrem tenir dos mecenes que ens van ajudar econòmicament i moral: un fabricant de Sabadell, el Joan Campmajó, que no era gai, oncle del meu millor amic del Batxillerat, el Jaume Campmajó, que se’n va anar a viure a Madrid i allà vivia amb el seu amant, aquest ens va ajudar. I després, sobretot el Rafael Rosillo, que sí era gai, de La Equitativa Rosillo SA [una companyia d’assegurances], fill i germà del Comte de Rosillo, que també ens va donar diners i ens recolzava. Era d’una família molt conservadora, els Rosillo, de l’alta societat madrilenya, que ens va ajudar molt. Va fins i tot anar a veure al ministre de justícia d’aquella època, el Garrigues [Antonio Garrigues Díaz-Cañabate, ministre de justícia de desembre de 1975 a juliol de 1976], dient-li que hi havia això a veure què es podia fer i tal, però no en vàrem treure gaire cosa, però va ser un gest molt important. Per això, una de les sales que teníem a Picasso [primera seu de l’Institut *Lambda*, després Casal *Lambda* a Barcelona] era la sala “Rafael Rosillo” en honor a ell. Fins i tot, ell, el Francesc i jo, vàrem anar al primer congrés de temàtica gai a Burdeos, a on també hi havia *Arcadie*.

AGHOIS, que als seus inicis s’autodefinia com a correspondència privada i posteriorment com a suplement, tenia a més d’una voluntat cultural, un marcat caràcter conscienciador i reivindicatiu. Ja al número 1, a la carta de presentació, expressa una voluntat de servei (orientar i aconsellar sobre problemes de salut, legals o laborals) i intenta anar ampliant la seva xarxa de contactes, tal com es fa avui dia a Instagram, Facebook o Twitter, demanant que difonguessin la informació del butlletí amb les persones de confiança del seu entorn. El *target* eren, clarament, els homes gais:

Con nuestra relación empezaremos a ser algo más que hombres solitarios en busca de la aventura. Seremos hombres conscientes de nuestra peculiaridad, ansiosos por conseguir una mayor libertad y el respeto que se nos debe. Es nuestro afán ayudarte en todo lo que sea factible. Podrás escribirnos y consultarnos sobre cualquier problema de índole legal, médica, familiar, religiosa o laboral, basado precisamente en el hecho de nuestra común peculiaridad. También serán bien recibidos escritos tuyos para que aparezcan en estas cartas. Solo te pedimos a cambio que difundas nuestra existencia entre tus amigos y conocidos.

La naturalesa clandestina de producció i distribució d'*AGHOIS* ocasionava que la seva tirada fos molt limitada. Segons un document de comptabilitat de 1973 (Fluvià, 2003, p.236), la revista s'enviava a 100 persones. Certament, l'abast després podia ser major, ja que un mateix exemplar el podien llegir diferents persones, algunes d'elles intel·lectuals que, fossin o no homosexuals, podrien ser aliades del col·lectiu LGBTIQ+. Si la revista va servir per a enfortir el col·lectiu i conscienciar-lo, i en quina mesura ho va fer, encara avui dia és una incògnita. És una informació que ni tan sols els mateixos editors de la revista tenien en aquell moment ni han arribat a tenir mai, segons assegura Armand de Fluvià:

Com que tot era clandestí, no sabia dir si *AGHOIS* va ajudar a enfortir el moviment. Els que la rebien no ens donaven molt de *feedback*. A més, la rebien també persones intel·lectuals, progres, catedràtics, artistes i així que sabíem que els interessaria i els la fèiem arribar. Però ells no sabien qui els l'enviava ni que era jo un dels responsables. Considero que els subscriptors eren uns herois, perquè subscriure's a *AGHOIS*... Molta gent no volia subscriure's perquè deien "No, no, la meva mare és molt xafardera" o "No, que si la portera obre el sobre", o un antiquari gai de setanta anys que vivia aquí a prop i deia "No, que visc amb la meva germana", perquè vegis el pànic que hi havia.

La por imperava. Si produir i distribuir la revista en la clandestinitat eren tasques difícils, trobar lectors –"herois, en paraules de Fluvià"– tampoc no era una tasca fàcil perquè "el càncer intern del miedo" feia que els homosexuals no volguessin rebre a casa una publicació que els podria delatar a ulls de familiars, coneguts i autoritats. El número 3 de la revista en dóna testimoni:

Imatge 3. AGHOIS, març de 1972. Arxiu Centre de Documentació Armand de Fluvià.

A G H O I S Perpignan, marzo 1972 (3)

Estimado amigo: En estos tres meses que llevamos carteándonos hemos podido constatar el desmoralizante ambiente que circunda nuestra existencia. Tantos siglos de represión y de marginación, con la lógica sensación de culpabilidad que entrañan, han producido como consecuencia, entre nosotros, una situación, ya sea de tristeza y sordidez, ya sea de una superficialidad banal, que resulta deprimente. Son pocos los homófilos españoles que han adquirido una completa madurez psicológica y moral. Algunos de nuestros compañeros, al tener noticia de esta correspondencia, se han evadido alegando que el tema no tenía para ellos ningún interés, que nada nuevo iban a aprender; son personas, en su mayoría, que viven ajenas a cualquiera inquietud de tipo intelectual. Otros, aún encontrando interesante nuestro propósito, no han querido ayudarnos o participar en él por temor. Temor a posibles sanciones de orden penal, familiar o laboral, o ante la inutilidad de nuestra empresa, que creen utópica. Temor a la Sociedad, en suma!. Triste espectáculo el de estos hombres que, además de vivir cada minuto de su vida en la hipocresía de una doble existencia, andan siempre corroidos por el cáncer interno del miedo!. Todas nuestras aseveraciones sobre la inocuidad de cuanto se escribe en estas cartas, la seguridad que ofrece el hecho de que sea una mera correspondencia privada, las facilidades de su distribución en cuanto a salvaguardar toda indiscreción, etc., no han podido hacer mella en el miedo que les domina. Son hombres casi aterrorizados sin el suficiente ánimo para intentar luchar o, siquiera, defenderse. Y lo más lamentable es que, al mismo tiempo, les importa el hecho de que existan otros compañeros que, como tú y nosotros, tengan el coraje necesario para intentar hacer algo positivo. Sin embargo, no perdemos la esperanza de que, algún día, si seguimos constantes en nuestros propósitos, conseguiremos aligerarlos de este enorme bagaje de miedo que los inmoviliza.

UNA SENTENCIA FAVORABLE A TENER EN CUENTA

El pasado día 15 de marzo, compareció ante los jueces de la Audiencia Territorial de Barcelona, el conocido escritor catalán Manuel de Pedrolo, acusado del delito de escándalo público, a raíz de la publicación de su novela "Un amor fora ciutat", que había sido puesta a la venta y retirada al poco tiempo por interpretarse que contenía escenas inmorales su argumento basado en la vida de un homófilo. El novelista fue defendido por el abogado y escritor Maurici Serrahima. A petición del Ministerio Fiscal, el juicio se vió a puerta cerrada, a pesar de que la sala se hallaba vacía.

Según la acusación el tema de la novela era sumamente escandaloso por mostrar "hombre con hombre, como hombre con hembra practicando aborraciones sexuales" y porque su lectura "puede inducir a personas poco dominadas a desviarse", hizo también una referencia gratuita al rey francés Luis XIII - a quien llamó "el de los mignons" - y otra al capítulo 20 del Exodo donde, según el fiscal, "se define perfectamente el homosexualismo". De entre los epítetos usados por la acusación para adjetivar la com-

Tot i així, AGHOIS va perseverar en la tasca d'informar i conscienciar. Sovint donava notícia de les conservadores posicions de l'Església a Espanya, o de les marxes commemoratives de Stonewall als EE.UU. També informaven d'aspectes legals. Al número 5, maig de 1972, Roger de Gaimon i Mir de Bellgai (pseudònims d'Armand de Fluvià i Francesc Francino respectivament) signen una notícia sobre la sentència absolutòria de l'escriptor Manuel de Pedrolo, acusat d'escàndol públic després de la publicació de la seva novel·la *Un amor fora ciutat* (escrita al 1959 i publicada al 1970). Com a expert en lleis, Armand de Fluvià tenia facilitat per a accedir a la informació legal. A vegades, fins i tot, assistia als judicis fent ús de la seva condició de jurista.

Imatge 4. AGHOIS. Núm. 5, maig de 1972. Arxiu Centre de Documentació Armand de Fluvià.

nación, que tomarlas a burla como por ejemplo en la persona de... del 52". El caso quedó visto para sentencia y, días después, el tribunal absolvió plenamente a Manuel de Pedrolo con todos los pronunciamientos favorables. Nos congratulamos con el autor por su absolución y le agradecemos que haya dedicado su atención a la homofilia - mucho más por ser él un heterófilo -, aun a riesgo de ser condenado por ello. ROGER DE GAIMON - MIR BELLGAI.

A mesura que anava passant els mesos, *AGHOIS* prenia forma i consistència. Utilitzava la llengua castellana perquè s'enviava a diferents punts de l'estat espanyol. Ja no era una carta de tu a tu, era un suplement que tenia seccions.

A continuació de la capçalera, acostumava a haver-hi alguns articles d'extensió mitjana de caire editorialitzant. Després, una secció de notícies breus anomenada "Noticias / Flash" d'actualitat gai d'arreu del món i una secció de recomanacions de llibres, teatre i cinema. Freqüentment també hi havia una secció anomenada "Recortes de ayer y de hoy", a on referenciaven notícies aparegudes sobre assumptes gais; "Gente", a on resumien la biografia de personatges històrics gais (com l'escriptor William Shakespeare o el ballarí Vaslav Nijinsky); "Correo del lector", a on podien comentar algunes impressions personals sobre el fet gai, també incloïen les referències bibliogràfiques. I, finalment, les dades de contacte a través d'Arcadie a París. Al número 12 de desembre de 1972 la portada és un cartell creat per Lluís Cobas, amant aleshores de Fluvià, i considerat el primer cartell del Moviment Gai a Espanya. Amb la venda del cartell –que s'oferia discretament a amics i en una llibreria del carrer Ferran– pretenien aconseguir diners per a finançar-se. També, en aquest número de la revista, informaven sobre com subscriure's anualment a *AGHOIS*.

"A G H O I S" SUPLEMENTO DE "ARCADIE" PARA LOS AMIGOS DE ESPAÑA Nº 12 dic. 1972

SUSCRIPCION ANUAL PARA 1973 (6 números):

	Ordinaria	de ayuda	de honor
España.....	300 pts.	500 pts.	1000 pts.
Francia.....	20 frs.	30 frs.	50 frs.

Otros países de Europa.....400 pts. o 30 frs.

La suscripción se hace mediante Giro Postal Internacional.

ADVERTENCIAS:

- * "AGHOIS" se envia siempre en sobre cerrado, como una carta.
- * Se envian gratuitamente 3 números de "AGHOIS" a posibles subscriptores.
- * El Giro Postal Internacional, para la suscripción, debe hacerse a:

Destinatario: André Saudry
Dirección: Compte Cheque Postal (CCP) nº 330279
Lugar de destino: París
Remitente: Después del nombre y apellidos se aconseja añadir la palabra Aghois

- * Para información y correspondencia:
"ARCADIE" (Aghois), 61, Rue du Chateau-d'Eau, 75010 PARIS X^e, FRANCIA
- * Suscripción a "ARCADIE" Revue Littéraire et Scientifique:
Anual (12 números): 55 frs.
Pago mediante Giro Postal Internacional, a las mismas señas indicadas para la suscripción a "Aghois", pero suprimiendo la palabra Aghois después del apellido.

Figures 5 i 6: cartell d'AGHOIS (esquerra) i butlleta de subscripció (dreta). Arxiu Centre de Documentació Armand de Fluvià.

AGHOIS anava consolidant-se. Fins i tot al número 13, gener-febrer 1973, prometien una guia de viatges gai: «Antes de que llegue el verano publicaremos una especie de “guía” para los afortunados que puedan pasar sus vacaciones en el extranjero». Pero al cap d'un temps, l'existència d'*AGHOIS* (i per tant del MELH) va transcendir i la Policia de Barcelona sospitava de l'Armand de Fluvià:

Vàrem anar al congrés “L'homosexualité à visage découvert” que es va fer el 1973 a París, i allà és a on el Baudry em va dir “Ho sento, però no et podré tornar a enviar la revista. El prefecte de París se li ha queixat al ministre d'afers exteriors i no podem fer-ho més perquè si continuem em tancaran la botiga”. Tot per una queixa del Ministro de Asuntos Exteriores espanyol d'aquell moment [Laureano López Rodó], que també era una maricona, però armaritzada, i era català d'origen.

En aquesta assemblea també vaig conèixer el Michael Holm, suec, director d'una editorial [Revolt] que feia revistes eròtiques i pornogràfiques gais, que es va oferir a enviar *AGHOIS* des d'allà. I aleshores, en comptes de a París, enviàvem els textos a Estocolm. I així, els últims números de la revista els vàrem poder distribuir des de Suècia, per correu, que és el mateix que feia el Baudry.

El problema amb el Baudry és que, desconeixent el què era Espanya en aquell moment, el primer número el van enviar des d'una mateixa estafeta de París el mateix dia. La Policia va veure totes aquestes coses i es quan es va adonar que hi havia això. Després, al cap de poc temps, és quan el ministre López Rodó, es va queixar. Tenia por perquè se li rebel·laven els obrers, els estudiants, fins i tot els capellans... i, clar, devia pensar “Només ens falta que els maricons també se'ns rebel·lin!”.

Vàrem arribar a ser uns sis grups que ens reuníem setmanalment, a diferents pisos cada grup, entrant i sortint d'un en un perquè el sereno i el vigilant no es xivés a la policia. Jo tenia el meu grup a casa meva [Rambla de Catalunya, Barcelona] i, un dia, sona el telèfon “¿Armando de Fluvià?” em pregunten, “Oiga, estoy interesado en recibir la revista *AGHOIS*”. Vaig reconèixer de seguida la seva veu, era l'Inspector Vicente Juan Creix, que era el pitjor dels pitjors. El coneixia perquè a l'any 1956 i 57 vaig estar detingut per propaganda il·legal i associació il·lícita monàrquica. Jo era monàrquic en aquella època, però d'una monarquia parlamentària constitucional encapçalada per Don Joan, Comte de Barcelona. I com que el vaig reconèixer, vaig contestar “¿Cómo dice? ¿*AGHOIS*?, lo siento pero no sé de qué me habla”. Se'm va gelar la sang a les venes i els vaig dir als altres “Nois, ja ens han descobert!”.

Reunir-se era molt arriscat. Continuar redactant, imprimint i distribuint *AGHOIS* era cada cop més perillós perquè la policia estava investigant tant a Barcelona com a París. Baudry no pot continuar facilitant *AGHOIS* des d'Arcadie i s'ha de fer des de Suècia, però la pressió creix, així que la publicació va acabar amb el número 18, de gener/desembre de 1974 (Fluvià:2003, p.56):

Des del número 14, de març/abril 1973, per motius de seguretat, ja no adjuntàvem la butlleta de subscripció ni donàvem l'adreça d'*Arcadie*. Tampoc posàvem, des del número 16 (juliol/agost 1973), que era un suplement d'*Arcadie* per als amics de parla espanyola. I al darrer número (18, de gener/desembre 1974), com que *Arcadie*, a causa de les amenaces de la policia, ja no el podia editar, es va fer a Suècia, gràcies a l'editor gai Michael Holm, amb la capçalera *AGHOIS, Órgano del Movimiento Español de Liberación Homosexual* i ja donava com adreça la del National Gay Task Force, de Nova York.

Però la lluita no va morir. Les reunions clandestines continuaven a diferents apartaments com el de Fluvià o el del director de cinema Ventura Pons, entre d'altres, amb l'esperança que aviat arribés la mort del dictador i portés nous aires de llibertat.

4.2 «Nosaltres no tenim por. Nosaltres som»⁵⁰:

Publicacions LGBTIQ+ editades a Catalunya de 1975 a 1979

«Españoles, Franco ha muerto». És la coneguda frase de l'aleshores President del Govern, Carlos Arias Navarro, després de la mort de Francisco Franco el 20 de novembre de 1975 i que, simbòlicament, obriria un quinquenni de creixent llibertat. Al 1975 el MELH es dissol i reneix com a FAGC, Front d'Alliberament Gai de Catalunya, amb una actitud molt més combativa i marxista que als seus inicis. El moviment d'alliberament LGBTIQ+ deixa així la clandestinitat i surt de l'armari. Ja des d'alguns anys abans s'havia estat produint una evolució ideològica cap a posicions esquerranes, impulsada per nous membres com l'activista lesbiana Amanda Klein, que recomanaven als antics membres (d'ideologies més conservadores com Fluvià, que era monàrquic però aviat deixaria de ser-ho) lectures sobre política i sexualitat com Marx, Engels, Darwin, Farrington, Mead o Kinsey (Fluvià: 2003, p.57).

Les llibertats, i entre elles la llibertat sexual, anaven en augment i això es percebia al carrer. L'escriptor irlandès Colm Tóibín⁵¹, autor de l'aclamada novel·la *Brooklyn*, descriu –en entrevista realitzada per l'autor d'aquest TFG publicada al digital de cultura Núvol– la seva experiència a la Barcelona dels anys 1975 a 78, període durant el qual va viure a la ciutat:

«En aquella època els temps estaven canviant, tothom a Catalunya volia aprendre anglès. Tenia amics que treballaven aquí com a professors i vaig venir a fer com ells. [...] Era la Barcelona d'abans de la Sida. Tot era salvatge aquí. No hi havia res organitzat, tot el carrer era un bar gai, especialment la Rambla. No sé tu, però jo sóc molt dolent fent trios, simplement no sé fer-ne. Me'n recordo que una vegada, a la Plaça Reial, una parella de nois va començar a seguir-me. Sabia que no hi hauria cap problema, tot era molt natural. Em van convidar al seu pis que es trobava allà mateix i a on sovint muntaven orgies. Va ser molt divertit». [Un d'ells era el pintor naif Ocaña i al conte "Barcelona, 1975" Tóibín ho explica amb tot luxe de detalls].

La segona meitat dels 70 va ser de gran efervescència activista. Jordi Petit, que juntament amb Armand de Fluvià i l'activista lesbiana Empar Pineda va ser de les primeres persones a aparèixer a televisió explicant que era homosexual, defineix així aquesta etapa:

⁵⁰ Lema del cartell que encapçalava la primera manifestació de l'orgull LGBTIQ+, a Barcelona, el 26 de juny de 1977.

⁵¹ Lacruz, A. (13/07/2019). Colm Tóibín: «Els finals feliços no funcionen en literatura». *Núvol*. <https://www.nuvol.com/lilibres/colm-toibin-%c2%abels-finals-felicos-no-funcionen-en-literatura%c2%bb-61749> [Consultat el 12/05/2020]

El tret fonamental de la segona meitat dels 70's i primers 80's fou guanyar la batalla de l'autoestima i l'auto acceptació, malgrat la pressió discriminatòria encara existent a la societat. Desterrar la idea de malaltia. Els canvis de la transició van afavorir la comunitat LGTB per motiu de les primeres manifestacions, aparicions de persones gais a la televisió i a la premsa, així com de les primeres victòries polítiques, sortir de la Llei de Perillositat Social al 1978 i la legalitat al 1980. Els locals d'ambient gai, discoteques i saunes es van multiplicar i van obrir els "cuartos oscuros". La comunitat gai i lesbiana en aquells anys ja en tenia prou, després de tants i tants anys de por. La visibilitat dels primers gais i lesbianes a les televisions va obrir un camí d'acceptació social entre els sectors més progressistes de la societat només a les gran ciutats, no pas a l'àmbit rural.

Al 76 i 77 es van començar a amnistiar els presos polítics, però no els socials, entre els quals es trobaven els homosexuals, tancats a presons com les de Huelva, Badajoz, Tefía a Fuerteventura, o La Model de Barcelona⁵². Amb la manifestació de l'orgull LGBTIQ+ de Barcelona al 1977, i de Madrid o Sevilla al 1978, es posa de manifest una de les principals reivindicacions: eliminar l'homosexualitat de la Ley de peligrosidad social. I finalment es va aconseguir, el 26 de desembre del 1978. Caldria esperar fins a l'any 2009 perquè algunes de les persones que havien estat empresonades, les que encara eren vives i ho podien demostrar, rebessin indemnitzacions⁵³.

Imatge 5. Pegatina del FAGC amb el lema "Amnistia homosexuals". Arxiu Centre de Documentació Armand de Fluvià.

La primera manifestació de l'orgull de l'estat espanyol, hem vist, va ser la de Barcelona, el 26 de juny de 1977⁵⁴. Centenars de persones van pujar Rambles amunt des de Colón, i al capdamunt, els grisos amb porres i pots de fum els esperaven per a dispersar-les, perquè la manifestació no havia estat autoritzada. La de Barcelona, que havia

⁵² Ramón Martínez, al programa *Nosotrxs* de RTVE Playz. Op.Cit.

⁵³ Real Decreto de la Presidencia del Gobierno 710/2009, de 17 de abril, por el que se desarrollan las previsiones de la Ley 2/2008, de 23 de diciembre, de Presupuestos Generales del Estado para 2009, en materia de pensiones de Clases Pasivas y de determinadas indemnizaciones sociales.

⁵⁴ Cols, C. (06/07/2016). Barcelona, 1931, una manifestación gay recorre las calles. *El Periódico*. <https://www.elperiodico.com/es/barcelona/20160706/barcelona-1931-una-manifestacion-gay-recorre-las-calles-5251661> [consultat el 15/06/2020]. Hi va haver una protomanifestació de transsexuals a la Barcelona dels anys 30, l'anomenada "Marxa de les Carolines". Segons explica Jean Genet al seu llibre autobiogràfic *Diari del lladre*, En aquella època els transvestits i transsexuals s'aplegaven entorn els cabarets Cal Sacristà i La Criolla, com també mostra la pel·lícula *Un hombre llamado Flor de Otoño*, de Pedro Olea, 1978. La marxa es va produir, probablement al 1931, en homenatge a les vespasianes, uns urinaris destrossats per una bomba anarquista, al final de Les Rambles, a on es produïen encontres sexuals entre homes.

estat convocada pel FAGC, va ser la primera de tot l'estat espanyol i hi van participar, segons Armand de Fluvià, unes 4.000 persones.

La fotografia Colita va captar imatges molt icòniques d'aquell dia, com la d'un grup de dones trans –aleshores més comunament anomenades travestís– davant d'una pancarta que deia «Nosaltres no tenim por. Nosaltres som». Segons Jordi Petit «Las travestís eren les que més es van enfrontar a la policia perquè eren les més discriminades»⁵⁵. En aquella manifestació hi havia membres que representaven totes les lletres de l'acrònim LGBT, i també persones heterosexuales que els donaven el seu suport. La directora de GayLesTV, Maria Giralt, que tot just tenia 18 anys, ho explica⁵⁶:

Fue muy emocionante porque había de todo. No solamente gays o lesbianas sino que había trabajadores, gente obrera. Creo que pocas veces ha habido una manifestación tan transversal como esta. Gente que se iba sumando en la calle. Íbamos recibiendo el apoyo de todo el mundo, y gritábamos consignas como "Detrás de las ventanas, hay lesbianas. Detrás de los balcones, hay maricones".

Eliseo Picó, un dels principals ideòlegs del Manifest del FAGC, diu sobre la manifestació del 77:

Després de la manifestació això ja va ser una bogeria, teníem una fila de periodistes per entrevistar-nos, vam eixir en portada de Le Monde. Tot el què fèiem ho enviàvem a la premsa i a l'estranger, principalment a mitjans gais. Jo portava la comunicació amb l'estranger. La cosa no era legal, però no ho perseguïen, ja no s'havia de fer clandestinament.

Però a mesura que la dècada dels 70 s'esgotava, també ho feia la puixança activista. L'assoliment de certes quotes de benestar (despenalització dels actes homosexuals, accés a una major oferta d'oci específic per al col·lectiu com ara bars, discoteques i saunes) va temperar la reivindicació o, en tot cas, va ocasionar que bona part de la població LGBTIQ+ perdés l'interès reivindicatiu. Un interès que no retornaria fins la segona meitat dels 80, quan la sida feia estralls i la insuficient resposta dels governs va fer que l'associacionisme LGBTIQ+ prengués la iniciativa. Jordi Petit explica així el distanciament entre la població LGBTIQ+ en general i l'activisme:

Aquella generació que ho havia passat tan malament, ja en tenia prou amb poder anar a divertir-se. Aquest fet crec que no va ser prou valorat al FAGC, que després dels avenços bàsics es va entossudir en uns objectius "revolucionaris" que la gent gai no entenia ni veia necessaris. Això va portar a que ens anomenessin "les polítiques". Vers el 1982-83, la fractura entre l'ambient gai –que a més era rebutjat com un "gueto" per part del FAGC– es va

⁵⁵ Entrevista a Maria Giralt, per Abel Lacruz. 15/06/2020.

⁵⁶ Vallejo, C. Op.Cit.

consolidar del tot. El FAGC va perdre el 80% de “militants”, terme netament marxista, però va seguir amb un discurs sobrepolititzat. Els nous ingressos provenien de les esquerres parlamentàries o no, tal com anys abans havia passat a l'estranger amb els primers Gay Liberation Front que es van radicalitzar molt.

Es va trencar del tot la relació entre l'avantguarda i la comunitat LGTB. A Catalunya el paper de suport i d'oci de l'Institut *Lambda* va fer de coixí en el marc d'aquest divorci. Personalment crec que demonitzar els llocs d'ambient LGTB, fou culpabilitzar la gent LGTB per anar als únics llocs a on se sentien “lliures”, tot i portar una vida “correcta” de portes enfora. A la resta del món occidental, el dret de poder anar als locals d'ambient es veia com una conquesta, la policia va aturar les redades. Germà Pedra, cofundador del FAGC, va dir en una ocasió quelcom cabdal: “El problema no són els locals d'ambient gai, el fonamental és fer-se visibles a la família, al treball i al carrer”, un repte encara avui a mig camí».

Si durant la primera meitat de la dècada l'associacionisme de gais, lesbianes o transsexuals estava completament prohibit –i, per tant, també la publicació legal de qualsevol tipus de revista de contingut LGBTIQ+–, a mesura que els anys 80 s'acostaven, la fructificació d'aquella lluita i la transició cap a la democràcia van possibilitar que les persones del col·lectiu LGBTIQ+ poguessin tenir els seus propis espais de reunió i associació i, encara que modestos, els seus mitjans de comunicació.

AGHOIS, una revista de reivindicació LGBTIQ+ clandestina amb uns mitjans de producció i distribució molt modestos, havia obert camí a d'altres publicacions que temps després de la mort del dictador anirien sorgint. Algunes, serien revistes plenament activistes fetes per i per a les persones LGBTIQ+. D'altres, serien publicacions comercials, amb poc o cap interès activista, adreçades a un públic general però que oferien una major o menor quota de continguts d'especial interès per al públic homosexual, especialment el masculí. La definició de premsa comercial l'hem establert a l'apartat 3.3.2 d'aquest TFG.

L'historiador Fernando Bruquetas de Castro⁵⁷, en entrevista especial per a aquest TFG, assegura: «Las tres revistas más influyentes entre los gays en los años 70 eran *Party*, *Ajoblanco* y *Víbora*. Las demás eran minoritarias y algunas solo conocidas entre los pocos activistas de la época». Sobre aquestes tres, i alguna altra, en parlem als següents apartats.

Per últim, i abans d'entrar a explicar quines publicacions hi havia, tant activistes com comercials, cal mencionar un altre aspecte legal: l'anomenada Ley Fraga de premsa, oficialment la Ley 14/1966, de 18 de marzo, de Prensa e Imprenta. Una llei que

⁵⁷ Entrevista a Fernando Bruquetas de Castro, per Abel Lacruz. 27/04/2020. Bruquetas és l'autor de *Outing en España, los españoles salen del armario*. Majadahonda: HMR.

substituïa l'anterior llei de premsa i impremta de 1938. Al seu article 3 eliminava la censura prèvia: «La Administración no podrá dictar la censura previa ni exigir la consulta obligatoria, salvo en los estados de excepción y de guerra expresamente previstos en las leyes». Però, al seu article 2, sotmetia la llibertat d'expressió a la moral (l'heteronormativa i franquista, entenem) i als principis del Movimiento Nacional:

La libertad de expresión y el derecho a la difusión de informaciones, reconocidas en el artículo primero, no tendrán más limitaciones que las impuestas por las leyes. Son limitaciones: el respeto a la verdad y a la moral; el acatamiento a la Ley de Principios del Movimiento Nacional y demás Leyes Fundamentales [...]

Establia, a més, una trampa perversa: si els mitjans publicaven continguts que el Règim trobava inacceptables (política i sexe eren els més polèmics), els directors del mitjà podien enfrontar-se a quantioses multes i penes de presó. Aquest fet implicava, d'una manera o altra, una autocensura per part de cada mitjà. Així ho explica Juan Tortosa, director periodista de revistes de “destapament” del Grupo Z com ara *Lib*, *Yes* o *Club* privado a finals dels 70 i principis dels 80, en entrevista especial per a aquest TFG:

Yo era el director periodista de la revista *Lib*, frecuentemente se me abrían causas en el juzgado en Paseo San Juan por tal o cual fotografía, hasta finales de los 80 aún tenía causas pendientes.

També el periodista José Antonio Martín Berigüete, redactor de *Party* durant els anys 80, ens explica, en entrevista especial per a aquest TFG, el constant neguit que patia per les denúncies:

Yo vivía con mis padres y cada vez que me llegaba una carta, una citación de un juzgado, me cagaba vivo. Me pasó cuatro o cinco veces, denunciaban algún artículo que había escrito yo y por eso la citación me llegaba a mí. Pero esos temas los llevaban desde Barcelona, a la revista [*Party*] le pusieron multas. Por suerte nunca acabé condenado ni en la cárcel.

La Ley de prensa va patir modificacions al 1977, amb el Real Decreto-ley 24/1977, de 1 de abril, sobre libertad de expresión. Al preàmbul del decret planteja una mínima intervenció, però encara manté la voluntat de la protecció a la “moral pública”:

La intervención administrativa se reduce al máximo y para supuestos concretos respecto de los cuales es indudable que solamente una enérgica acción de la Autoridad puede prevenir males mayores derivadas de ataques a la moral pública o a aquellas instituciones cuya marginación de toda contienda política es la primera garantía de su fecunda serenidad.

Aquesta protecció contra els “ataques a la moral pública”, un concepte força intangible, ocasionava freqüents denúncies per continguts inapropiats que continuarien fins ben entrats els anys 80, com expliquen Tortosa i Martín Berigüete als paràgrafs anteriors. En aquest context de creixent reivindicació de les llibertats socials de finals dels 70 i una llei de premsa que havia eliminat la censura prèvia però a la pràctica forçava una major o menor autocensura a cop de multa econòmica, aniran apareixent tant publicacions LGBTIQ+ activistes com comercials. Les activistes tindran un caràcter clar, directe i reivindicatiu; però també minoritari, ja que la seva escassetat de recursos farà que tinguin unes tirades modestes. Les comercials se centraran més en explotar l'erotisme gràfic –era l'època del “destapament”– i la vessant sexual, més que no pas l'afectiva, de l'homosexualitat i la transsexualitat.

4.2.1 Revistes activistes 1975-1979

Figura 2. Esquema de la premsa LGBTIQ+ activista al període 19705-79.

Eina: Mindmeister / Autor: Abel Lacruz

Dissolt el MELH i constituït el FAGC al 1975, després de la mort de Franco, es van portar a terme diferents assemblees constituents al Monestir dels Caputxins de Sarrià entre 1976 i 1977 que resolen l'abandonament de la clandestinitat i la voluntat d'iniciar una línia de masses. El mateix 1977, el FAGC fa públic a la premsa el seu Manifest i desenvolupa l'estructura organitzativa que Armand de Fluvià explica:

Hi havia tretze GAT's (grups d'acció territorial) a Barcelona i onze a les comarques. Anàvem a les associacions de veïns i dèiem “Hola, teniu el grup de dones, de joves... nosaltres som els maricons del barri i volem tenir el nostre col·lectiu”. Amb les feministes i amb els joves

donàvem conferències. Vàrem elaborar un póster, que encara hi deu ser al Casal *Lambda*, fet amb figures humanes entre joves, dones i gais.

Fluvià i altres membres del FAGC porten a terme, en aquest període, una gran quantitat de mítings i conferències de premsa per tal de donar a conèixer la seva activitat reivindicativa. Aprofiten, a més, el gran associacionisme català per tal de crear els mencionats GAT's. A més, el FAGC va ser un motor per a la creació d'altres fronts d'alliberament a Espanya i de la Coordinadora de Frentes de Liberación Homosexual del Estado Español (COFLHEE).

El FAGC va promoure dues publicacions. La primera, i molt efímera, va ser *Debat gai*. La segona, *Infogai*. A més, i com hem apuntat anteriorment en aquest TFG, a mesura que la dècada dels 70 avançava, el moviment d'alliberament LGBTIQ+ experimentaria escissions del grup de militants més radicals i del grup de lesbianes, producte de disparitat d'opinions que, alhora, suposarien el sorgiment de noves publicacions.

Eliseo Picó, un dels principals ideòlegs del FAGC –la seva tasca va ser essencial per a la redacció del manifest de l'organització, el seu nom de guerra era Lubara Guílder– explica que, per a aconseguir finançament, van crear una associació fantasma paral·lela per a poder donar-se d'alta a una entitat bancària i cobrar les quotes per domiciliació:

Vam crear una ficció, la Fundació d'Activitats Gràfiques i Comunicació [mateixes sigles que el Front d'Alliberament Gai de Catalunya] i així les quotes les podien domiciliar a través del banc. Ho teníem clar, si volíem fer coses teníem que tindre diners: per a les revistes, per a despeses de viatges, per a panflets, pancartes... A Andalusia no tenien un duro, llavors els cartells que es feien a l'època de l'orgull s'havien de fer en varis idiomes perquè els fèiem aquí i els enviàvem fora, ho pagàvem tot aquí: Andalusia, País Basc, València i Madrid. Si no, no hi havia cartells. Hi havia gent que eren gestors de banc i ens orientaven sobre com fer-ho. 360 eren el nombre d'afiliats al FAGC a les primeres èpoques.

4.2.1.1 *Debat Gai*

És una de les dues publicacions impulsades pel FAGC. Va ser una revista de caire intel·lectual, efímera, que va sorgir el març de 1978 i va durar fins al 1980. Segons el Centre de Documentació Armand de Fluvià, es van publicar cinc números. Segons el mateix Armand de Fluvià:

«En van sortir molt pocs números. Tenia un caire molt ideològic, de temes de debat, com el seu nom indica, per tant no tractava aspectes culturals ni d'altre tipus. La persona que més hi va participar era l'Eliseo Picó, que era l'ideòleg del FAGC i de *Debat Gai*».

I, entrevistat Eliseo Picó per a aquest TFG, ens explica quina era l'essència de *Debat Gai*:

Vam pensar que necessitàvem eines de tipus teòric per debatre amb la gent, aleshores aquesta publicació, que no sortia regularment, li vàrem dir *Debat Gai*. Jo no la portava, però hi enviava escrits. Volíem tenir material que no fos només un full, un panflet, per repartir idees quan anàvem per ahí. *Debat Gai* estava més cuidada com a revista, a nivell de maquetació i de continguts, que *Infogai*. Hi havia articles, per exemple, de Foucault.

Picó recorda també que la tirada de *Debat Gai* tenia seria d'uns 500 exemplars per número, la seva periodicitat era variable i confirma que no se'n van publicar gaires números.

4.2.1.2 Infogai

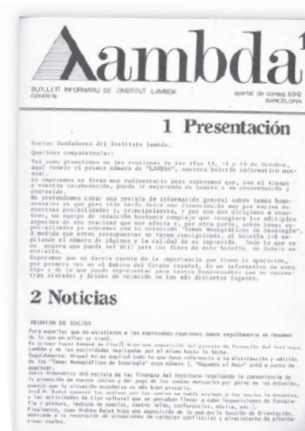
La segona de les publicacions sorgides al FAGC, va començar al 1979 i ha arribat fins a l'actualitat. La seva titularitat, però, sí ha canviat. Des dels primers números fins a mitjans del 80, l'editava el FAGC. Després, cap al 1988, membres de Col·lectiu Gai de Barceona (CGB) van continuar editant la capçalera.

Mentre que *Debat Gai* era una publicació molt més ideològica, durant l'època en què l'editava el FAGC, *Infogai* informava sobre els fets concrets de l'activisme. Eliseo Picó, membre del FAGC i redactor freqüent d'*Infogai*, ho explica:

Infogai era més activisme, per exemple si havien acomiadat algú per ser gai en un restaurant i anàvem i convocàvem una manifestació davant. Eren notícies de coses que havien passat que ens havíem enterat, d'aquí i d'allà. Ho portava molt el Jordi Petit, l'*Infogai*. Primer era una cosa interna perquè els activistes del FAGC estiguessin al loro del que passava.

4.2.1.3 Lambda

Tot i els aires de llibertat que a la segona meitat dels 70 es respiraven, el pes de l'homofòbia (social, institucionalitzada i interna) encara era gran. Les persones LGBTIQ+ disposades a donar la cara i arriscar-se per militar al FAGC eren una minoria. Conscients d'aquest fet, alguns dels integrants del FAGC amb Armand de Fluvià al davant van decidir crear també una associació que tingués un caire més social, cultural i assistencial el març de 1976:

Imatge 6. Portada de Lambda n°1. Arxiu Centre de Documentació Armand de Fluvià.

GAYO (Gabinete de Ayuda y Orientación). Poc després, a l'octubre del mateix any, passaria a ser l'Institut *Lambda*. Armand de Fluvià, sobre l'Institut, explica:

Quan va morir el dictador va ser un esclat de joia tremend, no t'ho pots imaginar. Així com la idea del FAGC era el col·lectiu polític, reivindicatiu i ideològic, amb militants i simpatitzants que s'atrevien a sortir a la nit i de matinada per enganxar cartells per Barcelona o anar a les manifestacions, hi havia gent que no tenia aquesta inquietud, o estava poc formada, o tenia autoodi, o no s'acceptava. El 6 d'octubre del 76 vàrem crear l'Institut *Lambda*. Volíem que fos com Arcadie, que era també un centre. A part d'una revista també era un local a on es ballava i es feien d'altres actes culturals. Vàrem fer una societat civil amb un notari que era molt progressista, sense posar res d'homosexualitat, i amb persones heterosexuales també, fent veure que era una cosa cultural per a dissimular una mica.

De manera que, entre les diferents activitats socials i culturals que es realitzaven a l'Institut *Lambda*, una de les iniciatives més interessants des del punt de vista periodístic és la creació del butlletí *Lambda*, posteriorment revista *Lambda*, l'any 1978. Una publicació que, tot i tenir variacions de periodicitat i algunes pauses, ha continuat fins a l'actualitat, convertint-se així en la revista LGBTIQ+ degana de Catalunya i de l'estat espanyol. Sobre *Lambda*, Armand de Fluvià exposa:

Al 78 vàrem fer la primera revista *Lambda*. Era com un fanzine, com un butlletí, que el va portar el Joan Soldevila. Al butlletí del *Lambda* jo hi participava activament. Hi havia una comissió que ho portava. Era una revista informativa a imitació d'Arcadie i d'AGHOIS. Primer petiteta, després va anar creixent, fins avui dia. És una de les més longeves de la història, és la més antiga i la que encara dura a l'estat espanyol.

El redactor en cap de *Lambda* de 1996 a 2006, Josep Anton Rodríguez Collado⁵⁸, a partir d'un text inèdit escrit per ell mateix sobre la història del Casal, cedit a l'autor d'aquest TFG, explica les característiques de *Lambda* durant els seus primers anys, encara a la dècada dels 70: era un butlletí d'extensió curta.

Consolidada la junta de l'Institut *Lambda* i establerts els criteris, es decideix publicar un butlletí mensual que estaria a càrrec de Miquel Àrias i de Lara i de Josep M. Raduà i Guasch (que van ser els responsables dels números 1-40). Es va inaugurar l'any 1978 amb el primer número de *Lambda* Butlletí informatiu mensual (es

Imatge 7. Portada revista Lambda, nº83, 2017. Font: Casal Lambda.

⁵⁸ Josep Antón Rodríguez Collado va començar com a redactor de *Lambda* al 1996, va ser redactor en cap de 1999 a 2006, director al 2007, i encara avui dia hi participa ocasionalment. Va ser president del Casal *Lambda* entre 2005 i 2006.

redactava en castellà; des del número 6 es fa en bilingüe –català i castellà–, i a partir del número 39 –març de 1981– va passar a editar-se en català). La primera època manté la revista mensual en un format de butlletí amb 4, 6 o 8 pàgines. De butlletí va passar a revista amb el canvi de nom de l'Institut *Lambda* a Casal *Lambda*, l'abril de 1988.

Sobre la creació i evolució de la revista *Lambda*, Armand de Fluvià, en motiu del 40è aniversari del Casal⁵⁹, deia:

Vam posar molt interès en aquest butlletí, que avui és una revista i es diu “*Lambda*”, i va tenir diferents etapes. Quan va passar a ser una revista amb fotografia a la portada, la vàrem presentar al Palau de la Virreina i va esdevenir una revista seriosa. Perquè en aquella època el que més abundava de revistes de temàtica gai eren nusos, tirant a eròtic i pornogràfic. La revista del Casal, sense deixar de tenir el seu erotisme, era una revista seriosa que tocava tots els temes: científic, religiós, jurídic i artístic, amb crítiques de cinema, de teatre, de llibres i, en fi, d'esdeveniments del moment.

A l'actualitat, *Lambda* és una revista semestral que continua sent editada pel Casal *Lambda*. Forma part de l'APPEC (Associació de Publicacions Periòdiques en Català), la seva tirada és d'uns 2.000 exemplars en paper (més la versió digital en pdf al web del casal) i es distribueix de franc a locals d'ambient, centres cívics, centres culturals i biblioteques, especialment de la ciutat de Barcelona però també d'arreu de Catalunya. Alguns dels reptes són, segons els codirectors de la revista, Albert R. Dot, Javier Domínguez i l'autor d'aquest TFG, Abel Lacruz: «Fer que la versió virtual de la revista deixi de publicar-se en format pdf a partir de l'edició en paper, per a fer-ho de manera íntegrament digital; i millorar-ne la distribució tant en paper com a través de les xarxes socials».

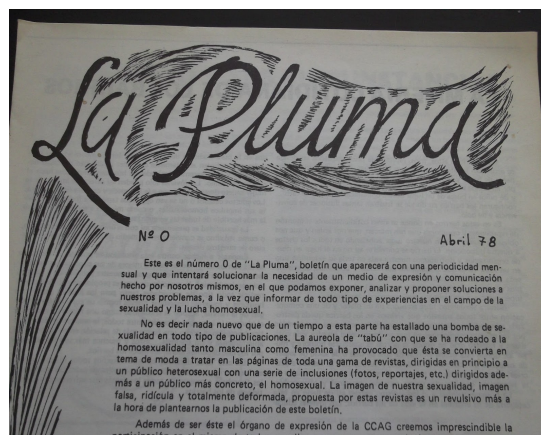
Quant als continguts, mentre que els primers números de *Lambda* tenien una vocació de butlletí, i per tant informaven mensualment dels esdeveniments del casal, ràpidament va anar ampliant el número de pàgines amb informació cultural i d'oci, guia de locals, consultori, actualitat LGBT... La revista, actualment té publicats 87 números de la segona època (amb el 88 en preparació). Conserva moltes de les seccions de la seva primera època, però adaptades al segle XXI, més altres de noves. Ha deixat d'informar, a manera de butlletí, dels esdeveniments propers del casal, una tasca que es realitza mitjançant l'agenda, un document breu i de format petit que es publica en paper i també s'envia als socis per correu electrònic i Whatsapp i altres xarxes socials, i es publica al web del Casal, *lambda.cat*.

⁵⁹ *Lambda*, nº82 segona època, p.8

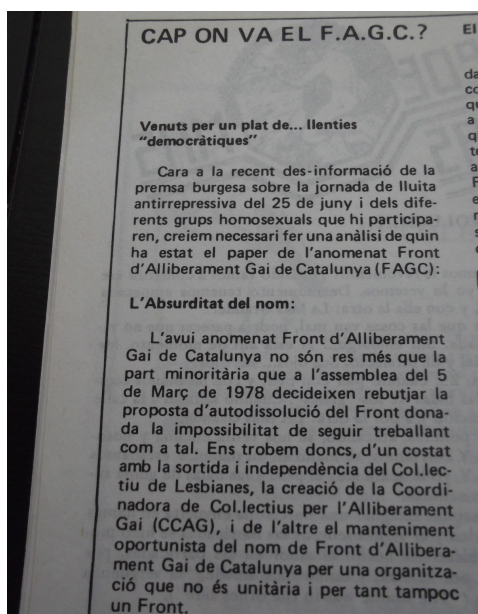
4.2.1.4 La Pluma

Ja hem mencionat abans que a finals dels 70 van començar a produir-se escissions en el si del moviment LGBTIQ+. Una d'elles, la ruptura entre un sector moderat i el sector radical. Aquest últim, en desacord per la sol·licitud de legalització del FAGC al 1978 – cosa que consideraven assimilacionista, d'escollir el camí fàcil de l'integracionisme – va decidir marxar i crear un grup, radical i al marge del sistema, al que batejarien com a

CCAG (Coordinadora de Col·lectius d'Alliberament Gai).

Imatge 8. Portada revista La Pluma, nº0, abril de 1978. Font: Casal Lambda.

I un nou grup de lluita LGBTIQ+ necessitava el seu propi mitjà de comunicació, al qual, segons Ramón Martínez⁶⁰ «El CCAG publicava la revista *La Pluma*, donde exponía su credo, cuestionaba insistentemente el gueto y acusaba a menudo al FAGC de haberse entregado al integracionismo». Armand de Fluvià coincideix amb aquesta anàlisi: «*La Pluma* era una revista que es dedicava només a atacar el FAGC, a la CCAG hi van anar els més extremistes».

Imatge 9. Fragment revista La Pluma, nº2, estiu de 1978. Arxiu Centre de Documentació Armand de Fluvià.

La Pluma va tenir especial sensibilitat amb certes realitats, sovint rebutjades dins del moviment gai, com era la ploma (l'amanerament) o la transsexualitat. També parlava d'aspectes que a finals dels 70 i a principis del 80 tindrien un gran pes a l'imaginari gai: el leather, un fetitxisme basat en la roba i els complements de cuir; i els locals

⁶⁰ Martínez, R. Op.Cit.

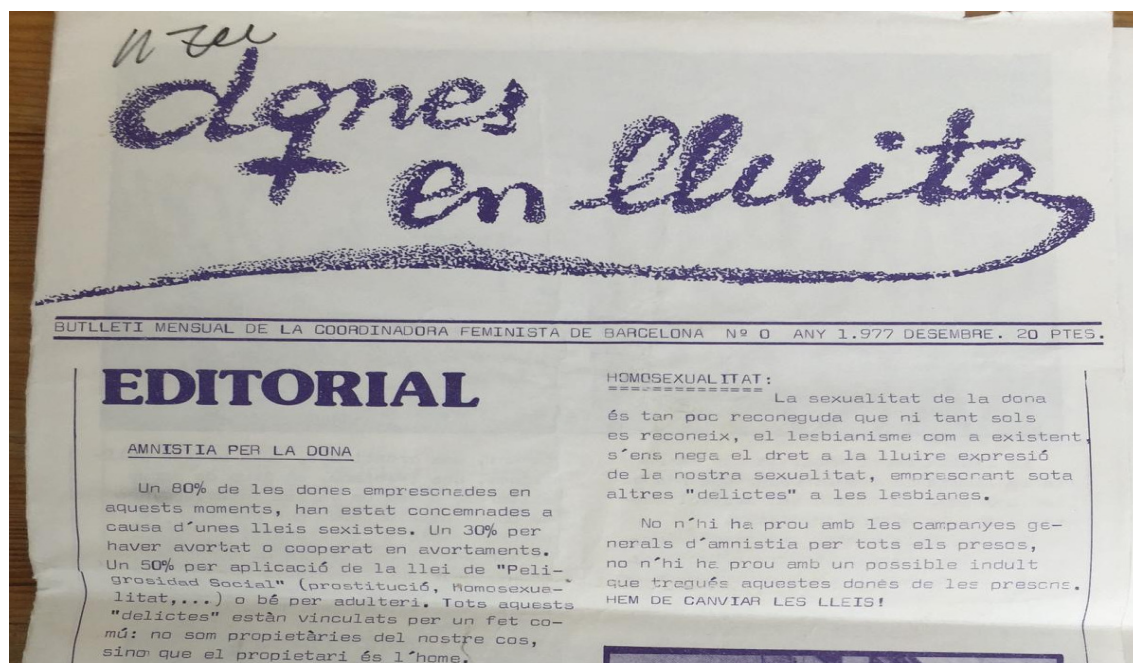

de sexe que proliferaven, com ara l'Eagle. Segons les portades de l'època, el seu preu era de 25 pessetes i després va passar a 50 pessetes. La periodicitat era mensual excepte a l'estiu, que era bimensual.

Al 1980, la CCAG desapareix i, amb ella, ho fa també *La Pluma*. Les seves posicions radicals en un context de creixent desmobilització van suposar el final d'aquesta coordinadora.

Imatge 10. Portada revista *La Pluma*, nº2, estiu de 1978. Arxiu Centre de Documentació Armand de Fluvià.

4.2.1.5 Dones en lluita

Imatge 11. Portada revista *Dones en lluita*, nº0, desembre de 1977. Cortesia de Maria Giralt.

I a on eren les dones lesbianes als 70? A part de la mencionada Amanda Klein, la participació de les dones als moviments d'alliberament homosexual era escassa. A la marginació per homosexualitat, calia sumar-hi la d'ésser dones. Com hem vist anteriorment, la invisibilització va servir per a sobreviure a les dècades de persecució homosexual del franquisme. A la segona meitat dels 70, però, va

començar a augmentar la quantitat de dones lesbianes que volien guanyar visibilitat i lluitar pels seus drets.

Maria Giralt, directora de Gayles.tv⁶¹, fundadora del primer grup de dones lesbianes en un col·lectiu LGBTIQ+, el FAGC, explica, en entrevista especial per a aquest TFG, com van ser els seus inicis al Front d'Alliberament, la posada en marxa del grup de dones i la seva escissió pocs mesos després per a formar part del moviment feminista:

M'acabava de matricular a psicologia i, un dia, vaig veure un cartell del FAGC que feia una conferència al paranif de la facultat. Allò em va canviar la vida. Al final de la xerrada els vaig preguntar si hi havia noies, em van dir que no, però em van passar un llistat de 30 telèfons de dones que hi podrien estar interessades. Les vaig trucar a totes, algunes m'engegaven perquè no en volien saber res, d'altres sí que volien participar. Uns dies més tard, vam quedar al cinema Catalunya, a on ara hi ha el FNAC. S'hi van presentar 10, i així vam començar. En aquella època hi havia poca visibilitat de les lesbianes. Un dels pocs locals per a dones era el Daniel's, a on vaig treballar un temps. De fet, la visibilitat encara és una assignatura pendent. Els gais tenen referents, les dones lesbianes en tenen molt pocs, la Navratilova i ara la Sandra Barneda.

Imatge 12. Cartell Dones en lluita, de 1977. Cortesia de Maria Giralt.

Aquestes deu dones lesbianes van començar així la seva participació al FAGC, però als pocs mesos van tenir clar que els costava molt fer-se escoltar dins d'aquell Front d'Alliberament en què hi havia uns 100 homes no gaire disposats a tenir en compte la veu d'aquelles 10 dones. «Faltava presència de les dones als grups LGBT. –afirma Maria Giralt– Eren les que es dediquen a fer la feina de casa de les associacions, a fer cartells amb el ciclostil i penjar-los. I en canvi, els homes, eren els que portaven la veu cantant de les associacions. Això encara passa». Les paraules que temps aviat els havia dit la feminista Gretel Ammann al grup de dones es van fer realitat: «Són homes. Ja vindreu, ja vindreu».

El moviment feminista tenia dues grans líders. Una, heterosexual, era Lidia Falcón, fundadora del Colectivo Feminista de Barcelona i de la

⁶¹ Maria Giralt dirigeix Gayles.tv, una productora audiovisual i primera televisió *online* "a la carta" a l'estat espanyol dirigida a la població LGTBI y GayFriendly de parla hispana. Va organitzar el primer grup de dones lesbianes a Barcelona i Espanya als anys 70 i va participar a la primera manifestació LGBTIQ+ d'Espanya, a Barcelona el 1977.

revista Vindicación feminista. L'altra, era Gretel Ammann, que es definia com a feminista radical i lesbiana separatista. Ammann va acollir les dones que es van escindir del FAGC a la Coordinadora Feminista, a on hi havia vocalies de dones de cada barri de bcn i dones de CCOO, dones ensenyants, dones de l'Hospital Clínic, aparelladores... El mitjà d'expressió de la Coordinadora Feminista era la revista *Dones en lluita*. Sobre la revista, Giralt explica:

A Vindicación feminista no hi havia espai per als articles de dones lesbianes, allò era territori de la Lidia Falcón. *Dones en lluita* no era una revista pròpiament de contingut lèsbic, però sí que tenia una quota d'articles molt reivindicatius sobre dones lesbianes fets per nosaltres. Era un percentatge aproximadament d'un 20% aproximadament. Jo no en vaig arribar a escriure cap, però la meua parella d'aquella època, Maria Bausà, sí, i la Gretel Ammann també.

Dones en lluita era una revista mensual que costava 20 pessetes i que va durar fins a 1983. Tot i constar el preu, la majoria de la premsa activista es finançava amb quotes de sòcies i/o socis i es repartia de franc.

4.2.2 Revistes comercials 1975-79

Figura 3. Esquema de la premsa comercial LGBTQ+ i aliada al període 19705-79. Eina: Mindmeister / Autor: Abel Lacruz

En una època en què només hi havia dos canals de televisió, TVE1 i TVE2, ambdós públics i controlats pel govern, el consum de ràdio –que sí tenia moltes emissores– i de premsa escrita era molt més alt que avui dia. L'anhel que sempre hi havia hagut per descobrir continguts tradicionalment censurats com el sexe, i la possibilitat de publicar-los, van créixer amb enorme força a partir de la mort del dictador, el 20 de novembre de 1975. I com és natural, les característiques dels propis mitjans van fer que la premsa i el cinema oferissin a un públic molt àvid, després de dècades de repressió, continguts de tipus eròtic i sexual: era l'època del “destapament”.

Del desig sexual en general però també de l'homosexualitat, la bisexualitat, la transsexualitat, el lesbianisme, el sexe en grup, el sexe interracial... cada cop se'n va parlar més –i mostrar gràficament– encara que no amb la terminologia d'avui dia. La inclusió de temes LGBTIQ+ va ser tímida i subtil al principi, i després molt més evident, especialment dels gais i transsexuals (en aquell moment s'utilitzava més el terme travestí).

Ja a finals dels 60 i principis dels 70, algunes publicacions com *Nuevo Fotogramas* havien començat a desafiar la censura per a mostrar cossos nus d'homes i, sobretot, de dones⁶²:

En la España de finales de los sesenta, la revista *Nuevo Fotogramas* ya había comenzado a desafiar la censura franquista publicando reportajes que, bajo la excusa de abordar temas como “el sadismo en el cine” o “la historia del bikini”, justificaban la reproducción de fotografías de actrices y actores ligeros de ropa.

A partir de la mort del dictador, dintre de la premsa comercial van proliferar un munt de capçaleres que anirien *in crescendo* quant a la presentació de continguts eròtics. I algunes d'elles van començar a presentar textos i fotografies d'especial interès per als lectors gais i trans, tot i que mai autodenominades LGBTIQ+, això trigaria encara uns anys a arribar.

Així les coses, a la Catalunya de la segona meitat dels 70, es va anar consolidant una pròspera indústria de la premsa eròtica. Juan Tortosa, periodista del Grupo Z –liderat per un jove Antonio Asensio– que era director periodista de les publicacions eròtiques *Lib*, *Yes* i *Club Privado*, i col·laborador d'*Interviú* i *Penthouse*, aclareix com es subdividien les empreses periodístiques el pastís de l'erotisme.

Segons Tortosa, era un pastís que, bàsicament, es repartien el Grupo Z i Godó (a través de la seva filial, Ediciones Amaika, S.A.) i, en menor grau, Planeta. A vegades era un erotisme fet amb bons mitjans gràfics i que es podia combinar amb articles de profunditat social i política, com era el cas paradigmàtic d'*Interviú*. D'altres, eren publicacions que explotaven l'erotisme i la sexualitat –sovint amb material fotogràfic descartat de publicacions més prestigioses– i no tenien gaire profunditat intel·lectual.

⁶² Bravo, E. (30/06/2019). 'Party': la revista que habló a los homosexuales (y sirvió de Grindr) en los 70 en España. *Revistavanitfair.es*. Recuperat de <https://www.revistavanitfair.es/cultura/entretenimiento/articulos/revista-party-homosexualidad-lgtb-historia/39053> [consultat el 18/03/2020]

Per tant, les publicacions eròtiques de sèrie A eren les de material gràfic i personatges de qualitat (combinades o no amb articles de profunditat signats per periodistes de prestigi). Un molt bon exemple seria *Interviú* i la portada de Marisol. Després hi havia la sèrie B, amb revistes que vivien dels “descartes” de la sèrie A i que no oferia articles d’especial profunditat signats per periodistes de prestigi. Aquesta sèrie B, que a més donava molts beneficis econòmics perquè es venia molt i costava poc fer-la, és la que ens interessa especialment en aquest TFG, perquè és a on més quota de continguts d’interès per a les persones LGBTIQ+ es filtrava.

Figura 4. Esquema del sistema de mitjans de premsa eròtica 19705-79.
Eina: Mindmeister / Autor: Abel Lacruz / Dades: Juan Tortosa.

Sense cap mena de dubte, l’estratègia comercial més complerta va ser la d’Antonio Asensio, del Grupo Z. Tenia tant sèrie A com sèrie B, i dintre d’aquesta, la seva pròpia competència. Per exemple, *Penthouse* era una semicompetència d’*Interviú* a la sèrie A; i *Yes* o *Club Privado* eren competència de *Lib* a la sèrie B. I la sèrie B feia la competència, per la banda baixa, a la sèrie A del Grupo Z. En el cas de Godó (a través d’Amaika), no tenien sèrie A, no tenien un capçalera potent com *Interviú*. I *Planeta* no tenia una sèrie B.

4.2.2.1 *Papillón*

En el contexto de miedo de los años 70 en que no se hablaba de la homosexualidad, o si se hacía era para criticar o reírse de ello, un contexto en que la mujer era monja o puta y el hombre macho o maricón, en ese mundo apareció *Papillón*, antes, era menos descaradamente gay. Como Fotogramas, que de pronto empezó a sacar fotos de Junior o José María Castellví.

Amb l’anterior explicació, Juan Sánchez, documentalista audiovisual, explica l’aparició de la revista *Papillón*. Editada per Ediciones Amaika, S.A., dirigida per Xavier de Echarri Moltó⁶³. *Papillón* va ser una de les pioneres a l’hora d’explotar el

⁶³ Fill de Xavier de Echarri Gamundi, director de *La Vanguardia* de 1963 a 69, vinculat ell mateix al grup Godó.

“destapament” en premsa. La revista tenia gran format i unes 25 pàgines plenes de fotografies eròtiques però amb una certa discreció, ja que no apareixien pits amb mugrons a la vista ni vulves o penis. Costava 35 pessetes. Va durar poc, de gener de 1976 fins a febrer de 1977.

D’alguna manera, *Papillón* va entendre que darrere de la premsa eròtica de dones despullades o amb poca roba, també hi havia un gran interès entre el públic lector pels homes despullats i per les dones transsexuals, habitualment anomenats “travestís” en aquella època. I va començar a atorgar una quota cada cop més gran a aquests interessos. Quota que fins i tot arribava a la portada:

Imatges 14 i 15. Les fotos de la polèmica, esquerra, amb Vicente Parra nu març de 1976. I portada d’octubre de 1976, amb Bibi Anderson (Bibiana Fernández), Revista Papillón. Arxiu Abel Lacruz.

Però, sent com era una pionera, durant el poc temps que es va publicar va tenir problemes amb la justícia. La van tancar diverses vegades i finalment, com informava El País⁶⁴ al febrer del 77, va ser clausurada:

Suspendida definitivamente la revista "Papillón"

El Ministerio de Información y Turismo ha comunicado el cierre inmediato y definitivo de la revista semanal *Papillón*, publicación de las llamadas de «destape», que ya había sido suspendida durante cuatro meses poco después de su aparición.

⁶⁴ Quinta, A. (03/02/1977). Suspendida definitivamente la revista 'Papillón'. *Elpais.es* Recuperat de https://elpais.com/diario/1977/02/03/sociedad/223772408_850215.html [consultat el 09/06/2020].

La revista ahora suspendida definitivamente estaba dirigida por José Antonio Echarri, y su consejo de administración está presidido por Javier de Echarri. Ambos profesionales son hijos del antiguo director de *La Vanguardia*, Javier de Echarri Gamundi. [...]

Se ignoran por el momento las razones de la suspensión. La única peculiaridad significativa de *Papillón* era que su contenido no se limitaba al «destape» femenino, sino que también acostumbraba a **publicar reportajes gráficos de hombres más o menos ligeros de ropa**.

Si El País diu que «Se ignoran por el momento las razones de la suspensión», Juan Sánchez creu recordar, segons explica a l'autor d'aquest TFG, que hi va haver una polèmica pel reportatge amb fotografies –lleuger de roba però no nu– de l'actor Vicente Parra, un galà del cinema dels anys 50 i 60 que als 70 es trobava en hores baixes. El reportatge insinuava la seva possible homosexualitat i possiblement el mateix Parra va posar una denúncia. Potser va ser això, tot i que seria estrany tenint en compte que va tornar a sortir lleuger de roba a *Party* al número 57 de maig de 1978.

Potser simplement *Papillón* havia estirat massa la corda. El cas és que, segons Juan Sánchez, en algun d'aquests tancaments, ja sigui temporal o definitiu, Ediciones Amaika, S.A. va decidir crear una nova capçalera que reutilitzés fotos i reportatges en la mateixa línia: *Party*.

4.2.2.2 *Party*

Així que, només dos mesos després del tancament de *Papillón*, sorgeix *Party* a l'abril de 1977. Era una publicació generalment setmanal que durant els anys 70 costava 50 pessetes i tenia un format gran que s'aniria fent petit –per fomentar la compra discreta– amb el temps. Tenia secció de notícies, consultori, póster central, reportatges i contactes. La seva tirada no ha pogut estar confirmada amb presició perquè l'organisme de control OJD ha informat a l'autor d'aquest TFG que als 70 no l'auditava i tampoc no tenen informatitzades les dades anteriors a 1994. Juan Tortosa, director periodista de *Lib*, una de les competidores de *Party* que no acostumava a vendre tants

Imatge 16. Portada revista *Party*, núm.45, febrer 1978. Arxiu Abel Lacruz.

exemplars, ens ha explicat que *Lib* va arribar a tenir una tirada de 400.000 exemplars setmanals. És probable, doncs, que *Party* s'acostés al mig milió d'exemplars de tirada. *Party* va tancar al 1984, uns anys després d'haver estat venuda per Z a una altra editora.

Sobre la creació de *Party* i la seva línia editorial, Eloy Rosillo –que va morir fa uns anys i llavors signava amb el nom de Luis Arconada– explica (Fluvià: 2003, p.167):

La primera censura de la transició es va carregar la revista *Papillón*. Era un moment de revistes de les anomenades de «destapament» i *Party* va iniciar el seu camí per aquí. Jo estava de delegat a Madrid (la bombeta dels tebeos!), succeï allò del *Papus*⁶⁵, ja que era la mateixa editorial, i en un viatge a Barcelona per xerrar amb els caps jo ja duia la idea fixa d'atendre un lector en potència que venia demanant informació i dedicació. El públic homosexual.

Imatge 17. Reportatge sobre l'orgull gay a Holanda. Party, 24-03-1980. / Gentilesa J.A. Martín Berigüete i Alfonso Vigo.

Tot i haver sorgit ja un fort moviment de reivindicació LGBTIQ+, aquest es trobava bàsicament a les grans ciutats. L'Espanya de la segona meitat dels setanta continuava sent molt hostil envers tota orientació que no fos l'heteronormativa, i Rosillo

va aconseguir que una revista que aparentment tractava el món de l'espectacle i les vedets, inclogués cada cop una major

quota de temes textuais i fotogràfics d'interès per a homosexuals i transsexuals. Amb una tirada de centenars de milers d'exemplars setmanals, el seu abast no es podia comparar amb cap de les publicacions activistes del moment.

María Jesús Navarro⁶⁶, una dona trans nascuda intersexual a Tomelloso, Castilla La Mancha, a finals dels 60, explica –en una entrevista realitzada per l'autor d'aquest TFG– la importància i l'abast que les revistes eròtiques tenien a l'hora d'informar sobre aspectes sexuals a la ciutadania de l'Espanya dels 70:

⁶⁵ *El Papus*, revista satírica també d'Amaika, va patir un atemptat per part del grup d'ultradreta Triple A a les seves oficines del carrer Tallers, espai que compartia amb la redacció de *Party*. <https://www.lavanguardia.com/hemeroteca/20170919/431404287071/el-papus-revistas-atentados-revistas-transicion.html>

⁶⁶ Lacruz, A. "Sóc una dona i em dic María Jesús" *Lambda* 85 <http://lambda.cat/wp-content/uploads/2018/12/revista85b.pdf>

LUIS ARCONADA

Mi más sincera enhorabuena por las constantes y contestaciones del número 47 a «No te creas culpable y la Confesión de un imbécil». Son tan importantes y tan claras que pueden servir de ejemplo a cualquier escritor, pues la sociedad no será nunca más libre que lo que de libre tengan sus marginados: sean presos, sean homosexuales, sean discapacitados, paradójicamente es más visible la liberación de los gay que la de los votantes o la de los trabajadores. Y, además, en las páginas de la revista.

Menos mal que la revista compensa al publicar en boca de Ivette Renne que gracias al Rey, los artistas traban y se tranquilizan. Deduco que los Ejlogos no han trabajado en El Molino.

Bromas aparte, me gustaría que Vd. indicara en qué libro halló el párrafo que reproduce en su respuesta a...

No te creas culpable, y que coincida con la realidad, que en los pueblos y en las
village voices. No sé si lo conoce. En
é viene a indicar que a los crios, una
clase de escuela, reparte los roles de
los alumnos y unos serán machitos
y otros serán maricones. Como
como dice «Confesión de un imbécil»,
serán los denominados maricones,
pagarán el pato, salvando a los otros
que no se quieren guindar. Y
trar el libro al que antes mencioné.
Manuel Puig en la página 209 de «El
beso de la mujer araña», de Adel-
taube. ¿Sabe cuál es y en qué edi-
ción?

Perdone la larga disquisición,
muchas gracias por su página, que
puede lograr la liberación del indivi-
duo, que lo dejan, claro, M.
(CASTELLÓN)

RESPUESTA

RESPUESTA

[illegible]

Las declaraciones de Ivette Renne pues ni las habla leído: lo digo cargado de sinceridad. Pero considere que me enturbian la línea de PARTY, más certera de la libertad de expresión que España entera ha pedido en estos días. Sus declaraciones chorras que no reflejan sino puntos de vista ligeros, pero tan sinceros como notables.

Amig@s, sé que usted menciona la respuesta «No te creas culpable». Enteramente mía: ya aclaré que la nota de ella fuera de mi casa, caligráfica de mi mano, y que yo no soy el autor del artículo de «The Village voice», pero sí como lo igual que yo pienso mucha gente, más capacitada, más cualificada. Mi única intención es presentar la homosexualidad como una opción de vida, un asunto en el individuo, toda vez que su tendencia sexual no puede ser decisiva para el proceder social, intelectual, etc. del individuo. Primeramente, la homosexualidad es sólo adems... heterosexual, bisexual u homosexual. Por eso me jode que se mezcle la palabra homosexual con los presos, drogadictos, etc. No es una etiqueta, sino que no se encuentre ningún punto de

homófilo es tan digno como ser hetero o bi. Que, aparte, el individuo sea un sinvergüenza o un chalado o un criminal, no tiene nada que ver.

Desde que un día cayó en mis manos, por casualidad, un ejemplar de PARTY, no dejo ni una sola semana de comprarlo, sobre todo por el consultorio. Y, ¿por qué negarlo?, también porque de tanto en tanto hay algún desnudo digno de admirar. Creo que tu labor es importantísima, pues creo que ya era hora de que en España si-

Mi problema no es más ni menor que el de cualquier homosexual que se

incentivo social. Después de mucho leer he llegado a pensar que el amor no podía ser ni comprender por cuestión de principios, falta de información. Me he dado cuenta de que he estado leyendo mucho sobre el tema, pensando en mi postura y hacerme constantemente preguntas a mí mismo, he llegado a pensar que el amor no puede ser malo. Pienso que el hombre siempre es hombre, sea cual fuera su inclinación sexual. Yo creo que el hombre puede portar como tal; por esto si que estoy en contra de la degeneración cuando el sexo se convierte en vicio. Yo soy bastante activa, tengo un trabajo remunerado de cara a muchos operarios y mi comportamiento lo tengo muy controlado. Me gusta tener a mi lado a un hombre, pero si quisiera gustaría tener a quien amar y sexualmente correspondido. Me canso pero me gusta tener a alguien que me quiera, me ame, y por consiguiente creará en el amor como una condición

todo ser humano. Por desgracia me he dado cuenta de que soy uno de ellos, pero esto me ha causado muchos disgustos, porque cuando se es tan joven como yo, uno quiere ser feliz. Pero al descubrir los verdaderos valores positivos de las personas (claro que hay excepciones), uno se da cuenta de que uno no quiere ser un muchacho joven, lo más joven posible a quien poder dar la mano. Yo quisiera ser un hombre que sepa amar a las personas, cualquiera, pero si algún día apareciera la persona idónea, le amaría mucho más que a cualquiera que se le ocurriera. Yo quisiera ser capaz de amar tanto que nunca me acordaría de la persona que me había rechazado. La persona que me rechaza me da la oportunidad de amar a otra persona. Yo le pregunto, ¿existe esa persona? Estoy intentando una vez más encontrar a alguien con quien tiéramos una relación de esta carta. También quiero manifestar que no compraría un poco de cariño ni por un millón de dólares, pero por desgracia son muchos, me han rechazado en condiciones, tal y como yo quisiera ser. Yo quisiera ser capaz de ponderar yo también. A

RESPUESTA

Buscar, buscar, buscar... Con candil,
con lupa, con amor... Rara es la persona
que no intenta encontrar a otra con
quien fundirse, con quien compartir, con
quien soñar, viajar, llorar, gritar, reír...
¡Pero qué difícil lo hacemos y qué poco
damos! O nos damos. Y cuánto creemos
dar, dando tan poco. Y cuando tenemos
a alguien junto a nosotros, empezamos a
dudar, a ver telarañas en cada rincón. Es
tan difícil amar en plenitud... Y cuando
alguien nos ama, nos encantaría tener
un aparato para medir su amor, pero no
lo hay...

Pero también es cierto que hay que tener esperanza, ¿verdad? Es normal que esa juventud que te gusta sea más inestable e insegura. Y más normal en un mundo —el gay— donde el sexo es tan fácil de conseguir y que conlleva frivolidades tan tentadoras a veces como el halago, el piropeo, la coquetería incluso.

Espero y deseo que tengas suerte. Más abajo, en «Contactosa», irá tu

Mi problema es el de tantos otros
que te escribimos y nos lo pasamos

may mirar por nuestras inclinaciones. Pues soy homosexual así y por ello me gusta mucho el sexo. Pero me preocupa mucho mi sexo, aunque no he podido aceptarme nunca del todo hace veinte años que estoy unido sexual y sentimentalmente a una mujer. Pero a veces me es que encuentro a faltar algo y no sé qué es exactamente. Bueno, creo que si lo sé, pues me gustaría tener hijos. Pero mi mujer no quiere. Yo me vendría casarme. No obstante no sé qué hacer. Por una parte me sabe muy mal alejarme de mi mujer, pero el matrimonio, teniendo en cuenta que a mis 29 años nunca he sido acostado por una mujer, me parece una idea de que no me apetece lo suficiente. Pienso en la posibilidad de casarme con alguna lesbiana, pero sé que eso, como mucho, me daría una salida a mi problema. Te agradecería me contestaras lo más honestamente posible. Si no puedes hacerlo, sinceramente posible a ver si aclaras mis dudas. Gracias. Por tu amigo GEMINIS (BARCELONA).

RESPUESTA

Que tu problema, como el de tantos otros, no es tal problema, estoy cansado de repetirlo. Por supuesto que, tu mismo lo dices, tu inadaptación te hace vivir crecerlo, sufrirlo. Es admisible tu postura, pero habrás de intentar autoanalizarte y ver:

- a) Hoy por hoy amas, eres amado, estás feliz junto a otra persona.
- b) Confiesas tu egoísmo: quieres más, aún más.
- c) Piensas en la soledad de futuro e intentas tapararla con los celos, celosinos, shinos, «matrimonios» etc.

d) ¿No has pensado que la soledad no se remedia con el sexo, no está en el sexo, y menos aún en el hecho físico de casarte? La soledad deberás cubrirla con tu riqueza interior, con la amistad, con una vida profesional que te llene, con aficiones que te plazcan.

f) ¿Crees que la soledad de la vejez es patrocinio de la homosexualidad? ¿No se sienten solos los heterosexuales, por ejemplo, por muchos hijos que tengan por mucho matrimonio y muchas bodas?

g) El pasado no te va a servir sino de apoyo para edificar tu presente. El presente debes vivirlo y disfrutarlo con valor, honestidad, humildad y demás aspectos positivos. Y el futuro... ¿dónde está, lo conoces, lo presentes, sabes si vas a estar en él? Pretender vivir con la idea del futuro agarrada a ti, es como

i) La soledad no es estar entre gente, tener gente al lado, sino saberla tener.

dentro de uno, sentirse útil, saberse querido y querer. Puedes estar toda una vida con siete hijos alrededor y con un

Normas a seguir:
a) Para contactar con los

que desean correspondencia, escribid la carta de respuesta metida en un sobre en blanco y cerrado, poned los sellos convenientes, indicad el número de Referencia en papel aparte o en el mismo sobre (pero a lápiz), mandadme todo ello y lo remitiré al interesado.

d) Ruego no pedir las señas de tal o cual Referencia, sino seguir la norma primera.

Pienso que todo está lo bastante claro como para que la fluidex de la correspondencia sea

Y, desde luego, vuelvo a insistir en que **PARTY** no puede hacerse responsable de que aquellos que han solicitado correspondencia contesten o no. Mi labor comienza y termina en estas columnas.

La primera vegada que vaig veure una persona transsexual va ser la Carla Antonelli, a finals dels anys 70. La seva foto era en una revista pornogràfica. Abans no hi havia referents. Et pensaves que eres l'única persona al món a ser diferent, i això pesa molt. Avui dia, per sort, hi ha molta més visibilitat i empatia.

No sabem del cert si la revista que la María Jesús Navarro va trobar era *Party* o alguna altra de les què parlarem més endavant, com *Lib*. El cas és que la gent de províncies que vivia a petites ciutats o pobles va trobar en les revistes de

“destapament” de sèrie B una eina de coneixement que des de la història del periodisme no ha estat ni reconeguda ni analitzada en absolut. Però moltes persones que van viure aquella època sí ho tenen clar. «*Party* era un salvavides», afirma l'activista LGBTIQ+ Jordi Petit:

Imatge 18. Consultori i contactes a la revista Party del 2 de febrer de 1978. / Gentilesa J.A. Martín Berigüete i Alfonso Vigo.

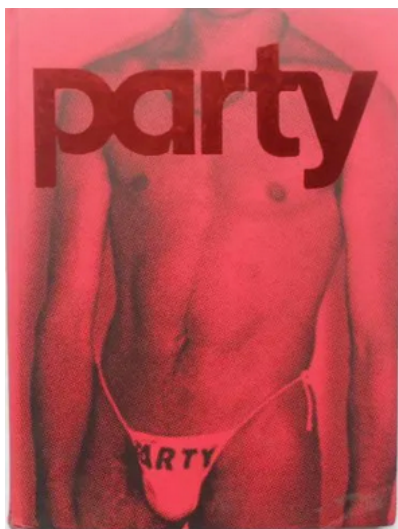
Va ser un canal de comunicació cap a la comunitat [LGBTIQ+] que anava molt més enllà dels més conscienciats o dels més revolucionaris entre cometes. Oferia reportatges i nus masculins, consultori, contactes, guia de locals i zones gais... *Party* era un salvavides. Als pobles petits, a qui li interessava anava a comprar-la un poble més enllà. I aquí a Barcelona canviàvem de barri per comprar el *Party*. Hi havia una por que et descobrissin. *Party* no estaven prohibides de tenir al quiosc. Era una diferència perquè, a París o d'altres llocs, les revistes eròtiques estaven en una funda de plàstic o de paper, o relegades als sex shops. [...]

Jordi Petit també subratlla la gran importància que per a les persones que vivien a petites comunitats, a on la pressió social i l'homofòbia eren més fortes, *Party* era una connexió amb el món homosexual:

El propietari de la Sestienda de Barcelona –el primer sex shop d'Espanya– em va explicar que un dia, als 80, va rebre la trucada d'un pastor d'Extremadura que li deia que havia baixat a ciutat i no trobava *Party* al quiosc. El propietari li va dir que l'havien tancat, que ja no en

sortiria cap número, i el pastor es va posar a plorar com un desesperat. Al seu poble, i a la muntanya, era la seva única connexió amb el món, i més encara amb el món gai.

Juan Sánchez, documentalista audiovisual; i Valeria Vegas, periodista i escriptora, autora de *Veneno*, el llibre que ha donat peu a la sèrie de televisió d'Atresmedia, són molt conscients de la importància de *Party*. Al 2017 van crear una antologia anomenada també *Party*, que recull les millors portades i els articles més significatius. Valeria Vegas, que també és una dona transsexual, però nascuda al 1985, comprava *Party* fascinada per les dones cis i trans que hi apareixien i afirma (Sánchez y Vegas : 2017):

**Imatge 19. Portada del llibre *Party*.
Antologia de Juan Sánchez i Valeria
Vegas / Foto: Abel Lacruz**

Party daba semanalmente un hueco a colectivos, que en otras publicaciones sólo encontraban su lugar de forma ocasional o a raíz de una puntual noticia morbosa. [...] La Transición había puesto en alza el valor del papel. Pero entre todas ellas, *Party* destacaba. Por su tamaño, por su nombre, por sus colores, por su tipografía.

En entrevista especial per a aquest TFG, Valeria Vegas opina sobre el tractament que *Party* feia de la realitat trans:

Party le dio visibilidad al colectivo gay, que era la sigla más favorecida y beneficiada del LGBTIQ+. Pero la realidad trans la trató sin ningún rigor, ¡puro oportunismo, entre el destape y el sensacionalismo! Ni diferenciaban los términos [travestí / transexual] correctamente, ni les interesaba ninguna problemática.

Juan Sánchez, coautor de l'antologia *Party*, sí hi veu un costat compromès a la revista –ens ho confirma Eliseo Picó, uns paràgrafs més abaix en aquest TFG– i l'hi reconeix un gran valor tenint en consideració el context dels 70. Ho explica en entrevista especial per a aquest TFG:

Party empezó siendo más gay que *Papillón* y enseguida metió cosas sobre homosexualidad que en pocos otros lugares se explicaban. Consultorio, contactos, guía de lugares gays, reportajes sobre cómo se movilizaba el colectivo, sobre manifestaciones, historia, revisando películas que habían tocado el tema... Lo que pasa es que estaba envuelto en una primera apariencia muy frívola, sin grandes colaboradores, pero era un reflejo sociológico de lo que estaba pasando. **El primer acto de orgullo que hicimos muchos fue comprar la revista:** «¡Que sea lo que Dios quiera!», pensábamos.

Tot i la creixent llibertat de la Transició, publicar continguts com els de *Party* no era fàcil. És per això que des del director fins als redactors, el més habitual era signar

Imatge 20. Un dels reportatges de J.A. Martín Berigüete per a *Party*. / Gentilesa de J.A. Martín Berigüete i Alfonso Vigo.

amb pseudònim o ni tan sols signar. José Antonio Martín Berigüete⁶⁷ va ser redactor de *Party* durant els anys 80 i, en entrevista especial per a aquest TFG, explica la reticència d'alguns personatges a aparèixer a *Party*:

La gente tenía mucho miedo. Es decir, a la gente no le hacía gracia salir en *Party* porque siempre eran desnudos. Afortunadamente teníamos un estudio de fotos buenas, de fotos bonitas. Los reportajes los conseguíamos de diferentes maneras. Como yo trabajaba con otras revistas, tenía contactos. Si eran mujeres, no era tan complicado. Las chicas salían en plan sexy, por ejemplo Mayra Gómez Kemp o Mara Goyanes, tapaditas con algún trapito o algo. Con los chicos, costaba más que se animaran a desnudarse. Normalmente eran actores de tercera o de cuarta. Eloy me decía que sacara algún chico de vez en cuando.

Martín Berigüete subratlla també la importància de *Party* en aquells moments:

Party ayudó a mostrar cosas que habían estado muy escondidas, eso seguro. Tenía los contactos. Tenía un consultorio, lo llevaba Eloy Rosillo, "El arcón de Arconada", se llamaba. También organizaba fiestas, el "Chico *Party*" en el cabaret Barcelona de noche. La guía, de locales y sitios gays de las ciudades... En aquella época yo vivía en Madrid, allí estaba el Gay Club, el Centauros... El éxito de *Cambio de sexo*, de Victoria Abril —éramos amigos por aquel entonces— lanzó a muchas revistas a hablar del tema trans. [...] Me siento especialmente satisfecho de la entrevista con Mayra [Gómez Kemp], porque Mayra era muy muy gay. Y con Massiel también, igual. Eran muy pro gays.

I Juan Sánchez, en la mateixa línia, afirma que *Party* oferia una cosa que molt poques publicacions feien, referents:

También hubo gente del mundo del espectáculo que a través de la revista *Party* pudo hablar de su homosexualidad. Tenían reportajes de Madame Arthur, Pierrot, Juan Gayo, Paco España... gente que estaba ahí y que hablaba de su vida privada como homosexual. Todo eso nos iba relajando, tu cabeza se iba calmando, ibas viendo que esto estaba ahí, sentías que de alguna forma se iba normalizando.

⁶⁷ J.A. Martín Berigüete va néixer a Madrid el 1952. Ha dedicat tota la seva carrera professional a la premsa escrita. Va començar com a redactor a *Siete Días* i, als anys 80, va compaginar la seva feina a *Party* amb *Semana* i *Teleradio*. Ha estat director de la revista *Interfilms*, una publicació de cinema, vídeo, televisió i col·leccionisme, fins a fa poc temps. Actualment està jubilat.

El director, Eloy Rosillo, era molt conscient de les reivindicacions del moviment gai. La intuïció de Juan Sánchez expressada a les declaracions en un dels paràgrafs anteriors d'aquest TFG és ben certa. Eliseo Picó, membre i ideòleg del FAGC i responsable de la comunicació amb mitjans internacionals de l'organització, explica en entrevista especial per a aquest TFG que, un dia, Rosillo es va reunir amb el FAGC i els va demanar que col·laboressin a *Party*:

La revista *Party* va venir a parlar amb nosaltres i ens van dir que publicarien tot allò que enviéssim: comunicats, notícies, col·laboracions... Era una font per a tota Espanya, i ho escrivíem la gent del FAGC, que érem ja unes 300 persones. Luis Arconada [pseudònim d'Eloy Rosillo] ens va plantejar que volia col·laborar amb nosaltres. Llavors ens vam quedar uns quants, de la gent que vam firmar la legalització: Armand, Petit, Germà Pedra i jo. Vam avisar, qui vulgui estar present i escriure... Estava interessat en les coses que fèiem i que ho tinguéssim en compte i que li enviéssim informació, que ens tenia molt de respecte, això ja abans de la manifestació de 1977.

Party va ser innovadora en molts sentits. L'historiador Fernando Bruquetas de Castro, autor de *Outing en España: los españoles salen del armario*, explica en entrevista especial per a aquest TFG l'ús que *Party* va fer de l'*outing*⁶⁸:

Con respecto a la revista *Party*, creo que fue un hito histórico. La obsesión de *Party* por el *outing* de los famosos, en primer lugar, hay que entenderlo como una forma de llamar la atención y vender más ejemplares. En principio se usó como puro márketing. Luego, hay que enmarcarlo en la lucha por la visibilidad de los gays en general, pero también como arma de denuncia contra los propios gays homófobos, que eran los que se avergonzaban públicamente de los gays y en secreto se jactaban de su homosexualidad. La denuncia de esa contradicción ayudaba para que ese tipo de "gays" ayudaran de algún modo al movimiento de liberación gay, o por lo menos que no perjudicaran el proceso de normalización de la vida gay. Así me lo contaba el director de *Party* en su momento.

Al llibre *Los años que amamos locamente*, de la periodista Rosa Villacastín, coneixem un altre fet molt significatiu⁶⁹: «Recuerda el periodista Jesús Mariñas [redactor en *Party*] que fue la revista *Party* la primera que publicó en nuestro país un desnudo masculino íntegro, a finales de los setenta, algo que en Barcelona se vivía con naturalidad»⁷⁰. I a *Qué tiempo tan feliz*, un programa de María Teresa Campos

⁶⁸ L'*outing* consisteix a treure de l'armari persones conegudes. Pot fer-se per denunciar la hipocresia d'una persona homòfoba que després resulta ser homosexual, o bé per donar visibilitat a les persones LGBTIQ+ revelant que algú famós també ho és.

⁶⁹ A causa del confinament per la pandèmia del Covid19 no hem pogut confirmar-lo perquè les hemeroteques estan tancades i la major part de la premsa de "destapament" dels 70 no està digitalitzada.

⁷⁰ Villacastín, R. (2017). *Los años que amamos locamente*. Barcelona : Plaza & Janés.

a Tele5⁷¹, també Jesús Mariñas explica: «Yo lo tuve de director en *Party*, que fue la primera revista de tendencia gay que hubo en España. Carlos Ferrando hacía la información social o frívola de Madrid y yo la de Barcelona».

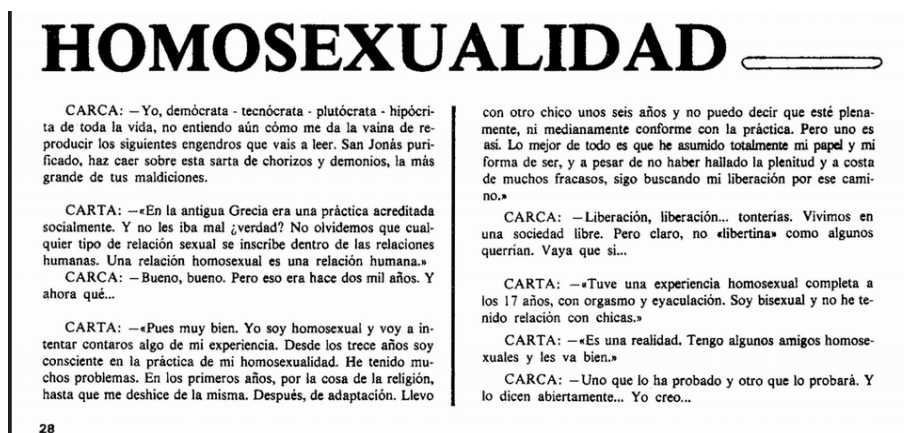
Sense autoanomenar-se “gay”, *Party* va ser una revista que va sortejar els perills de denúncies econòmiques o tancament de la Transició amb portades de vedets i va anar evolucionant, als 80, cap a una estètica clarament homosexual. Només cal fer un cop d’ull a l’evolució de les seves portades. *Party* va ser una revista que amb els seus textos va obrir els ulls a moltes persones que vivien la seva homosexualitat o transsexualitat amb gran angoixa, i va ser una finestra d’informació –i perquè no dir-ho, d’alleujament sexual gràcies a les fotos i a la secció de contactes– per a tothom que no vivia a grans ciutats, a prop dels moviments d’alliberament i els locals de socialització. Eloy Rosillo ho resumeix així (Fluvià: 2003):

Ja a Barcelona, la línia editorial la vaig anar marcant a través de la secció El rincón de Arconada[...] Vam anar –plural– creant un equip alineat en les mateixes tesis. I hi havia textos notables; altres no tant ja que responien a necessitats de difusió i de vendes. Els fotògrafs s’adaptaren a retratar nois nus, sent conscients de les seves limitacions. *Party* arribà a tota Espanya; gent que venia del poble a la ciutat per adquirir-la en un quiosc; es va fer més petit el format per tal que no destaqués massa i es pogués ficar a la butxaca; dolenta, bona o regular –no sóc el més indicat per a opinar– va trencar motlles, alguns dels quals han servit per a publicacions actuals que els han modernitzat, és clar; no va ser una revista «bonica», de disseny, però sí útil, necessària, amiga.

4.2.2.3 *Ajoblanco*

Revista independent sorgida al 1974. La seva primera etapa va durar fins a 1980. Ha tingut dues etapes més i encara existeix actualment. Molt implicada amb informar sobre els moviments socials, no és una revista LGBTIQ+, perquè analitzava molts diferents aspectes de la contracultura de la Transició, però sí era una publicació molt apreciada pel públic lector LGBTIQ+ perquè, quan tractava els temes del seu interès, ho feia amb neutralitat i una gran apertura de ment. Com veurem a les conclusions, *Ajoblanco* està molt ben valorada quant a la seva importància com a publicació aliada del moviment LGBTIQ+. A més, segons l’activista Armand de Fluvià, va ser la primera publicació a on van aparèixer contactes per a gais i lesbianes (Fluvià: 2003, p.25), la qual cosa va afavorir la socialització de gais, lesbianes i transsexuals.

⁷¹ VVAA. Qué tiempo tan feliz. *Tele5*. Recuperat de https://www.telecinco.es/quetiempotantafeliz/Teresa-Campos-recordar-Eloy-Rosillo_2_2124180108.html [Consultat el 12/02/2020]

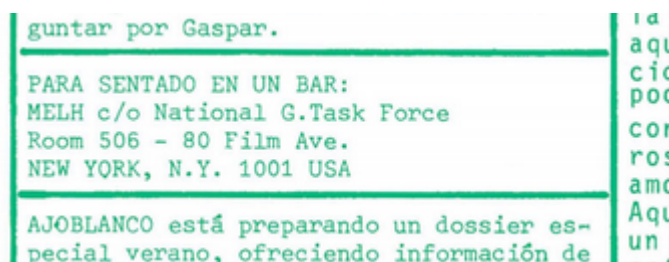
Imatge 21. Ajoblanco, número 23, juny de 1977. Reportatge sobre homosexualitat. / Arxiu digital Ajoblanco

Tenia seccions de sexe, feminisme, ecologia, salut... a més de diferents reportatges en profunditat. El seu preu era de 45 pessetes als inicis, amb 25 pàgines, i va anar augmentant fins a les 100 pessetes de finals dels 70 amb quasi 70 pàgines.

Segons explica en una conferència a través d'Instagram Pepe Ribas Sanpons, director de la revista: «Conectamos con el FAGC a través de una dirección que tenían en Nueva York porque estábamos interesados en tratar todos los aspectos de nuestra época. La de los 70 fue la década del “nosotros”; los 80, la del “yo”». I, sobre l'espai per al fet gai a *Ajoblanco*, en una entrevista (Fluvià: 2003, p.113) explica:

La sensibilitat gai era molt important dins *Ajoblanco*, perquè era una sensibilitat que afirmava l'individu, que afirmava la potència que portes dintre. La presència era per contactes i per amics, però no com una cosa organitzada. No volíem el gueto, el gueto limita [...] Hi havia referència a la cosa gai a partir de planes de contactes, o la secció participativa de cartes al lector de petits anuncis. [...] Jo recordo que, al número 5, una persona de Galícia va enviar una carta on demanava informació del moviment gai [...] i els va contestar l'Armand de Fluvià des d'una direcció dels EUA.

Armand de Fluvià va poder donar el contacte del FAGC al tal “Sentado en un bar”. Era una adreça gestionada a través de la National Gay Force de Nova York, a on tenia un apartat de correus a nom de la seva difunta àvia, Conxita Benages d'Escorsa.

Imatge 22. Resposta d'Armand de Fluvià, a través d'Ajoblanco, a un lector interessat en contactar amb el FAGC.

Ajoblanco, a més, s'alineava al costat de la dissidència heteronormativa, especialment del “travesti”, perquè era també una manera de recolzar la subversió:

El travesti, de hecho, supone no sólo una transgresión simbólica del modelo de virilidad franquista, sino que toma forma en tanto que su subversión se exterioriza, sea en la calle, en un espectáculo o únicamente ante la mirada cómplice del espejo. Es por esto que al de «peligroso social», al travesti también se le podía añadir el delito de «escándalo público». Quizás sea esta doble delictividad respecto al régimen franquista lo que convierte al travesti en un icono apropiado de la subversión del poder establecido en los monográficos y artículos que, especialmente durante los años 1977 y 1978, dedican al tema diversas revistas editadas en Barcelona y Valencia. En este contexto, el travesti no solo supone, como afirma Toni Puig en la revista *Ajoblanco*, una parodia del «femenino oficializado» sino que resulta un portavoz idóneo de múltiples transgresiones⁷².

4.2.2.4 *Lib, Yes y Club Privado*, de Grupo Z

Fundada el 21 d'octubre de 1976, *Lib* va ser dissenyada per José Ilario el Grupo Z d'Antonio Asensio Pizarro –actualment pertany al grup Prensa Ibérica– també volia el seu tros de pastís de la premsa de “destapament”. *Interviú* era el seu vaixell insígnia quant a l'erotisme combinat amb articles de reflexió política i social. Una curiosa fórmula de “destapament” i reflexió intel·lectual. En aquella transició àvida de mostrar cossos nus i parlar de sexe que quasi quatre dècades de franquisme havien impossibilitat, hi havia un clar nínxol de mercat: l'erotisme ras i curt sense més voluntat de profunditat.

Si publicacions com *Papillón* o *Party*, del grup Godó, estaven aprofitant el filó dels cossos nus, Z no seria menys. Amb un criteri molt comercial, Antonio Asensio no només va crear per a *Interviú* la seva pròpia competència per la banda baixa, aconseguint que quasi tot quedés a casa, sinó que a partir d'octubre de 1976, aprofitaria el material de menor qualitat que quedava descartat d'aquesta –personatges de menor caché i qualitats fotogràfica i artística més limitades– per a omplir pàgines i pàgines a *Lib*, i posteriorment a *Yes* i *Club Privado*.

En entrevista especial per a aquest TFG, Juan Tortosa, director de *Lib, Yes* i *Club Privado* durant els anys 70 explica el panorama de mitjans dedicats a l'erotisme durant aquells anys:

⁷² Picornell, M. “¿De una España viril a una España travesti? Transgresión transgénero y subversión del poder franquista en la transición española hacia la democracia”. *Feminismo/s*. N. 16 (dic. 2010). ISSN 1696-8166, pp. 281-304.

Lib, *Yes* y *Club Privado* aprovechaban por un lado los descartes de *Interviú* y, por el otro, la necesidad que había de consumir contenidos eróticos. Era la llamada época del destape. En la redacción lo teníamos claro que el público de *Lib* eran militares y camioneros.

Di la cara poniendo mi carnet de periodista para que pudieran publicarse estas revistas porque sinceramente pensaba que, aunque no tuvieran los reportajes profundos de *Interviú*, contribuían a la libertad que se necesitaba en aquella época porque mostraban algo que la gente estaba deseando ver. Es como, salvando las distancias, el poder salir a pasear durante el estado de alarma por el coronavirus. Frecuentemente me abrían causas en el juzgado y tenía que ir a los tribunales a Paseo San Juan por tal o cual fotografía, a finales de los 80 aún tenía causas pendientes.

Imatge 22. Un dels especials de Lib sobre transsexuals i transformistes.
/ Arxiu Abel Lacruz.

Lib era oro puro para Z porque con poco personal, unas 40 personas en total, y viviendo en gran medida de los descartes de *Interviú*, llegó a tener una tirada con un pico de hasta 400.000 ejemplares semanales. De hecho, Antonio Asensio fue muy inteligente porque se creó su propia competencia: a *Interviú* le creó *Lib*, *Yes* o *Club Privado*. En los 80, cuando ya había ganado mucho dinero, quiso dar un giro hacia medios más serios y fue vendiendo estas revistas. Algunas, como *El Jueves*, la compraron los propios humoristas. Otras, como *Lib*, se las vendió a otros grupos editoriales.

Sobre la presència de continguts LGBTIQ+ admet que no ocupaven tant d'espai com a *Party*, però que sempre hi estaven presents:

Cada semana, en el planillo de *Lib* reservábamos 8 o 10 páginas para contenidos de tipo LGBTI, que en aquella época no se le llamaba así, y que básicamente eran reportajes de reportajes dedicados al mundo gay y a los espectáculos de travestis que en aquel momento se representaban en los cabarets. Esos espectáculos los protagonizaban Nicol, Carla Antonelli (que más tarde sería diputada autonómica por el PSOE en la Asamblea de Madrid), Bibi Andersen (posteriormente Bibiana Fernández), o Paco España. *Lib* vivía mucho de lo que pasaba en los cabarets y salas de fiestas de Barcelona, que en aquel momento era la ciudad de la libertad. El Barcelona de noche, para los espectáculos de travestis, el Apolo, el Molino... En Madrid también, pero en menor medida, el cabaret Gay Club es el que más recuerdo. Creo que nunca se le ha dado la suficiente importancia a esa relación entre las revistas del destape y los cabarets y las salas de fiesta de la época.

Para hablar con las artistas, ibas al cabaret de turno, les decías que querías sacarlas en la revista y estaban encantadas. En aquella época la mayoría ni siquiera tenían representante.

Les convenia salir en la prensa porque así las contrataban más, no solo en Barcelona o Madrid, sino también en Valencia y otras ciudades.

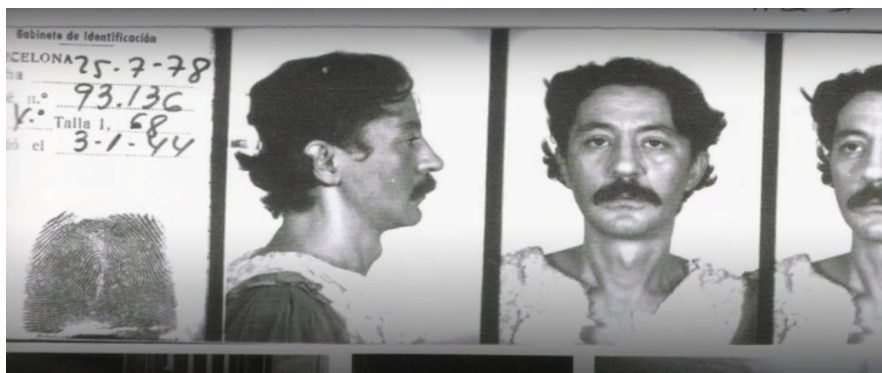
Tortosa està orgullós d'haver constatat com a director de la revista, en bona part degut al seu carnet de periodista del ROP –el Registro Oficial de Periodistas, un vestigi del franquisme aparegut amb la Ley de Prensa e Imprenta que aquell 1977 encara continuava en vigor i, fins al 1982, era imprescindible que el director tingués aquest carnet de premsa perquè el mitjà es pogués publicar– però també admet haver estat un “director de palla”⁷³:

Quien accedió a figurar como director de *Lib* cuando la publicación hizo su aparición en los quioscos fue Antonio Álvarez Solís, también director de *Interviú*, que a las pocas semanas decidió presentar su renuncia irrevocable. Se vieron entonces obligados en Zeta a buscar soluciones de urgencia y contrataron a Jordi Palarea y Francisco Javier Sebastián (ambos habían sido compañeros míos en la facultad), pero los dos decidieron poner pies en polvorosa a las pocas semanas. Se necesitaba, pues, un nuevo sustituto y ahí estaba yo, sentado en el despacho de Jerónimo, con todas las papeletas para convertirme en director nominal, o de paja, como se quiera, de dos revistas eróticas. Porque en el paquete no solo estaba *Lib*, sino que también entraba *Yes*, publicación recién nacida que contenía fotos más atrevidas, textos más cuidados y una novedosa sección de contactos que llegó a obtener un éxito incuestionable. La producción ejecutiva de estas publicaciones tenía lugar al margen de la persona que apareciera como responsable oficial en sus staffs. Por eso éramos directores de paja, incluso en *Interviú*, donde las dimensiones del despacho de Álvarez Solís eran mucho mayores que su capacidad de influir en el contenido de la revista. Darío Jiménez de Cisneros, director ejecutivo, era quien mandaba en el día a día, aunque la persona que adoptaba las decisiones trascendentales y tenía la última palabra sobre lo que debía aparecer o no en aquella revista que les estaba haciendo de oro se llamaba Antonio Asensio Pizarro.

Amb el pas dels anys, *Lib* seria especialment famosa entre els homosexuals per la seva nodrida secció de contactes, la qual cosa fomentava la socialització dels gais en una època sense Grindr ni Tinder. I, tot i que no va tenir tants seguidors entre el públic lector LGBTIQ+ com *Party*, també va utilitzar part del seu espai per a parlar de temes d'interès gai i trans, amb el vocabulari i la sensibilitat propis de l'època.

⁷³ Tortosa, J. (2018). *Periodistas. El arte de molestar al poder*. Barcelona: Roca Editorial.

4.2.2.5 El víbora 1979 (el cómic gay y trans de Nazario)

**Imatge 23. Fotograma fitxa policial del dibuixant Nazario.
/ Font: *Solo para supervivientes*, FilmIn.**

La Barcelona dels anys 70 va veure com una cantera de nous dibuixants de còmics es proposava retratar la cultura urbana del moment. Molts d'ells es van aplegar a l'entorn de la revista *El Víbora*. I, d'entre ells, qui més va mostrar l'homosexualitat i la transsexualitat va ser Nazario Luque. Amb un estil que ha creat escola, tal i com altres dibuixants com Tom de Finlàndia anys abans o Ralph König alguns anys després ho han fet, Nazario mostrava –amb àcid humor– la vida de les persones gais i trans als anys 70. A la seva autobiografia, Nazario explica que va assistir a la primera manifestació de Barcelona el 1977 amb el pintor Ocaña.

A les conclusions d'aquest TFG veurem com els còmics de Nazario han obtingut força vots com a publicació (7 vots entre bastant i gran rellevància). I és que Nazario va ser un pioner a l'hora de mostrar, amb hiperbòlic i falocràtic humor, la Barcelona gai i trans dels 70. Així ho explica el periodista Jordi Costa a *El País*⁷⁴ quan ressenya la reedició del mític còmic de Nazario, *Anarcoma*:

Tanto Tom de Finlândia como Nazario vivieron los sinsabores de desarrollar su obra bajo un clima político y cultural especialmente hostil a los universos que querían visibilizar: cuando los códigos de censura norteamericanos empezaron a relajarse y el ilustrador finlandés pudo, por fin, abandonar esa doble vida que le llevaba a relegar su obra más explícita a los discretos encargos privados, Nazario lanzaba *La piraña divina*, la única publicación

⁷⁴ Costa, J. (30/06/2017). Así eran los pioneros del comic gay underground: Nazario y Tom de Finlândia. *Elpais.es* Recuperat de https://elpais.com/elpais/2017/06/26/tentaciones/1498477640_531222.html [Consultat el 01/06/2020]

realmente *underground* del mercado español, convirtiéndose en objetivo prioritario en la agenda represiva del gobierno de Arias Navarro. Tantos años después, parece evidente que los surtidos maricones de Nazario y los musculosos cachos de carne de Tom de Finlandia eran capaces de trascender la cicatería de los tiempos y expandir su benigna influencia más allá del gueto.

4.2.2.6 Vudú i Pierrot

I, finalment, parlem d'algunes publicacions menys conegudes però que, segons explica en entrevista especial per a aquest TFG el director de cinema Eduardo Gión, autor del documental *Lentejuelas de sangre*, tenen un gran interès per haver estat editades per un personatge gai i underground inigualable: Pierrot. Es tracta de les revistes –de fet, més properes al format fanzín– *Vudú* i *Pierrot*:

Había unas revistas menos comerciales y de tiradas de pocos números pero muy interesantes como por ejemplo la revista *Pierrot* editada por Arconada con reportajes muy parecidos a *Party*, donde se entrevista a las estrellas y folclóricas de la época, con reportajes eróticos gays y de espectáculos de cabaret.

Otra rareza fue la revista o fanzine *Vudú* editada por el artista Pierrot, donde en un principio los primeros números eran exclusivamente de terror pero mientras van pasando los números se convierte en una temática más terror mezclado con la temática travesti o gay. Son solo 9 números y se editaban de manera *underground* en Barcelona.

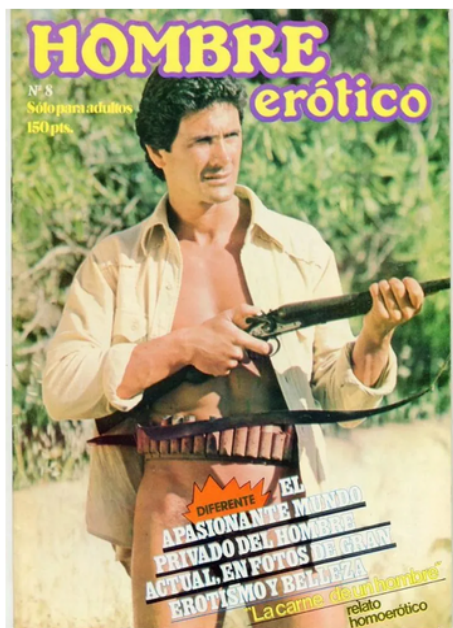
Imatge 24. Portada de Pierrot
núm.19 / Font: arxiu E. Gión

És curiós, a més, que amb l'excusa del terror, a *Vudú* s'hi filtrés també l'homoerotisme. Edu Bravo ho explica en un article per a Vanity Fair⁷⁵:

En enero de 1975, a *Fotogramas* se le sumó *Vudú*, publicación que se presentaba como “La revista insólita de terror y fantasía que resucita a los muertos” y que, entre zombis, vampiros y criaturas pantanosas, incluía sugerentes fotografías de mujeres y hombres, entre los que se encontraban Jane Fonda, Agata Lys, Simón Andreu o Charlton Heston a pecho descubierto, al menos los dos últimos.

⁷⁵ 'Party': la revista que habló a los homosexuales y sirvió de Grindr en los 70 en España <https://www.revistavanityfair.es/cultura/entretenimiento/articulos/revista-party-homosexualidad-lgtb-historia/39053>

4.2.2.7 Hombre Erótico

Tot i que menys coneguda, no passa desapercebuda per al director de cinema Eduardo Gión la revista *Hombre erótico*, una publicació sorgida molt a finals dels 70 que ja era clarament gai per les seves portades i continguts: «*Hombre Erótico* era otra de las revistas que rozaban la pornografía gay y era editada por la editorial Pinont [o Napint, S.A.]. Se editaba en Barcelona. Una serie de cuentos eróticos con fotografías un poco de fotonovela».

Imatge 25. Portada Hombre erótico nº 8, 1979. / Centre de Documentació Armand de Fluvià

I amb aquesta publicació arribem al final de la exposició sobre premsa LGBTIQ+ a la Catalunya dels anys 70.

5. I després dels 70?

Aquest TFG podria allargar-se fins a l'actualitat, ja que la presència o absència de premsa LGBTIQ+ i la seva relació amb el moment sociopolític de cada moment aporta una informació molt interessant. Per exemple, des de principis dels 80 fins al 96, la sida va ser un factor clau per a entendre la premsa. I la premsa un factor clau per a entendre com evolucionava aquesta pandèmia a nivell sanitari, polític i social. Després, quan els antiretrovirals van aparèixer al 96, l'activisme va poder donar un nou impuls a les reivindicacions dels seus drets socials, que culminaria anys després amb la llei del matrimoni igualitari, i van aparèixer grans publicacions com Zero o Shangay. Jordi Petit ho explica així:

La nostra comunitat ha anat d'urgència en urgència. Transició?, “¡Viva la Pepa!”, pero quan tot era una festa, arriba la sida. I això dura fins el 96, quan apareixen els antiretrovirals. Sí que diria que les primeres revistes que van començar a tractar les relacions interpersonals eren Nois, Zero i Shangay. Shangay és una mica més supèrflua, pero tant Nois com Zero sí hi entraven en aquest tema. I Mensual també hi entrava. En canvi el *Party* entrava molt poc i a les cartes del director [Luis Arconada / Eloy Rosillo], contestava per sentit comú. Al Rosillo mai li vaig endevinar de quin peu calçava. A Madrid he vist més sectors de l'ambient gai de dretes que aquí no els he vist. Som una comunitat que ha anat d'urgència en urgència i no ha estat un moviment ric en generar reflexió sobre l'àmbit personal. No hem tingut un Michel de Foucault com a França, o un Mario Mieli com a Itàlia.

Als 2000 irrompen les noves tecnologies, s'esdevé la crisi del paper, tanca Zero, sobreviuen Shangay o Nois... potser el futur passa perquè els mitjans estiguin a internet i les xarxes socials. Tot plegat fa necessari que la premsa LGBTIQ+ de les dècades dels 80 i 90 i 2000 s'analitzi i aquest TFG és només un primer capítol d'un estudi molt més ampli que m'agradaria portar a terme en un futur.

6. Conclusions

- En quines condicions socials i econòmiques van sorgir i desenvolupar-se?
- De quina manera van col·laborar en l'avenç dels drets i el benestar del col·lectiu LGBTIQ+?

6.1 Quines publicacions de contingut LGBTIQ+ hi va haver a Catalunya entre 1970 i 1979?

Als anys 70 va existir un corpus de revistes LGBTIQ+ a Catalunya. A la primera meitat –època de clandestinitat a causa de la dictadura franquista– només una revista; a la segona meitat –període anomenat de Transició cap a la democràcia–, moltes més⁷⁶.

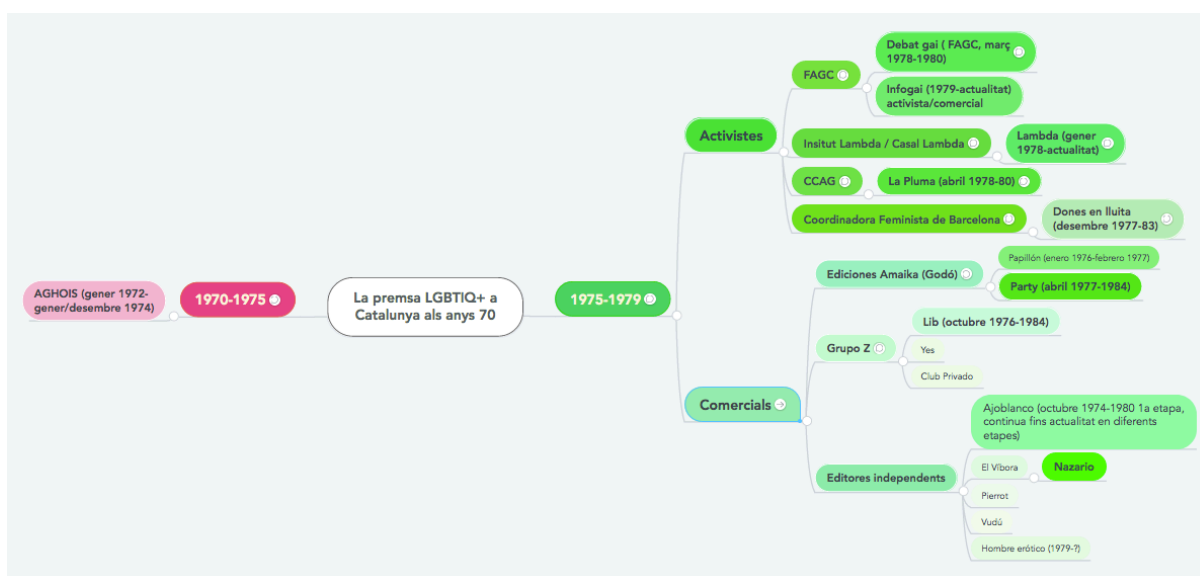

Figura 5. Corpus de premsa LGBTIQ+ i publicacions aliades a Catalunya als anys 70. Eina: Mindmeister / Autor: Abel Lacruz

6.1.1 Després de la investigació realitzada a l'hemeroteca del Centre de Documentació Armand de Fluvià, les entrevistes realitzades a persones expertes, i la bibliografia consultada, queda patent que a la primera meitat dels anys 70 només hi va haver a Catalunya, i a l'estat espanyol, una publicació LGBTIQ+: AGHOIS, editat pel MELH. Un mitjà de comunicació molt modest realitzat a la clandestinitat del franquisme amb la col·laboració d'activistes de França i Suècia. Quant a la seva

⁷⁶ Per a més informació, consulteu l'annex de l'enquesta Google Drive Formularis.

rellevància (històrica, social i cultural) els experts enquestats –esmentats a l'apartat 6.3.1– li han atorgat 2 vots d'un total de 11 com a bastant i gran rellevància.

A la segona part dels 70, en canvi, van proliferar durant la Transició una sèrie de fanzins, butlletins i revistes editats per entitats activistes: *Debat Gai* (2 vots de 11, bastant rellevància) i *Infogai* (5 vots de 11, entre bastant i gran rellevància) pel FAGC; *La Pluma* (0 vots de 11, entre bastant o gran rellevància), per la CCAG; *Lambda* (4 vots de 11, entre bastant i gran rellevància), per l'Institut (després Casal) *Lambda*; i *Dones en lluita* (1 vot de 11 com a bastant rellevància) per la Coordinadora Feminista de Barcelona.

Per tant el rànding de revistes **activistes** quedaria de la següent manera, en un total de 11 vots possibles per publicació sumant la franja bastant rellevància + gran rellevància:

1. *Debat gai*, 5 vots. / *Infogai*, 5 vots.
2. *AGHOIS*, 4 vots. / *Lambda*, 4 vots.
3. *Dones en lluita*, 1 vot.
4. *La Pluma*, 0 vots.

6.1.2 Alhora, podien trobar-se a la majoria de quioscos revistes **comercials** que, sense autodefinir-se com a LGBTIQ+, oferien una major o menor quota de continguts textuais i gràfics d'interès per a les persones LGBTIQ+. Entre elles, *Party* (7 vots de 11 entre bastant i gran rellevància). *Lib* (4 vots de 11 com a bastant rellevància), *Ajoblanco* (10 vots de 11 entre bastant i gran rellevància) i la publicació de còmic El Víbora, especialment amb els còmics de Nazario, (7 vots de 11 entre bastant i gran rellevància). *Vudú* (3 vots de 11 com a bastant rellevància). *Pierrot* (2 vots de 11 com a bastant rellevància).

Per tant el rànding de revistes **comercials** quedaria de la següent manera, en un total de 11 vots possibles per publicació sumant la franja bastant rellevància + gran rellevància:

1. *Ajoblanco*, 10 vots.
2. *Party*, 7 vots. / El Víbora, còmics de Nazario, 7 vots.
3. *Lib*, 4 vots.
4. *Vudú*, 3 vots.
5. *Pierrot*, 2 vots.

6.2 En quines condicions socials i econòmiques van sorgir i desenvolupar-se?

Les condicions de producció de la premsa LGBTIQ+ als anys 70 són molt diferents si analitzem la premsa activista respecte de la premsa comercial. En el cas de

l'activista, són més artesanals i precàries; en el cas de la comercial, són més professionals.

6.2.1 La premsa activista eren publicacions (butlletins, fanzins, revistes) específicament creades per col·lectius activistes pro drets LGBTIQ+, amb recursos humans i de producció no professionals –sovint artesanals com el ciclostil i el repartiment manual per part del voluntariat–, amb una tirada molt modesta (desenes o alguns centenars a tot estirar), i destinades bàsicament a persones LGBTIQ+: *AGHOIS*, *Lambda*, *Debat Gai*, *Infogai*, *La Pluma*, *Dones en lluita*. Una part de la tirada d'aquestes publicacions també podia anar destinada –especialment durant la clandestinitat– a persones heterosexuales, amb influència cultural o política, a qui es volgués informar i conscienciar per a comptar-hi com a possibles aliades.

6.2.2 La premsa LGBTIQ+ comercial durant la dècada dels 70 a Catalunya eren publicacions (generalment revistes) creades amb recursos humans i de producció professionals, amb tirades àmplies (centenars de milers, perquè la majoria es venien a tota Espanya) i per a un públic general però que, per la seva quantitat i especificitat de continguts LGBTIQ+, van servir per a informar, socialitzar i entretenir aquest col·lectiu en un moment en què la informació sobre gais, lesbianes, transsexuals o bisexuals era molt escassa: *Party*, *Lib*, *Ajoblanco*, entre d'altres, eren publicacions que, sense definir-se com a gais, incloïen una considerable quota –major o menor segons el cas– de temes d'interès per al col·lectiu LGBTIQ+. La classificació d'aquestes revistes com a “premsa LGBTIQ+” per tant, no és de sí o no, de blanc o negre, sinó gradual. A tall d'exemple, *Party* oferia molts continguts gais i transsexuals, sobretot quan més avançava cap als anys 80; a *Ajoblanco*, en canvi, hi apareixien menys continguts sobre la realitat LGBTIQ+ però ho feia de manera més profunda i, a més, va ser la primera a oferir secció de contactes.

6.3 De quina manera van col·laborar en l'avenç dels drets i el benestar del col·lectiu LGBTIQ+?

La premsa LGBTIQ+ –tant activista com comercial– va col·laborar significativament en l'avenç dels drets i el benestar del col·lectiu LGBTIQ+

Sobre la utilitat de la premsa de l'època (Fluvià : 2003), en concret sobre *Party*, Eloy Rosillo deia: «Dolenta, bona o regular –no sóc el més indicat per a opinar– va trencar motlles, alguns dels quals han servit per a publicacions actuals que els han modernitzat, és clar; no va ser una revista «bonica», de disseny, però sí útil, necessària, amiga».

I a la llum de les declaracions aportades en aquest TFG més els resultats d'una enquesta realitzada a 11 persones, grans expertes en la matèria, ens porten a una sèrie de conclusions que exposarem a continuació.

6.3.1 Experts/es que han contestat l'enquesta

1. **Armand de Fluvià i Escorsa:** activista, fundador del primer moviment i de les primeres publicacions LGBTIQ+ a Catalunya i a l'estat espanyol.
2. **Jordi Lozano i González (Jordi Petit):** expresident d'ILGA entre d'altres associacions LGBTIQ+.
3. **Maria Giral:** activista LGBTIQ+ fundadora de la primera associació de lesbianes a Catalunya i Espanya dins d'un moviment LGBTQ+.
4. **Héctor Anabitarte:** fundador del primer moviment i de la primer revista LGBTIQ+ en llengua castellana. Ambdós a l'Argentina.
5. **Eliseo Picó:** activista LGBTIQ+ i ideòleg del Manifest del FAGC.
6. **Juan Tortosa Marín:** periodista, director de les revistes eròtiques del Grupo Z *Lib*, *Yes* i *Club Privado* als anys 70.
7. **Juan Sánchez:** documentalista audiovisual, coautor del llibre antologia *Party*.
8. **José Antonio Martín Berigüete:** periodista, redactor de la revista *Party* a principis dels anys 80.
9. **Fernando Bruquetas de Castro:** historiador, catedràtic en història moderna a la Universidad de Las Palmas, autor del llibre *Outing en España. Los españoles salen del armario*.
10. **Ramón Martínez:** filòleg i historiador. Autor del llibre *Lo nuestro sí que es mundial. Una introducción a la historia del movimiento LGTB en España*.
11. **Eduardo Gión:** director de cinema, autor dels documentals *Lentejuelas de sangre* i *Madame Arthur*.

6.3.2 I els resultats de l'enquesta contestada pels anteriors experts ens fan arribar a les següents conclusions:

La premsa LGBTIQ+ editada a Catalunya als anys 70...

- **Sí** va ajudar a **visibilitzar** les persones que formaven part del col·lectiu LGBTIQ+ (72,7%).
- **Sí** va ajudar a **informar** les persones que formaven part del col·lectiu LGBTIQ+ sobre temes del seu interès (90,9%).
- **Sí** va ajudar en la **socialització** de les persones que formaven part del col·lectiu LGBTIQ+ (81,8%).
- **Sí** va ajudar a **orientar** i **aconsellar** les persones que formaven part del col·lectiu LGBTIQ+ sobre temes del seu interès (72,7%).

- **Sí** va ajudar a **millorar l'autoestima** de les persones que formaven part del col·lectiu LGBTIQ+ sobre temes del seu interès (90,9%).
- **Sí** va ajudar a **reduir l'homofòbia interioritzada** de les persones que formaven part del col·lectiu LGBTIQ+ sobre temes del seu interès (81,8%).
- **Sí** va ajudar a **mobilitzar** les persones del col·lectiu LGBTIQ+ (72,7%).

Però...

- **No** va ajudar a **reduir l'homofòbia de les persones heterosexuals** envers les persones que formaven part del col·lectiu LGBTIQ+ (72,7%).
- **No** va ajudar a **les persones heterosexuals** a mostrar una **major acceptació** envers les persones que formaven part del col·lectiu LGBTIQ+ (54,5%).

El resum global, per tant, és que la premsa LGBTIQ+ a Catalunya durant els anys 70 va incidir de manera positiva en l'avenç dels drets i el benestar del col·lectiu LGBTIQ+.

A l'annex I es pot consultar detalladament l'enquesta realitzada.

7. Bibliografía

VVAA. Raquel (Lucas) Platero editora (2013). *Intersecciones. Cuerpos y sexualidades en la encrucijada*. Barcelona: Ed. Bellaterra.

Baim, T. (ed.) and D'Emilio, J. (Foreword) (2012). *Gay press, gay power*. Chicago: Prairie Avenue productions and Windy City media group.

Bruquetas de Castro, F. (2001). *Outing en España, los españoles salen del armario*. Majadahonda: HMR

Casanova, J. y Gil Andrés, C. (2009) *Historia de España en el siglo XX*. Barcelona: Ariel.

Chamouleau, B, *Tiran al maricón. Los fantasmas "queer" de la democracia (1970-1988)*, Akal

D'Emilio, J. (2002) *The World Turned: Essays on Gay History, Politics, and Culture*. Durham, USA: Duke University Press.

Fluvià, A. (2003). *El moviment gai a la clandestinitat (1970-1975)*. Barcelona: Laertes.

Martín, G.J. (2016). *Quiérete mucho, maricón: manual de éxito psicoemocional para hombres homosexuales*. Barcelona: Roca

Martínez, R. (2017). *Lo nuestro sí que es mundial. Una introducción a la historia del movimiento LGTB en España*. Madrid: Egales.

Petit, J. (2004). *Vidas del Arco Iris: historias del ambiente*. Barcelona: Random House Mondadori.

Picornell, M. "¿De una España viril a una España travesti? Transgresión transgénero y subversión del poder franquista en la transición española hacia la democracia". *Feminismo/s*. N. 16 (dic. 2010). ISSN 1696-8166, pp. 281-304

Sacks, O. (2015). *En movimiento. Una vida*. Barcelona: Anagrama.

Sánchez, J., Vegas, V. (2017). *Party*. Madrid: Los Doscientos.

Tortosa, J. (2018). *Periodistas. El arte de molestar al poder*. Barcelona: Roca Editorial.

Villacastín, R. (2017). *Los años que amamos locamente*. Barcelona : Plaza & Janés

8. Webgrafia

VVAA. International Lesbian and Gay Aassociation. Recuperat de <https://ilga.org/es/mapas-legislacion-sobre-orientacion-sexual> [consultat el 26/03/2013]

VVAA. <https://twitter.com/ArxiuTV3CR/status/1248982888432967680> *Twitter*. @ArxiuTV3CR. [consultat el 21/05/2020]

VVAA. Ley 16/1970, de 4 de agosto, sobre peligrosidad y rehabilitación social. *BOE* Recuperat de <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1970-854> [consultat el 19/03/2020]

VVAA. Ley 77/1978, de 26 de diciembre, de modificación de la Ley de Peligrosidad y Rehabilitación Social y de su Reglamento. *BOE*. Recuperat de <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1979-700> [consultat el 19/03/2020]

VVAA. Qué tiempo tan feliz. *Tele5*. Recuperat de https://www.telecinco.es/quetiempotanfeliz/Teresa-Campos-recordar-Eloy-Rosillo_2_2124180108.html [Consultat el 12/02/2020]

Borraz, M. (18/06/2018). *La OMS deja de considerar la transexualidad un trastorno mental*. Recuperat de https://www.eldiario.es/sociedad/OMS-considerar-transexualidad-enfermedad-incongruencia_0_783572396.html [consultat el 15/05/2020]

Bravo, E. (30/06/2019). 'Party': la revista que habló a los homosexuales (y sirvió de Grindr) en los 70 en España. *Revistavanityfair.es*. Recuperat de <https://www.revistavanityfair.es/cultura/entretenimiento/articulos/revista-party-homosexualidad-lgtb-historia/39053> [consultat el 18/03/2020]

Catsalut. Recuperat de <https://catsalut.gencat.cat/ca/proveidors-professionals/registres-catalegs/catalegs/diagnostics-procediments/cim-10/> [consultat el 15/05/2020]

Cols, C. (06/07/2016). Barcelona, 1931, una manifestación gay recorre las calles. *El Periódico*. <https://www.elperiodico.com/es/barcelona/20160706/barcelona-1931-una-manifestacion-gay-recorre-las-calles-5251661> [consultat el 15/06/2020]

Comstock, Nancy W. (2020). Queer theory. *Salem Press Encyclopedia*. Recuperat de <http://search.ebscohost.com/are.uab.cat/login.aspx?direct=true&db=ers&AN=100259292&site=eds-live> . [Consultat el 22/04/2020]

Costa, J. (30/06/2017). Así eran los pioneros del comic gay underground: Nazario y Tom de Finlandia. *Elpais.es* Recuperat de https://elpais.com/elpais/2017/06/26/tentaciones/1498477640_531222.html [Consultat el 01/06/2020]

Lacruz, A. (13/07/2019). Colm Tóibín: «Els finals feliços no funcionen en literatura». *Núvol*. <https://www.nuvol.com/lilibres/colm-toibin-%c2%abels-finals-felicos-no-funcionen-en-literatura%c2%bb-61749> [Consultat el 12/05/2020]

Mendos, L.R. (2019). *Informe de homofobia de estado ILGA 2019*. Recuperat de <https://ilga.org/es/ilga-lanza-informe-homofobia-estado-2019> [consultat el 15/05/2020]

Queiroz, J. (25/04/2020). La historia de nuestra historia. *Entrevista a Luis Troitiño. Moleculasmalucas*. Recuperat de <https://www.moleculasmalucas.com/post/luis-troiti%C3%B1o> [consultat el 16/05/2020]

Quinta, A. (03/02/1977). Suspendida definitivamente la revista 'Papillón'. Recuperat de https://elpais.com/diario/1977/02/03/sociedad/223772408_850215.html [consultat el 09/06/2020]

Ramírez, V. (17/05/2016). Los homosexuales durante el franquismo: vagos, maleantes y peligrosos. *Eldiario.es*. Recuperat de https://www.eldiario.es/canariasahora/premium_en_abierto/Homosexuales-vagos-maleantes-peligrosos_0_516549100.html

Redacción. (30/10/2019). La antigua cárcel: icono de represión de homosexuales y trans. *Diariodehuelva.es*. <https://www.diariodehuelva.es/2019/10/30/antigua-prision-huelva/> [consultat el 01/06/2016]

Segura, C. 120 años de 'Der Eigene', la primera revista gay de la historia. Recuperat de https://elpais.com/cultura/2016/06/30/actualidad/1467301614_031970.html [consultat el 01/06/2016]

Vallejo, C. Nosotrxs somos. (2018) Recuperat de <https://www.rtve.es/playz/videos/nosotrxs-somos/nosotrxs-somos-capitulo-1-amarillo-enfermos-peligrosos/4654077/> RTVE. [consultat el 02/06/2020]

White, E. Edmund White on Stonewall, the 'Decisive Uprising' of Gay Liberation. Recuperat de <https://lithub.com/edmund-white-on-stonewall-the-decisive-uprising-of-gay-liberation/> [consultat el 16/05/2020]

9. Vídeo y cinematografía

Fernández, R. (1970). *No desearás al vecino del 5º*. España: Atlántida Films, S.A.

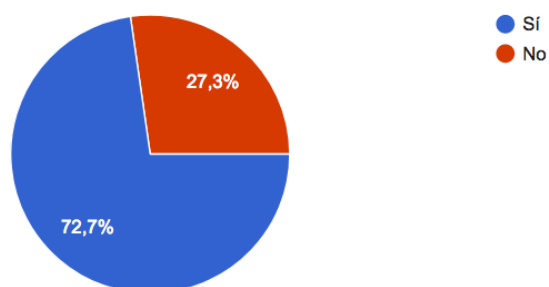
Gión, E. (2012). *Lentejuelas de sangre*. España: El brazo del erizo.

10. Annexos

I Enquesta sobre la premsa LGBTIQ+ a Catalunya als anys 70

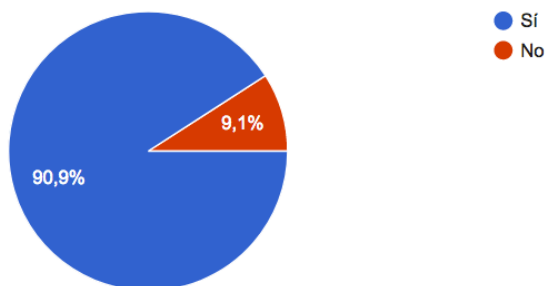
1. ¿Cree que la prensa LGBTIQ+ durante los años 70 ayudó a VISIBILIZAR a las personas que formaban parte de ese colectivo?

11 respostes

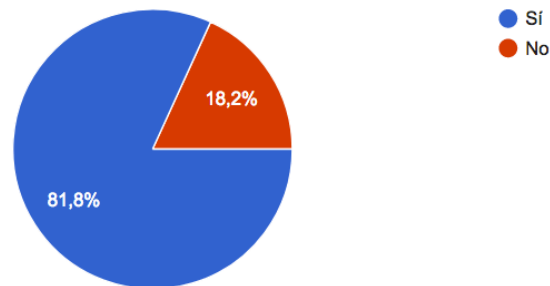
2. ¿Considera que la prensa LGBTIQ+ durante los años 70 ayudó a INFORMAR a las personas que formaban parte de ese colectivo?

11 respostes

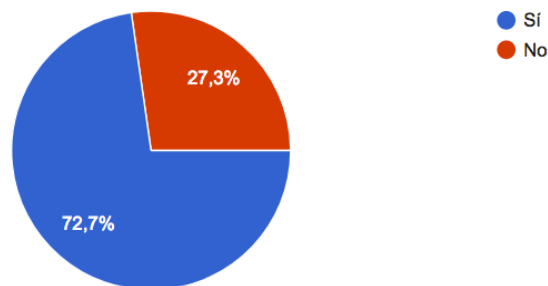
3. ¿Cree que la prensa LGBTIQ+ durante los años 70 ayudó en la **SOCIALIZACIÓN** de las personas que formaban parte de ese colectivo?

11 respuestas

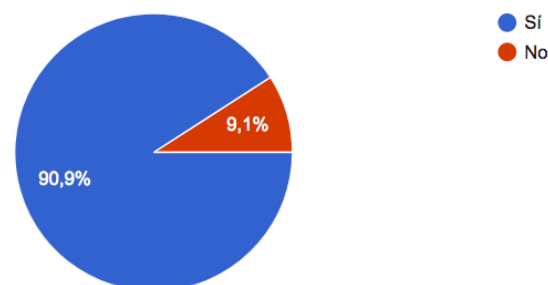
4. ¿Considera que la prensa LGBTIQ+ durante los años 70 ayudó a **ORIENTAR y ACONSEJAR** a las personas que formaban parte de ese colectivo?

11 respuestas

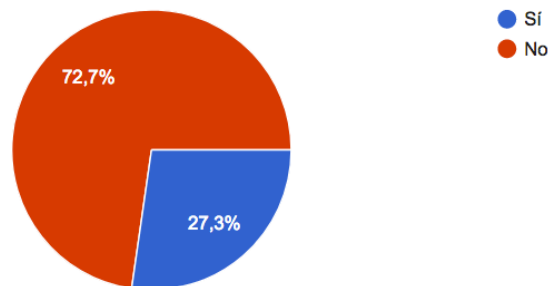
5. ¿Considera que la prensa LGBTIQ+ durante los años 70 ayudó a **MEJORAR LA AUTOESTIMA** de las personas que formaban parte de ese colectivo?

11 respuestas

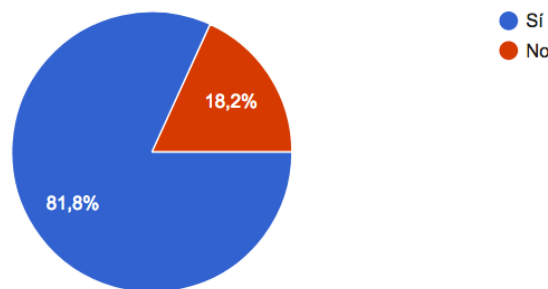
6. ¿Considera que la prensa LGBTIQ+ durante los años 70 ayudó a REDUCIR LA HOMOFOBIA de las personas heterosexuales?

11 respuestas

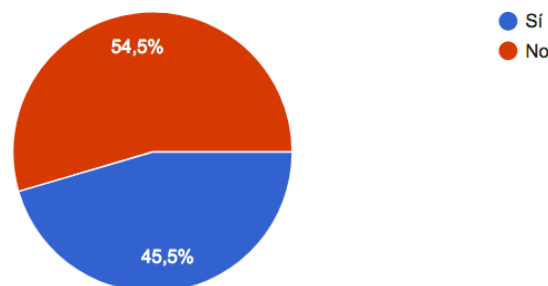
7. ¿Considera que la prensa LGBTIQ+ durante los años 70 ayudó a REDUCIR LA HOMOFOBIA INTERIORIZADA de las personas LGBTIQ+?

11 respuestas

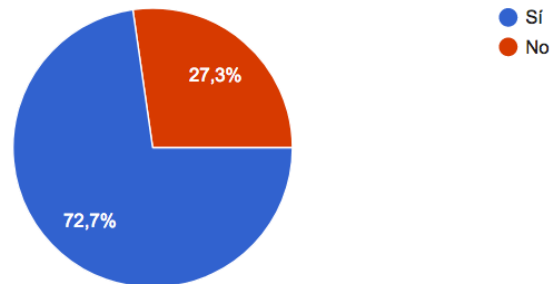
8. ¿Considera que la prensa LGBTIQ+ durante los años 70 ayudó a que las PERSONAS HETEROSEXUALES mostraran una MAYOR ACEPTACIÓN hacia las personas LGBTIQ+?

11 respuestas

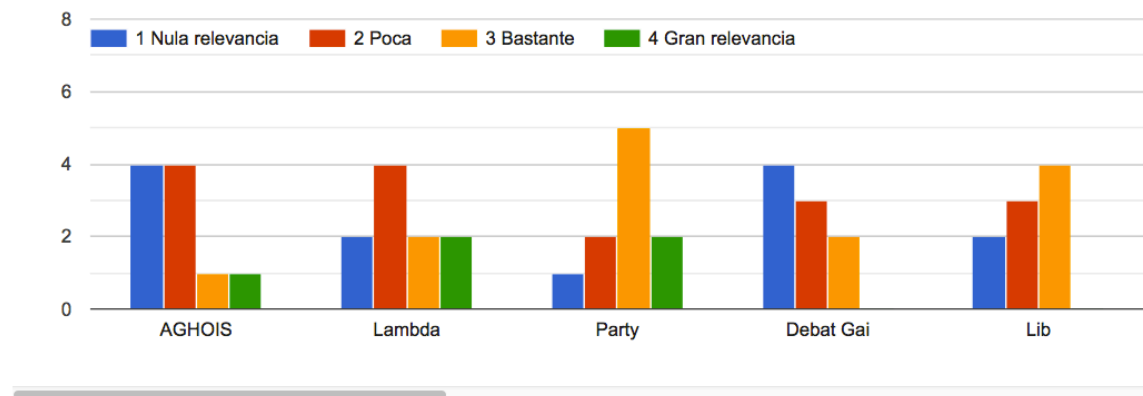

9. ¿Considera que la prensa LGBTIQ+ durante los años 70 ayudó a MOVILIZAR a las personas del colectivo LGBTIQ+?

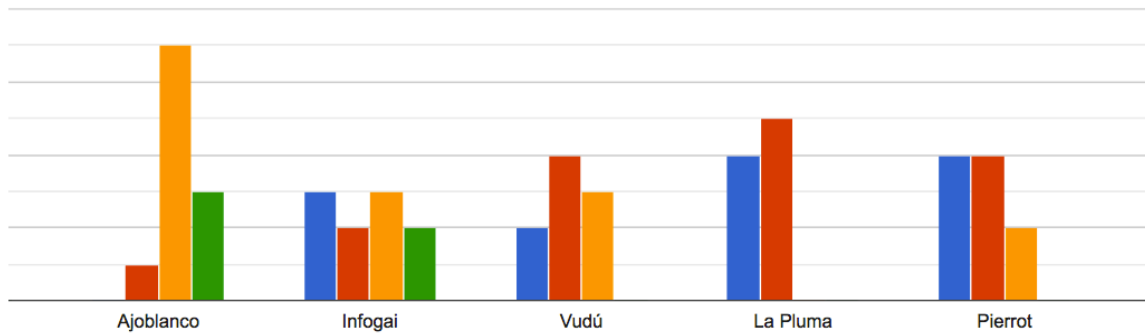
11 respostes

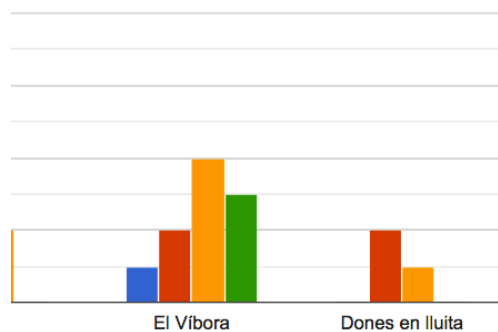
10. Valore, de 1 a 4, qué publicaciones LGBTIQ+ (o de contenido LGBTIQ+) considera que tuvieron MÁS RELEVANCIA (histórica, social, cultural) durante los años 70 en Cataluña:

10. Valore, de 1 a 4, qué publicaciones LGBTQ+ (o de contenido LGBTQ+) considera que tuvieron MÁS RELEVANCIA (histórica, social, cultural) durante los años 70 en Cataluña:

itenido LGBTQ+) considera que
ante los años 70 en Cataluña:

II Entrevista a Armand de Fluvià

Entrevista Armand de Fluvià

11 de març de 2020

AdF: El primer llibre, *El moviment gai a la clandestinitat del franquisme (1970-1975)* de l'editorial Laertes el vaig poder publicar perquè el va pagar la Diputació de Barcelona. El segon, tinc les dades, però no hi ha previsió de publicació. Es diria *El moviment gai surt de l'armari*, (1975-1980), un quinqueni molt important a la nostra història.

ALC: Parlem d'AGHOIS.

AdF: El MELH es va fundar al 70 i la primera revista AGHOIS va sortir el 1972, amb el primer cartell que va sortir a l'estat espanyol, que el va fer el meu amant d'aleshores el Lluís Cobas, un cartell que encara és al Casal Lambda. Era com un fanzine i el vàrem crear perquè la gent s'enterés de l'actualitat LGBTI, principalment per això. Perquè s'enterés del què passava. Jo estava subscrit a la revista francesa *Arcadie*, i aleshores m'enterava de tot el que passava al món gràcies a *Arcadie*, que posava tots els aspectes religiosos, jurídics, socials, econòmics, cinema, teatre, etc.

Quan vàrem crear l'Institut Lambda volíem que fos com *Arcadie*, que era també un centre. A part d'una revista també era un local a on es ballava i es feien d'altres actes culturals, l'André Baudry era el seu director. Vàrem decidir crear AGHOIS. Primer havíem de comprar una multcopista i el Francesc (?) i jo vàrem anar a una botiga a on venien coses de segona mà, la vàrem comprar amb nom suposat. Pensa que era l'època franquista, tot això anava molt controlat: multcopistes, màquines d'escriure... tot s'havien d'on provenia. Aleshores vaig netejar la carbonera que tenia aquí a l'edifici de casa i la vàrem posar allà. Els textos anàvem amb el Francesc a la fàbrica del seu pare a Rubí i allà, amb una màquina d'escriure de carro alt i llarg escrivíem. Després veníem aquí i amb la maneta ho traspasàvem a la multcopista.

La primera vegada que vaig fer girar la maneta li vaig dir a en Francesc (Francino?) **"Te n'adones que a partir d'ara ja som uns delinqüents?"**. Va ser emocionant, aquell moment. I així va anar. Però després venia la segona part. Una vegada teníem els originals, havíem d'anar a Perpinyà, a Correus, i des d'allà enviar-los a l'André Baudry, que és el que ho enviava a tots els herois que havien volgut subscriure's a AGHOIS, i a l'altra gent que ens interessava que la rebés. Clar, el cangueli que passàvem durant els divuit números que vàrem publicar per passar la frontera amb la Guàrdia Civil i la Policia no ho saps! Ho portàvem amagat en el meu cotxe i a vegades en el d'en Francesc.

ALC: Qui col·laborava a la revista?

AdF: Hi col·laboraven persones com el Jaume Vidal Alcover, escriptor; El Biel Moll, actor de teatre; el Josep Maria Solsona, fundador també del MELH,... La gent que hi volia col·laborar, col·laborava. Ho fèiem amb el Francesc Francino. Cada persona presentava el text que volia i també traduïem textos interessants com crítiques de teatre, de pel·lícules, de llibres, el que la Conferència Episcopal deia sobre els gais... tot allò que formava part dels interessos dels gais i que en aquell moment no es trobava enlloc, res de res.

ALC: Com es finançava la revista?

AdF: El finançament venia de la pròpia butxaca. També vàrem tenir dos mecenes que ens van ajudar econòmicament i moral, un fabricant de Sabadell, el **Joan Campmajó**, que no era gai, oncle del meu millor amic

Imatge 26. Armand de Fluvià a l'arxiu de casa seva. / Fotografia: Abel Lacruz

del Batxillerat, el Jaume Campmajó, que se'n va anar a viure a Madrid i allà vivia amb el seu amant, aquest ens va ajudar. I després, sobretot el **Rafael Rosillo**, que sí era gai, de La Equitativa Rosillo SA [una companyia d'assegurances], fill i germà del Comte de Rosillo, que també ens va donar diners i ens recolzava molt. Era d'una família molt conservadora, els Rosillo, de l'alta societat madrilenya, que ens va ajudar molt. Va fins i tot anar a veure al ministre de justícia d'aquella època, el Garrigues [Antonio Garrigues Díaz-Cañabate, ministre de justícia de desembre de 1975 a juliol de 1976], dient-li que hi havia això a veure què es podia fer i tal, però no en vàrem treure gaire cosa però va ser un gest molt important. Per això, una de les sales que teníem a Picasso [primera seu de l'Institut Lambda, després Casal Lambda a Barcelona] era la sala "Rafael Rosillo" en honor a ell. Fins i tot, ell, el Francesc i jo vàrem anar al primer congrés de temàtica gai a Burdeus, a on també hi havia Arcadie. Vàrem anar-hi, hi vàrem intervenir i vàrem conèixer gent. La més important és el congrés que es va fer el 1973 a París "L'homosexualité à visage découvert", que allà és a on el Baudry em va dir "Ho sento, però no et podré tornar a enviar la revista perquè el prefecte de París se li va queixar al ministre d'afers exteriors i no podem fer-ho més perquè si continuem em tancaran la botiga", tot per una queixa del Ministro de Asuntos Exteriores espanyol d'aquell moment [Laureano López Rodó], que també era una maricona, però armaritzada, i era català d'origen .

En aquesta assemblea també vaig conèixer el Michael Holm, suec, director d'una editorial [Revolt] que feia revistes eròtiques i pornogràfiques gais, que es va oferir a enviar *AGHOIS* des d'allà, i aleshores, en comptes de a París, enviàvem els textos a Estocolm. I així, els últims números de la revista els vàrem poder distribuir des de Suècia, per correu, que és el mateix que feia el Baudry.

El problema amb el Baudry és que, desconeixent el què era Espanya en aquell moment, el primer número el van enviar des d'una mateixa estafeta de París el mateix dia. La Policia va veure totes aquestes coses i es quan es va adonar que hi havia això. Després, al cap de poc temps, és quan el ministre López Rodó, es va queixar. Clar, tenia por perquè se li rebel·laven els obrers, els estudiants, fins i tot els capellans... i, clar, devia pensar "Només ens falta que els maricons també se'ns rebel·lin!".

Vàrem arribar uns sis grups que ens reuníem setmanalment, a diferents pisos cada grup, entrant i sortint d'un en un perquè el sereno i el vigilant no es xivés a la policia. Jo tenia el meu grup a casa meua i, un dia, sona el telèfon "¿Armando de Fluvià?" em pregunten "¿Oiga?, estoy interesado en recibir la revista AGHOIS". Vaig reconèixer de seguida la seva veu, era l'Inspector Vicente Juan Creix, que era el pitjor dels pitjors. I com que el vaig reconèixer, vaig contestar "¿Cómo dice? ¿AGHOIS?, lo siento pero no sé de qué me habla". **Se'm va gelar la sang a les venes i els vaig dir als altres "Nois, ja ens han descobert!"**, per tant vaig decidir acabar tots els grups, menys el de la revista, que va continuar.

Vaig reconèixer la veu de Vicente Juan Creix perquè a l'any 1956 i 57 vaig estar detingut per propaganda il·legal i associació il·lícita monàrquica, jo era monàrquic en aquella època, però d'una monarquia parlamentària constitucional encapçalada per Don Joan, Comte de Barcelona, i això no era la monarquia que volia Franco. Havia fet i repartit unes octavetes. Aleshores vaig estar 17 dies entre prefectura i els calabossos i a la Model, la segona vegada, al febrer, també.

[...]

El MELH va durar del 70 al 75, i al desembre ja vàrem fundar el FAGC, i aleshores ja era una altra cosa i AGHOIS la vàrem deixar de fer. Vàrem començar amb altres publicacions: *Infogai*, *Debat Gai*, a on jo també hi contribuïa molt perquè era el coordinador general del FAGC. Del *Debat Gai* només en van sortir un o dos números, *Infogai* després el van agafar aquests i encara continua sortint.

ALC: AGHOIS va ser el producte d'un moviment LGBTI o va ajudar a enfortir el moviment LGBTI?

AdF: Com que tot era clandestí, no t'ho sabria dir. Els que la rebien no ens donaven molt de *feedback*. A més, la rebien també persones intel·lectuals, progressistes, catedràtics, artistes i així que sabíem que els interessaria i els la fèiem arribar. Però ells no sabien qui els l'enviava ni que era jo un dels responsables.

Jo **considero que els subscriptors eren uns herois**, perquè subscriure's a AGHOIS... Molta gent no volien subscriure's perquè deien "No, no, la meua mare és molt xafardera" o "No, que si la portera obre el sobre" o un antiquari gai de setanta anys que deia "No, que visc amb la meua germana", perquè vegis el pànic que hi havia. És que clar, en aquell moment, els gais érem uns perillosos socials i uns corruptors de menors per a l'Estat, que anàvem al darrere de nens per donar-los pel cul; per la medicina, érem uns malalts mentals; per l'Església, els pitjors dels pecadors "Peccatum illud horribile, inter Christianos non nominandum" Pius V, un pecat tan espantós que entre els cristians no es pot ni esmentar. I per a la societat, l'escòria, el pitjor del pitjor, homes que havíem

deixat la nostra virilitat per convertir-nos en mitges donetes. No m'ho invento, jo he sentit mares que deien "Jo prefereixo un fill mongòlic o criminal a un fill maricón", perquè vegis el que era ser gai en aquella època. Molts es casaven, alguns se suïcidaven. El que volia i tenia pel·les, se n'anava. Era així. Fins al desembre del 78 no vàrem sortir de la Ley de vagos y maleantes.

ALC: De les persones que feieu AGHOIS van detenir algú?

AdF: No. Però el cangüeli que passàvem moltes vegades no et pots imaginar el què era. Si ens haguessin descobert a algun de nosaltres, hauríem sortit als diaris. Hi havia aquest periodista de El Caso i del Por qué, que era una revista groga que també havia publicat llibres. Tenia una obsessió amb els homosexuals, els comunistes i els drogadictes. Era tremendo. La revista El Caso "Redada de lilas en Sitges" i quantitat de coses així. Tinc tots els retalls des dels anys 50, a La Vanguardia, al Diari de Barcelona, a l'ABC... Després com que anava al British Institut, era soci, quan hi havia notícies, les retallava, les arrencava i me les quedava. També anava a la Casa Americana i feia el mateix, i de revistes, de Life... Tot el que sortia del tema gai ho he anat guardant fins a l'any 81, que ja no podia més perquè tenia altres feines, com ara que no tinc ni cinc minuts gairebé, perquè em falten hores al dia. No em vull morir sense acabar el meu treball de genealogia i heràldica. Em sap greu perquè deu haver-hi una pila de retalls de notícies que ningú en fa res al Centre de documentació però no sé [...]. Quan més s'endarrereixi més costarà classificar-ho.

També tinc les sentències del Tribunal Suprem amb les frases que deien els magistrats.

ALC: Vas conèixer gent que patís la Ley de vagos y maleantes?

AdF: No. Ningú. Al meu entorn, ningú, ningú. L'únic que he conegut és l'Antonio Ruiz, de València, la persona que ara surt i tothom coneix i porta la institució dels antics presos gais. D'això fa deu anys o així. Els pioners del moviment LGBTIQ+ vàrem ser els d'aquí, de Catalunya. Aquí va venir l'any 76 l'Antonio Quintana per veure com havíem fundat el FAGC, se'n va tornar i va fundar el Euskal Herriko Gay Askapen Mugimendua (EHGAM) ? a Euskadi. Va venir el Paquito Cambrollé? de Sevilla i va fundar el MAR? a Andalusia. Avui dia és la Mar Cambrollé, la que porta tots els transsexuals d'Andalusia. I, sobretot el manifest del FAGC és el que van copiar totes les entitats que varen anar sortint a tota Espanya. Al desembre del 75 es va fundar el FAGC, al 76 a l'abril me'n vaig anar amb el Germà Pedra, que en pau descansi, a València a Burjassot, a on el Pare Antonio Mora y De Mora, tenia un grup "De la dignitat" per a nois homosexuals i marginats. Hi havia molta joventut i allà mateix van fundar el Front d'Alliberament Homosexual del País Valencià. A l'agost me'n vaig anar a Mallorca, a on hi tenia alguns amics, els vaig reunir i van fundar el FAGI (Front d'Alliberament Gai de les Illes). Jo era com una Santa Teresa fundant convents. I la primera conferència a Galícia que es va donar sobre homosexualitat va ser a l'Ateneo de La Coruña, a on hi vaig anar amb la Mercè, la que va fundar el GLAL, que també era a la junta de Lambda. Una conferència plena de gent. La primera conferència que es va donar a Pamplona sobre homosexualitat, també la vaig donar. I la primera que es va donar a les valls d'Andorra, pleníssima de gom a gom, també la vaig donar jo. Els pocs homosexuals que hi havia allà, cap hi va anar. Aquell dia se'n devien anar fora o el que sigui perquè vegi com era allà. Vaig continuar donant xerrades a Sevilla, anant a congressos, en fi.

Quan va morir el dictador va ser un esclat de joia tremend, no t'ho pots imaginar. Al 6 d'octubre del 76 vàrem crear l'Institut Lambda. Així com la idea del FAGC era el col·lectiu polític, reivindicatiu i ideològic, amb militants i simpatitzants que s'atreuen a sortir a la nit i de matinada per enganxar cartells per Barcelona o anar a les manifestacions, que la primera a la que vàrem anar estàvem amb la pancarta només ensenyant els ulls, però vàrem ser aplaudits a tot arreu. Doncs com que hi havia gent que no tenia aquesta inquietud, o estava poc formada, o tenia autoodi o que no s'acceptava, a imitació dels grups que hi havia a EEUU, vaig fundar l'Institut Lambda. Vàrem fer una societat civil amb un notari que era molt progressista, sense posar res d'homosexualitat, i amb persones heterosexuales també, fent veure que era una cosa cultural per a dissimular una mica. I al 78 vàrem fer la primera revista Lambda. Era com un fanzine, com un butlletí, que el va portar el Joan Soldevila.

Al butlletí del Lambda hi participava activament. Hi havia una comissió que ho portaven. Era una revista informativa a imitació d'Arcadie i d'AGHOIS. Primer petitet després va anar creixent, fins avui dia. És una de les més longeves de la història, és la més antiga i la que encara dura a l'estat espanyol.

A d'altres països ja hi havia coses abans: a EEUU, el Fuori! (Fronte Unitario Omosessuale Rivoluzionario Italiano) a Itàlia amb els que ens vàrem connectar, també amb el Front homosexuel d'action revolutionnaire (FHAR) de París, a on ja hi havia anat dons anys a la Universitat Gai d'Estiu, a Marsella, a on es reunien, participava, vaig conèixer a tots els líders gais d'Itàlia, França, EEUU. La relació amb EEUU va ser molt bona, perquè els que es volien fer socis del MELH escrivien a Nova York, a la Gay Activist Alliance, i des d'allà ens ho comunicaven aquí, per la por que teníem aquí. A més, estava a nom de la meua àvia, Conxita Benages d'Escorça, per la por que teníem, res de noms.

ALC: Ja a la segona meitat dels 70, vàreu patir algun tipus de censura o pressió mentre feieu la revista Lambda?

AdF: No. Que jo recordi no. A diferència d'AGHOIS, Lambda ja sí que es va poder fer tot aquí.

ALC: Lambda ja era més lúdica i cultural, no reivindicativa, no?

AdF: Sí. Els reivindicatius eren els del FAGC. Nosaltres era culturalitzar, informar, un centre lúdic, d'associació i sociabilització dels gais.

ALC: I també a la segona meitat dels 70 van començar a sorgir altres revistes que no eren ben bé gais però que incloïen informació i continguts d'interès per al col·lectiu LGBTIQ+.

AdF: Sí, *Ajoblanco* amb el Pepe Rivas?, *La bañera*, *Party*. A *Party* hi vaig escriure em sembla que amb pseudònim. Hi ha l'Eloy Rosillo, que tenia el nom de guerra de Luis Arconada. *Party* va ser la primera revista a on van sortir homes despullats. També es feia el concurs del Chico *Party* i al cabaret Barcelona de noche es feia el concurs per escollir-ne el guanyador.

ALC: Per tant, revistes als anys 70, que fossin fetes per gais per a públic gai, bàsicament podríem dir AGHOIS i Lambda?

AdF: Hi havia, que no va durar res, l'escisió del FAGC, la revista *La Pluma*, <http://leopoldest.blogspot.com/2013/04/la-pluma-revista-gay-de-1978.html> fundada per la CCAG (Coordinadora de Col·lectius per l'Alliberament Gai), una revista que es dedicava només a atacar el FAGC, a on van anar els més extremistes. Nosaltres érem els gais revolucionaris i ells eren els gais radicals. Hi havia també *Infogai* i *Debat Gai*, però només en van sortir dos números.

Sobre les lluites internes: primer se'n van anar les lesbianes. Després l'escisió aquesta, al 78 o al 80, el CCAG, només es dedicaven a insultar-nos, que érem col·laboracionistes, no acceptaven que ens donessin diners les administracions per ajudar-nos. No sé, tota una sèrie molt radicals que no van durar més que un any i mig.

ALC: En els productes culturals no hi havia cap referent a on les persones LGBTIQ+ poder sentir-vos identificades, no?

AdF: Totes les pel·lícules el gai o la lesbiana era el dolent de la pel·lícula, el que es suïcidava. A les obres de teatre...

ALC: De quina manera les publicacions LGBTI van ajudar durant l'època més forta de la sida?

AdF: Amb l'Alberto Cardín vàrem publicar *S.I.D.A. ¿Maldición bíblica o enfermedad letal?* (ed. Laertes). Va ser un canvi molt gran. Molts gais van fer abstinència total, o només palles. La por una altra vegada, a les cambres fosques, i les coses de risc, imagina't. A l'any 80, que encara no se sabia res, imagina't, vaig anar amb el meu millor amic, el Fèlix Güell, a Nova York i a San Francisco. Allà em vaig desfogar no et pots imaginar com, a les saunes, perquè jo era molt saunero, i quan torno a Barcelona, al cap d'un any, va començar a sortir la notícia de la malaltia. Vaig estar deu anys amb un cangeli perquè deien que podia trigar deu anys a manifestar-se i cada vegada que em feia una anàlisi passava per un torment horrorós. He tingut la gran sort que mai he donat positiu. Perquè en aquella època no estàvem acostumats a utilitzar preservatius, jo no sentia res amb preservatiu. Va ser després que en vàrem començar a utilitzar.

La premsa, als primers anys de la sida, era molt homòfoba: "el càncer gay", "la enfermedad rosa", tot això. Van aprofitar per canalitzar l'homofòbia. A causa de la sida, a més, hi va haver una baixada del moviment LGBTIQ+ molt gran. Ara, si la premsa LGBTIQ+ va ajudar a informar d'una manera que la premsa generalista no feia? No ho sé. És que la gent no llegeix. La gent només mira "els sants", les fotografies. Són poquíssims els que llegeixen, sempre ha estat així al nostre país. Per això, la influència que hagi pogut tenir, doncs no ho sé. Poqueta. Quines revistes hi havia? Lambda, però a qui arriba Lambda amb tota la població que hi ha.

ALC: Quant a la interseccionalitat, durant els 70, de quina manera creus que el moviment feminista va ajudar el moviment gai o el gai al feminista?

AdF: Sí, els gais vàrem començar a anar junts a coses importants. Per exemple el 28 de juny, també a la manifestació de cada any venien sindicats, gent progre, feministes, ecologistes... A la manifestació del 77 que jo era a Nova York.

A veure, les feministes sempre amb la seva obsessió que som uns masclistes, però en fi.

ALC: Ets un gran referent del moviment. Vas arriscar moltes coses a nivell personal per la teva lluita LGBTIQ+. A qui més destacaries del moviment?

AdF: Sí. Només em van enxampar per monàrquic, però no pel tema LGBTIQ+. El Jaume Pedra va fer molta cosa des del socialisme, el Francesc Francino, que amb mi som els dos que vàrem començar. També va fer coses el Joan Andreu Bajet, el que porta la Fundació Enllaç. Tots els que col·laboràvem, els més antics. El Miquel Arias, que va morir, molt important al moviment, que va ser al FAGC i al Casal Lambda. El Joan Soldevila, que a tot arreu que ha estat sempre portava els comptes. No ho sé. I perquè no diguin, també el Jordi Petit, també va fer molta feina. És una víbora però s'ha de reconèixer que ha fet molt de treball. I els ideòlegs, l'Eliseo Picó, per fer el manifest del FAGC, en fi. Si no fos pels que pensàvem, tot això no hauria funcionat com va funcionar. Els que s'han mort, també, bastants, que pensaven molt i han mort. Vaig perdre molts amics durant l'època de la sida. El meu primer amant, quan ja no ho era, també. El Miquel Arias, el Paco Blanco, el Coto... Va haver-hi bastant *escabetsina*.

El moviment gai va afliurar molt per culpa de la sida. Va coincidir a tota Espanya que també va haver-hi una abaxament quan els Socialistes se'n van anar, amb les associacions de veïns. Aquí, del MELH, cada un tenia un barri. Hi havia tretze GATs (grups d'acció territorial) a Barcelona. Anàvem a les associacions de veïns i dèiem "Hola, teniu el grup de dones, de joves... nosaltres som els maricons del barri i volem tenir el nostre col·lectiu. Amb les feministes i amb els joves donàvem conferències. Vàrem elaborar un póster, que encara hi deu ser al Casal Lambda, fet amb figures humanes entre joves, dones i gais. I molt bé.

ALC: Una de les grans fites a finals dels 70 va ser que ja no s'apliqués la llei de perillositat social, de vagos y maleantes. Una altra, als 2000, el matrimoni homosexual.

AdF: Bueno, però abans, la primera campanya que vàrem fer al FAGC, que va ser al 77, era per l'abolició de la Ley de peligrosidad social. La segona, a l'any 78, per la legalització de tots els col·lectius de gais i lesbianes, que ho vàrem aconseguir al 81, perquè vàrem interposar un recurs administratiu contra el Ministerio de Gobernación, i vàrem anar el Jordi Petit i jo a entrevistar-nos amb el ministre per aconseguir-ho, i ho vàrem aconseguir al cap d'un any. Vàrem aconseguir la reforma del codi de justícia militar i del codi penal, traient totes les paraules que eren de tipus ètico-moral i que no eren jurídiques, l'article del Escándalo público, el de la Corrupción de menores. Després l'Aznar ho va tornar a posar. Alguns articles del Codi Civil també per aconseguir que un pogués viure amb el seu company en la mateix règim de subarrendos. Al final, al 2005 vàrem aconseguir el matrimoni i l'adopció, que en molts països no anaven junts, i ens hem convertit en un referent mundial d'alliberament homosexual.

ALC: Com a llicenciat en dret que ets, queda alguna fita per aconseguir des del punt de vista legal?

AdF: No. Hem aconseguit ser ciutadans de primera i que no hi hagi cap discriminació de tipus legal. Que jo sàpiga. Ara la lluita dels moviments LGBTIQ+ ha de ser canviar les ments de la gent i per això s'ha de fer en dos àmbits: en primer lloc, l'educació des de l'escola bressol a la universitat, inclosa; i en segon lloc, als mitjans de comunicació de masses, que són transmissors de la ideologia. [59:12]

ALC: La crisi de la premsa ha fet que moltes de les revistes LGBTIQ+ que hi havia desapareguessin.

AdF: Sí. Algunes molt progressistes com Cuadernos para el diálogo. M'agafes en un període que la memòria... Cal canviar la mentalitat, i això costa més que canviar les lleis, perquè portem dos mil anys de bombardeig ideològic, dos mil anys i escaig.

[1:00 m'ensenya el seu estudi a on té l'ordinador i molts arxius i em parla del seu amor pel seu futur marit, un cubà molt més jove que ell]